

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

UNIVERSITY OF PIRAEUS

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Όνοματεπώνυμο φοιτητή:
Σαΐτας Δημήτρης

ΑΜ:EMBA 1549

Υπεύθυνος Καθηγητής:
Φίλιππος Νικόλαος

A. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.1 Περιεχόμενα

A. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	1
B. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ	3
Γ. ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
1. Εισαγωγή.	5
2. Το Χρέος της Ελλάδας Συνοπτικά.....	7
2.1 Δανεισμός και πτωχεύσεις στην Ελλάδα.	7
2.2 Η ελληνική κρίση χρέους σήμερα.	7
2.3 Πρόσβαση στις Αγορές.....	8
2.4 Διαχρονικές Παθολογίες.	8
3. Το Δημόσιο Χρέος της Ελλάδας.	9
3.1 Το χρέος της Ελλάδας πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.....	9
3.1.1 Δημιουργία χρήματος από τις Εμπορικές Τράπεζες.	10
3.1.2 Οι Συνέπειες των κρατικών ελλειμμάτων και ο δανεισμός.	10
3.1.3 Διεθνή δάνεια κατά την Επανάσταση του 1821.	11
3.1.4 Η Ελλάδα μέλος της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης.	13
3.1.5 Καταγραφή-Αναφορά στο δημόσιο χρέος πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο... ..	14
3.1.6 Ελληνική Οικονομία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.....	20
3.2 Το Δημόσιο Χρέος της Ελλάδας από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι την επιβολή της Δικτατορίας.	21
3.2.1 Έξοδα κατοχής και κατοχικό δάνειο μέσα από την έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος.	21
3.2.3 Το Δημόσιο Χρέος της Ελλάδας πριν την επιβολή της Δικτατορίας (Έτη 1964-1966)... ..	23
3.3 Η Περίοδος της Δικτατορίας 1967-1974.	25
3.3.1 Οικονομικές επιδόσεις: Ανάπτυξη και Εκβιομηχάνιση. Η ποσοτική διάσταση.....	26
3.3.2 Ανάλυση/Επεξήγηση των οικονομικών επιδόσεων της δικτατορίας.	26
3.3.3 Μακροχρόνιες επιπτώσεις σε θεσμού και αξίες.....	27
3.4 Το Δημόσιο Χρέος της Ελλάδας από την Μεταπολίτευση μέχρι την Οικονομική Κρίση.....	28
3.4.1 Από την Δικτατορία μέχρι το 1981.....	28
3.4.2 Τράπεζα της Ελλάδος και εξωτερικός δανεισμός κατά τα έτη 1971-1984.....	31
3.4.3 Η Περίοδος 1981-1989.....	32
3.4.4 Η περίοδος 1990-2000.	39
3.4.5 Συσσώρευση Δημοσιονομικών Ελλειμμάτων μετά το 2000.....	42
3.5 Το χρονικό της Κρίσης.	47
3.5.1 Σύντομη περιγραφή της Κρίσης.	47

4.	Διεθνές Δημόσιο Χρέος.....	49
4.1	Εισαγωγή.....	49
4.2	Η Κρίση της Τεκίλας (1994).....	51
4.3	Η Ασιατική Κρίση.....	52
4.4	Ταϊλάνδη.....	52
4.5	Ινδονησία.....	55
4.6	Νότιος Κορέα.....	55
4.7	Η κρίση της Ρωσίας (1998).....	57
4.8	Η κρίση της Βραζιλίας.....	59
4.9	Η κρίση της Αργεντινής (2000).....	60
4.10	Η κρίση της Τουρκίας.....	61
5.1	Εισαγωγή.....	63
5.2	Κόκκινα δάνεια, οικονομικές και κοινωνικές προεκτάσεις.....	64
5.2.1	Οι πολιτικές αντιμετώπισης του προβλήματος.....	66
5.2.2	Δανειολήπτες φυσικά πρόσωπα/ «δανειολήπτες επιχειρήσεις».....	67
5.2.3	Οικονομετρική Ανάλυση-ΑΕΠ/Δημόσιο Χρέος/Ιδιωτικό Χρέος.....	69
5.2.4	Η Εναλλακτική με φιλοσοφία «Σεισάχθειας».....	77
5.2.5	Κάλυψη ζημιών των τραπεζών.....	77
5.3	Δανεισμός Νοικοκυριών στην Ε.Ε και Ρυθμίσεις Δανείων σε Ιρλανδία και Ισλανδία.....	78
5.3.4	Η περίπτωση της Ιρλανδίας.....	80
5.3.5	Η περίπτωση της Ισλανδίας.....	81
5.4	Η περίπτωση της Ισπανίας.....	83
5.5	Η περίπτωση της Ιταλίας.....	83
5.6	Η περίπτωση της Πορτογαλίας.....	84
5.7	Η εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων.....	84
5.8	Χρέη στο Δημόσιο, Ασφαλιστικά Ταμεία, ΔΕΚΟ.....	85
5.8.4	Εισαγωγή.....	85
5.8.5	Χρέη ιδιωτών σε εφορίες, ασφαλιστικούς ταμεία και ΔΕΚΟ.....	86
5.8.6	Πολιτικές αντιμετώπισης των «κόκκινων οφειλών».....	87
5.9	Προϊόντα καταναλωτικής πίστης/ Πιστωτικές Κάρτες.....	88
5.9.4	Εισαγωγή.....	88
5.9.5	Πιστωτικές Κάρτες.....	90
5.9.6	Χαρακτηριστικά Πιστωτικών καρτών.....	90
5.9.7	Πιστωτικό όριο καρτών/Ελάχιστη καταβολή/ Περίοδος χάριτος/ Ημερομηνία λήξης.....	90
5.9.8	Κόστη Πιστωτικών καρτών.....	91

6.Επίλογος.....	92
7. Βιβλιογραφία.....	95
8. Τυπολόγιο.....	98

B. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 3.1.5 a.....	16
Πίνακας 3.1.5 b.....	18
Πίνακας 3.1.5 c.....	19
Πίνακας 3.2 1.....	22
Πίνακας 3.2 2.....	23
Πίνακας 3.3 1.....	26
Πίνακας 3.3 2.....	27
Πίνακας 3.4.1 b.....	30
Πίνακας 3.4.3 a.....	34
Πίνακας 3.4.3 c.....	38
Πίνακας 3.4.4 a.....	42
Πίνακας 5.3 a.....	79
Πίνακας 5.3 b.....	80
Πίνακας 5.7 1.....	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.

Γ. Πρόλογος.

Η παρούσα εργασία υλοποιήθηκε στη σχολή Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιά, μέσω του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο «Διοίκηση Επιχειρήσεων για Στελέχη» (Executive MBA), υπό την επίβλεψη του Καθηγητή κ. Φίλιππα Νικόλαου. Η συγκεκριμένη εργασία πραγματεύεται την ανάλυση και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων του Δημόσιου και του Ιδιωτικού χρέους, τόσο στην Ελλάδα όσο και στον υπόλοιπο κόσμο διαχρονικά.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά αρχικά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Φίλιππα Νικόλαο, για τη συμβολή και τη συνεχή καθοδήγησή του σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας αλλά και για την υποστήριξη και τη βοήθειά του καθ' όλη την διάρκεια της συνεργασίας μας, μέχρι και την τελική φάση της ολοκλήρωσής της.

Στη συνέχεια, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της επιτροπής, κ. Αρτίκη Παναγιώτη, Αναπληρωτή Καθηγητή του τμήματος Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιά, και τον κ. Μαραβελάκη Πέτρο Επικούρου Καθηγητή του τμήματος Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιά, για τη συμμετοχή τους στην εξεταστική επιτροπή.

Επιπρόσθετα, τον κ. Σόλων Ανδρονή για την άψογη συνεργασία και την πολύτιμη βοήθεια και διάθεση του χρόνου του, στα στάδια της εργασίας συνδυάζοντας πραγματικά και συνθετικά δεδομένα μέσω οικονομετρικών αναλύσεων, με σκοπό τη δημιουργία πιο ολοκληρωμένων συμπερασμάτων και αποτελεσμάτων.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω ξεχωριστά τους γονείς μου Γιώργο και Κατερίνα, για την υποστήριξη που μου παρείχαν, είτε υλική είτε ηθική και για την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν από την αρχή έως και την αποπεράτωση των σπουδών μου στο Πανεπιστήμιο Πειραιά.

1. Εισαγωγή.

Σκοπό της παρούσας εργασίας συνιστά η εκτενής ανάλυση του χρέους τόσο στην Ελλάδα όσο και στον υπόλοιπο πλανήτη ανά τα χρόνια. Η ιστορία του χρέους δεν μπορεί παρά να είναι μια ιστορία του χρήματος- και ο ευκολότερος τρόπος να κατανοήσει κανείς το ρόλο που έπαιξε το χρέος στην ανθρώπινη κοινωνία είναι απλώς να παρακολουθήσει τις μορφές που πήρε το χρήμα, η χρήση που του έχει γίνει, στο πέρασμα των χρόνων καθώς και των επιχειρημάτων που αναπότρεπτα αναπτύχθηκαν σχετικά με το νόημα όλων αυτών. Οι χρηματοοικονομικές κρίσεις κατά την εξέταση της ιστορίας συνδέονται με τη δημιουργία της ψυχολογίας του όχλου ή της μάζας. Τότε που οι επενδυτές γίνονται όχλος ή μάζα, χαρακτηρίζονται από παρορμητικότητα, αστάθεια, οξυθυμία, υποβλητικότητα και ευπιστία. Τα στοιχεία αυτά σε συνδυασμό με τις παραδόσεις, το χρόνο, τους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς και τη μόρφωση διαμορφώνουν και επηρεάζουν την επενδυτική συμπεριφορά. Ανατρέχοντας ιστορικά, κάποιο εξωτερικό γεγονός έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή των προσδοκιών που έχουν σχέση με την οικονομική ανάπτυξη και γεννά νέες δυνατότητες κερδοφορίας. Η προοπτική αποκόμισης υψηλού κέρδους με το ελάχιστο δυνατό ίδιο κεφάλαιο, ωθεί τους κερδοσκόπους προς ολοένα πιο παράτολμες μορφές χρηματοδότησης, αυξάνοντας τη δανειακή εξάρτηση. Οι πρώτοι κερδοσκόποι εικάζουν ότι η έκρηξη της αύξησης των τιμών και οι μαζικές εντολές για αγορά, δεν μπορεί να συνεχιστεί ως έχει. Σταματούν να αγοράζουν και αντίθετα ρευστοποιούν και αποκομίζουν κέρδη. Συνεπώς, οι αγορές επιβραδύνονται συνολικά και οι τιμές σταματούν να ανεβαίνουν. Ήδη με τη διακοπή της ανόδου των τιμών, οι επενδυτές που έχουν αγοράσει τους τίτλους τους με πιστώσεις(δάνεια), βρίσκονται υπό την πίεση καθώς έχουν να καλύψουν δόσεις και λοιπές οφειλές σε τράπεζες και τρίτους. Υποχρεώνονται κατά κάποιο τρόπο να πουλήσουν ένα μέρος των τίτλων που κατέχουν ώστε να αποκτήσουν ρευστότητα. Οι τιμές των τίτλων συνεχίζουν να μειώνονται και δημιουργείται κρίσεις με μαζικές πωλήσεις, όπου όλοι προσπαθούν να περιορίσουν ή να υποστούν τις μικρότερες ζημιές. Η έλλειψη ρευστότητας, η πτώση των χρηματιστηριακών αξιών και η αδυναμία περαιτέρω τιτλοποίησης απαιτήσεων, ώθησαν πρόσφατα και τις τράπεζες στην αναζήτηση καταθετών προκειμένου να χρηματοδοτήσουν την ανάπτυξή τους. Επικράτησε φυσικά η άποψη ότι οι ανεπτυγμένες οικονομίες ήταν πλέον λιγότερο ευαίσθητες σε αλλαγές και, επομένως πιο σίγουρες καθώς όπως ήδη είναι γνωστό η έλλειψη χρημάτων(ρευστότητας) είναι η πηγή των περισσότερων αν όχι όλων των προβλημάτων. Αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας εξεύρεσης κεφαλαίων ήταν και η παροχή υψηλότερων επιτοκίων στις διάφορες μορφές καταθέσεων ώστε να τους προσελκύσουν-δελεάσουν. Μετά από όλα αυτά πάντα ακολουθεί μια κρίση, ένα αναπόφευκτο κραχ, μια μεγάλη πτώση. Δεν κατηγορείται όμως η κερδοσκοπική διάθεση και μανία ολόκληρης της κοινωνίας, αλλά μετά από μια χρονική περίοδο θυμού, αυτοκριτικής και εκτόξευσης κατηγοριών, ο συνολικός θυμός στρέφεται εναντίον των ατόμων που στο παρελθόν αποτελούσαν αντικείμενο μεγάλου

σεβασμού για τη φαντασία τους και την οξύτητα του πνεύματος τους όσον αφορά στα οικονομικά θέματα. Το κύριο δίδαγμα από την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση είναι ότι, μακροπρόθεσμα, το μοντέλο ανάπτυξης που στηρίχθηκε στην αδιάκοπη αύξηση του χρέους τα τελευταία είκοσι χρόνια πριν την έναρξη της είχε φθάσει στο τέρμα του. Η εξαιρετική αυτή περίοδος οφειλόταν στον συνδυασμό δυο παραγόντων:

- ❖ Στην εταιρική διακυβέρνηση αποκλειστικά στραμμένης στη δημιουργία αξιών για τους μετόχους στη Δύση.
- ❖ Στην επέκταση της παγκοσμιοποίησης μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ με την άνοδο των αναδυόμενων χωρών, κατάσταση που δημιούργησε πολύ μεγαλύτερη αγορά εργασίας με παγκόσμιο πλεόνασμα εργατικού δυναμικού¹.

Σε ακαδημαϊκό επίπεδο, για την ανάλυση και ερμηνεία των νομισματικών κρίσεων έχουν αναπτυχθεί τρεις κατηγορίες υποδειγμάτων.

- i. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα υποδείγματα που τώρα χαρακτηρίζονται ως υποδείγματα πρώτης γενιάς(μετέπειτα της κρίσης των ισοζυγίων πληρωμών του Μεξικού 1973-82, της Αργεντινής 1978-81 και της Χιλής 1983).
- ii. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τα υποδείγματα των αυτό-εκπληρωμένων κρίσεων ή υποδείγματα δεύτερης γενιάς.
- iii. Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τα υποδείγματα των χρηματο-πιστωτικών κρίσεων ή αλλιώς υποδείγματα τρίτης γενιάς.

Τα τελευταία χρόνια, έχει προκύψει ένα νέο μοντέλο(υπόδειγμα) στην προσέγγιση του μηχανισμού των κρίσεων. Βάσει αυτού, οι κρίσεις δεν προκύπτουν, από κάποια ανεύθυνη πολιτική της κυβέρνησης όπως η δημιουργία δημοσιονομικών ελλειμμάτων, ο ηθικός κίνδυνος και δράση των κερδοσκόπων. Το πραγματικό αίτιο, εδράζεται στη λογική ότι οι στενές σχέσεις-διαπλοκή μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα επιτρέπουν στο πρώτο να επιδοθεί στο κινήγι των βραχυπρόθεσμων κερδών, όταν υπάρχουν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις και συνθήκες σε όρους ασκούμενης πολιτικής, οικονομικής συγκυρίας και συναίνεσης της κυβέρνησης.

2. Το Χρέος της Ελλάδας Συνοπτικά.

Η αναζήτηση εξωτερικών δανείων και η συσσώρευση χρεών πέρασε από διάφορα στάδια που όμως είχαν ένα κύριο κοινό χαρακτηριστικό, την πτώχευση. Κάθε δάνειο αποτελούσε και μια πρόκληση σε τυχοδιώκτες, Έλληνες και ξένους και φορτικούς διαμεσολαβητές να εκμεταλλευθούν τους σχετικούς πόρους.

Εξ αρχής, τις σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και των μεγάλων δυνάμεων και τραπεζών σε ζητήματα δανείων χαρακτηρίζαν δυσκολίες για συμφωνία ως προς τους όρους δανεισμού και την εξυπηρέτηση των δανείων, εντάσεις, αμοιβαία καχυποψία πλεονεξία των δανειστών και κακοδιαχείριση του οφειλέτη. Συχνά, οι διευθετήσεις του χρέους που συμφωνούσε η ελληνική κυβέρνηση με τους δανειστές επηρεάζονταν από τους μεταβαλλόμενους γεωστρατηγικούς προσανατολισμούς των μεγάλων δυνάμεων και ιδιαίτερα της Αγγλίας και της Γαλλίας καθώς και από τα ιδιαίτερα οικονομικά συμφέροντά τους.

2.1 Δανεισμός και πτωχεύσεις στην Ελλάδα.

Η νεοελληνική δανειακή εμπειρία άρχισε ήδη με την επανάσταση του 1821 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Το χρονικό των δανείων δίνει την εντύπωση ότι οι πολιτικές ηγεσίες του τόπου έτειναν κατά διαστήματα να θεωρούν δάνεια περίπου ως τακτικό έσοδο με διάφορες αιτιολογίες. Η χώρα δυσκολεύτηκε να εξυπηρετήσει τα χρέη της από δάνεια της εξ αρχής. Το 1827 η Γ' Εθνική Συνέλευση κήρυξε στάση πληρωμών καθώς η χώρα αδυνατούσε να τα εξυπηρετήσει ομαλά(να πληρώσει δηλαδή τοκοχρεολύσια). Η επόμενη πτώχευση που είχε μονιμότερες συνέπειες συνέβη το 1893. Η δήλωση του τότε πρωθυπουργού Χαρίλαου Τρικούπη «δυστυχώς επτωχεύσαμεν» έχει μείνει στην ιστορία. Είχε προηγηθεί εκτεταμένος δανεισμός της χώρας για την κάλυψη των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού και εκτέλεση μεγάλων έργων υποδομής με κακοδιαχείριση.² Μια συνέπεια της πτώχευσης ήταν ότι επιβλήθηκε στην χώρα από τους δανειστές αυστηρότερος διεθνής οικονομικός έλεγχος που διατηρήθηκε για δεκαετίες. Η επόμενη μεγάλη πτώχευση συνέβη το 1932 όταν στην Ελλάδα, στο απόγειο της μεγάλης οικονομικής κρίσης, τα χρέη έφθασαν στο 150% του ΑΕΠ. Η κυβέρνηση διέκοψε προσωρινά τις πληρωμές τόκων και χρεολυσίων καθώς η οικονομία περιήλθε σε κρίση και χρειαζόταν περίπου 40% του προϋπολογισμού για την εξυπηρέτηση δανείων.

2.2 Η ελληνική κρίση χρέους σήμερα.

Τα μεγάλα άλματα στα ελλείμματα έγιναν τη δεκαετία του '80(την περίοδο του λαϊκισμού). Χρηματοδοτήσεις κοινωνικών πολιτικών με εκτεταμένο δανεισμό και νέα χρέη, διόγκωσαν το κράτος δημιουργώντας νέους κρατικούς φορείς και αυξάνοντας τη δημόσια απασχόληση. Η οικονομία σαφέστατα με τις επιπλέον αποκρατικοποιήσεις της βιομηχανικής παραγωγής και του εμπορίου περιήλθε σε στασιμότητα. Αναφορικά το 1981 τα χρέη ανέρχονταν μόλις σε 39% του ΑΕΠ καθιστώντας τα διαχειρίσιμα μεγέθη. Δέκα χρόνια αργότερα με την οικονομία σε

στασιμότητα τα χρέη είχαν διογκωθεί φτάνοντας περίπου το 100% του ΑΕΠ. Μετά το 1996 η Ελλάδα έθεσε ως στόχο την ένταξη στην εκκολαπτόμενη τότε ΟΝΕ(Ευρωζώνη) και την ανεξαρτησία της ΤτΕ. Παρόλα αυτά, έως τα τέλη της δεκαετίας του '90 τα δημοσιονομικά ελλείμματα μειώθηκαν και ο λόγος του χρέους προς ΑΕΠ σταθεροποιήθηκε, με παράλληλη αύξηση των χρεών σε απόλυτους αριθμούς.

2.3 Πρόσβαση στις Αγορές.

Η ΕΕ είχε δεσμευθεί ήδη από το 2012 να αναζητήσει τρόπους για τη διευθέτηση του προβλήματος υπό τον όρο ότι η Ελλάδα θα εφαρμόζε το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής. Το Μάιο του 2016 επιτεύχθηκε συμφωνία στην Ευρωομάδα για την ελάφρυνση του ελληνικού χρέους. Στις 25 Μαΐου 2016 η Ευρωομάδα συμφώνησε σε ένα γενικό πλαίσιο παρέμβασης για την ελάφρυνση του ελληνικού χρέους σε τρία στάδια.³

- i. Επιμήκυνση της περιόδου αποπληρωμής των δανείων του EFSF.
- ii. Μείωση των κινδύνων που σχετίζονται με τη μεταβλητότητα των επιτοκίων μέσω κεφαλαίων των μηχανισμών EFSF/ESM.
- iii. Για την επαναγορά χρέους του 2^{ου} ελληνικού προγράμματος(2017), τίθεται όριο στην αύξηση του περιθωρίου επιτοκίου.

Μεσοπρόθεσμα η Ευρωομάδα βασιζόμενη σε αναθεωρημένη ανάλυση της βιωσιμότητας, θα εξετάσει αν χρειάζονται πρόσθετα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους όπως περαιτέρω επιμήκυνση των δανείων EFSF, και σταδιακή επιστροφή των κερδών των ομολόγων που διακρατούν οι κεντρικές τράπεζες. Όμως, η Ευρωομάδα εμμένει στην επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος 3,5% το 2018 και εκτιμά ότι αν το πρόγραμμα εφαρμοσθεί και ληφθούν τα μέτρα ελάφρυνσης που αναφέρθηκαν παραπάνω, το χρέος θα καταστεί βιώσιμο και η Ελλάδα θα αποκτήσει σταδιακά πρόσβαση στις αγορές.

2.4 Διαχρονικές Παθολογίες.

Γεγονός είναι ότι η Ελλάδα αυτοπεριορίστηκε και επιτηρείται στους τομείς που καλύπτονται από το Μνημόνιο προκειμένου να εξασφαλίσει τη βοήθεια από την Τριμερή. Αυτό σημαίνει ότι στένεψαν τα περιθώρια για αυτόνομη άσκηση οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Στην ουσία όμως, η συρρίκνωση της εθνικής αυτονομίας δεν άρχισε από το Μνημόνιο, αλλά δυσδιάκριτα καταρχάς, οφθαλμοφανώς μετά την κρίση του 2008, με τη διολίσθηση της χώρας στην υπερχρέωση. Το Μνημόνιο απλά κωδικοποίησε τις συνέπειες της εξέλιξης αυτής για την οικονομική πολιτική.

Τις επίσημες πτωχεύσεις συνόδευαν πολιτικές αναταράξεις και προτάσεις για παραπομπή των «υπεύθυνων» για καταχρήσεις σε δίκη. Έτσι, ο έλεγχος των διαχειριστών των δύο δανείων της ανεξαρτησίας που ξεκίνησε το 1827 μετά από

αργόσυρτες διαδικασίες κατέληξε σε παραπομπή σε δίκη που δεν είχε περατωθεί μέχρι το 1975 όταν έγινε μια προσπάθεια να διαπιστωθεί που βρισκόταν και, πιθανόν, ουδέποτε περατώθηκε. Επιπλέον, το 1891 βουλευτές ζήτησαν και λίγο έλειψε να πετύχουν παραπομπή του Χαρίλαου Τρικούπη στο Ειδικό δικαστήριο με το σκεπτικό ότι μέρος των δανείων που είχε αναλάβει δεν χρησιμοποιήθηκαν για τους οποίους είχαν συνομολογηθεί. Η ίδια ιστορία θα επαναληφθεί το 1989-90(παραπομπή Ανδρέα Παπανδρέου στο Ειδικό δικαστήριο κυρίως για τη λεγόμενη «αγορά του αιώνα» αλλά και την αθώωσή του), το 1993-4(παραλίγο παραπομπή του Κ. Μητσοτάκη) και το 2015 σε άλλο επίπεδο με την καταδίκη του Άκη Τσοχατζόπουλου για προμήθειες.

Ενδιαφέρον αποτελεί η ασάφεια των ελληνικών οικονομικών λογαριασμών και τα λογιστικά τεχνάσματα που μετέρχονταν οι κυβερνήσεις. Οι ελλείψεις και οι αλλοιώσεις στοιχείων μείωναν φυσικά την αξιοπιστία των ελληνικών κυβερνήσεων, οι οποίες με τη σειρά τους ψήφιζαν νόμους που δεν μπορούσαν να εφαρμόσουν. Αξιοσημείωτο καθίσταται το γεγονός, ότι στα περισσότερα επεισόδια δανεισμού και πτώχευσης του 19^{ου} αιώνα σημειώνονται φαινόμενα κακοδιαχείρισης και εντυπωσιακές απάτες των πάσης φύσης εγχώριων και ξένων διαμεσολαβητών. Χαρακτηριστικά, η πρώτη δανειακή σύμβαση του 2010 ουσιαστικά διέσωσε τις τράπεζες της Γαλλίας και της Γερμανίας που είχαν «εκτεθεί» σε μεγάλο βαθμό δανείζοντας την Ελλάδα και κινδύνευαν με κατάρρευση σε μια στιγμή που το τραπεζικό σύστημα δεν είχε συνέλθει ακόμα από την κρίση του 2007-8.⁴ Επιπρόσθετα, ενεπλάκησαν τα «ειδικά εξαγωγικά συμφέροντα» κυρίως της Γαλλίας και της Γερμανίας, τα οποία σχετίζονται με την αγορά οπλικών συστημάτων – γερμανικών υποβρυχίων⁵(Η Αθήνα αρνήθηκε να παραλάβει τα υποβρύχια όταν διαπίστωσε σοβαρά προβλήματα στο πρώτο από τα τέσσερα) και των γαλλικών φρεγατών⁶(Η Γαλλία ενδιαφερόταν να πωλήσει στην Ελλάδα έξι φρεγάτες, δέκα πέντε ελικόπτερα έρευνας και διάσωσης και έως σαράντα μαχητικά Rafale). Όλα αυτά εκπλήσσουν μόνο όσους προσεγγίζουν τα διεθνή ζητήματα ιδεαλιστικά ή συγχέουν το δέον με την πραγματικότητα.

3. Το Δημόσιο Χρέος της Ελλάδας.

3.1 Το χρέος της Ελλάδας πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Γενικά, από τα παλαιά χρόνια καθίσταται σαφές και προφανές ότι η αυξημένη παραγωγή σε συνδυασμό με την εμφάνιση ποικιλίας αγαθών δημιούργησε την ανάγκη ανταλλαγής αγαθών και υπηρεσιών. Οι συναλλαγές όμως δεν γίνονταν με τη μεσολάβηση του χρήματος αλλά με αντιπραγματισμό(barter) δηλαδή με άμεση ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών. Οι δυσκολίες που παρουσίαζε η εμπράγματο οικονομία ξεπεράστηκαν λοιπόν με την εισαγωγή του χρήματος⁷. Η επινόηση του χρήματος οδήγησε από την άμεση ή απευθείας ανταλλαγή της εμπράγματος οικονομίας στην έμμεση συναλλαγή της εγχρήματος οικονομίας.

3.1.1 Δημιουργία χρήματος από τις Εμπορικές Τράπεζες.

Η προσφορά χρήματος αποτελείται από τη νομισματική κυκλοφορία (κέρματα και τραπεζογραμμάτια) και τις καταθέσεις όψεως. Η νομισματική κυκλοφορία καθορίζεται και ελέγχεται από την κεντρική ή εκδοτική τράπεζα της κάθε χώρας.

Οι εμπορικές τράπεζες όμως είναι οι φορείς δημιουργίας του τμήματος εκείνου της προσφοράς χρήματος που αποτελείται από τις καταθέσεις όψεως. Κύριες εργασίες των συγκεκριμένων τραπεζών είναι η αποδοχή καταθέσεων και η χορήγηση δανείων(πιστώσεων). Δανείζονται επομένως, κεφάλαια από το κοινό, από τους καταθέτες και γι' αυτό η κατάθεση αποτελεί για την τράπεζα υποχρέωση και εμφανίζεται στον ισολογισμό στην πλευρά του παθητικού. Οι πιθανότητες μείωσης των καταθέσεων και σημαντικών μεταβολών αυτών είναι περιορισμένες. Όταν η τράπεζα χρησιμοποιεί τις καταθέσεις της για να παράσχει κάποιο δάνειο τότε αυξάνει την προσφορά του χρήματος. Το τραπεζικό σύστημα έχει τη δυνατότητα όχι μόνο να αυξάνει αλλά και να μειώνει την συνολική ποσότητα του χρήματος. Μείωση επέρχεται όταν πραγματοποιείται μια ανάληψη, οπότε και λειτουργεί ο ίδιος μηχανισμός.

3.1.2 Οι Συνέπειες των κρατικών ελλειμμάτων και ο δανεισμός.

Υπάρχουν τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις ως προς το ποιες είναι οι συνέπειες των ελλειμμάτων.

1. Η Ρικαρντιανή Ισοδυναμία

Η ιδέα της Ρικαρντιανής Ισοδυναμίας είναι ότι οι άνθρωποι επιλέγουν την τρέχουσα κατανάλωσή τους, λαμβάνοντας υπόψη τους μελλοντικούς φόρους που υπονοούνται από το υφιστάμενο δημόσιο χρέος. Η Ρικαρντιανή προσέγγιση συνελπώς υποθέτει ότι οι καταναλωτές βασίζονται τη δαπάνη τους όχι μόνο στο τρέχον αλλά και στο εισόδημα που θα αποκτήσουν καθόλη τη διάρκεια της ζωής τους, κάτι το οποίο περιλαμβάνει τόσο το τρέχον όσο και το μελλοντικό εισόδημα. Το θεώρημα της ρικαρντιανής ισοδυναμίας θέτει σε αμφισβήτηση το πλέγμα της κεϋνσιανής ανάλυσης, η οποία στηρίζεται στο καθιερωμένο IS-LM υπόδειγμα. Η αντικατάσταση της φορολογίας με δανεισμό, με δεδομένο το ύψος των δημόσιων δαπανών :⁸

- i. Αυξάνει το διαθέσιμο εισόδημα.
- ii. Μειώνει τη συνολική αποταμίευση.
- iii. Ενισχύει τη συνολική, ενεργό ζήτηση.
- iv. Υψώνει το επιτόκιο.
- v. Εκτοπίζει την ιδιωτική επενδυτική δραστηριότητα.
- vi. Μειώνει το ποσοστό της ανεργίας.

2. Η Νεοκλασική Άποψη

Διαφοροποιείται από τη Ρικαρντιανή ισοδυναμία ως προς το ότι το άτομο, προγραμματίζει την καταναλωτική του συμπεριφορά με ορίζοντα αποκλειστικά την προσδοκώμενη διάρκεια της δικής του (πεπερασμένης) ζωής και οι υποστηρικτές της θεωρούν ότι τα κρατικά ελλείμματα και η δημοσιονομική πολιτική μπορεί να ασκήσει επιδράσεις στην πραγματική οικονομία.⁹

3. Κεϋνσιανή Προσέγγιση

Στην Κεϋνσιανή ανάλυση, η αγορά δημόσιων χρεογράφων αυξάνει τον καθαρό πλούτο των νοικοκυριών αλλά ο πληθωρισμός διαβρώνει την πραγματική αξία του δημόσιου χρέους, με αποτέλεσμα να εξουδετερώνει κάθε αύξηση στον πραγματικό πλούτο των ιδιωτικών φορέων. Προτείνει τη χρησιμοποίηση του πραγματικού (αποπληθωρισμένου) ελλείμματος και όχι το έλλειμμα σε τρέχουσες τιμές. Ειδικά, αν χρησιμοποιηθεί το πραγματικό έλλειμμα πλήρους απασχόλησης τότε αυτά που εμφανίζονται ως ελλείμματα στον προϋπολογισμό, με τη συνηθισμένη έννοια του όρου, είναι στην ουσία πλεονάσματα, σε πολλές περιπτώσεις και κατά συνέπεια, ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης επηρεάζεται θετικά.¹⁰

Κάθε συγκεκριμένο δημόσιο δάνειο ανήκει σε περισσότερες από μια από τις προαναφερόμενες κατηγορίες δημόσιων δανείων, δηλαδή μπορεί να είναι ταυτόχρονα εσωτερικό αναγκαστικό ή πάγιο παραγωγικό. Συνολικά, ο δημόσιος δανεισμός μπορεί να είναι ως εξής:¹¹

- i. Δανεισμός από ιδιωτικούς φορείς και δανεισμός από τράπεζες.
- ii. Αναγκαστικά δάνεια με άμεσο ή έμμεσο τρόπο.(εξαναγκασμός φυσικών και νομικών προσώπων από τις εκάστοτε για επενδύσεις στα κρατικά ομόλογα)
- iii. Χρηματοδότηση με έκδοση νέου χρήματος.
- iv. Εσωτερικός και εξωτερικός δανεισμός.
- v. Παραγωγικά και καταναλωτικά δάνεια.
- vi. Μακροπρόθεσμος και βραχυπρόθεσμος δανεισμός.

Το χρέος από μια ηθική στάση στη συμβίωση των ανθρώπων μετατράπηκε από την ιεραρχία, το κράτος, το χρήμα και τη βία, σε βάρος. Το χρέος συνδέεται με τα δημόσια έσοδα και έξοδα και τις δανειακές ανάγκες που δημιουργούνται. Οι συνολικές δανειακές ανάγκες της εκάστοτε κυβέρνησης χωρίζονται σε δύο μέρη, στο πρωτογενές έλλειμμα, δηλαδή το ποσό κατά το οποίο οι δαπάνες χωρίς τόκο υπερβαίνουν τα έσοδα και στις πληρωμές τόκου.¹² Μια κυβέρνηση που παρουσιάζει έλλειμμα καταφεύγει σε δανεισμό προκειμένου να το καλύψει. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται χρέος. Η σταθεροποίηση του χρέους περνά μέσα από τη μείωση του ελλείμματος και σε επόμενη φάση το μηδενισμό του ώστε να μην προσθέτει νέο χρέος σε αυτό που ήδη έχει συσσωρευτεί από προηγούμενα έτη.

3.1.3 Διεθνή δάνεια κατά την Επανάσταση του 1821.

Μια από τις γνωστότερες περιπτώσεις διεθνούς δανεισμού χώρας είναι και η περίπτωση της σύναψης δανείων από την Ελλάδα το 1824 και 1825 στην Αγγλία, γνωστά και ως δάνεια της Ανεξαρτησίας (Independence Loans). Η πιο σημαντική

όμως πτυχή των δανείων ήταν ότι σήμαινε αναγνώριση του αγωνιζόμενου έθνους ως εμπόλεμου κράτους και δημιουργούσε συμμάχους που ενδιαφέρονταν τουλάχιστον να διασφαλίσουν την επιστροφή των χρημάτων τους και ίσως ακόμα πιο συμφέρουσες γι' αυτούς σχέσεις. Τα ψηφίσματα των εθνοσυνελεύσεων ακολούθησαν την άποψη να μην εκποιηθεί η γη που περιήλθε στους Έλληνες αλλά να υπόκειται σε υποθήκη με την έννοια της εγγυητικής βάσεως σε περίπτωση συνάψεως εξωτερικών δανείων, οπότε οι Έλληνες αναλάμβαναν σαν έθνος την ευθύνη των αλληλέγγυων εγγυητών έναντι των δανειστών. Τη ρήτρα αυτή δεν άφησαν αχρησιμοποίητη οι ξένες χώρες.

Το πρώτο δάνειο ήταν 800.000 λίρες, είχε προθεσμία εξόφλησης αρχικά τριάντα έξι έτη, με καταβολή χρεολυτικών δόσεων που ισούταν με το 1% του κεφαλαίου. Ο τόκος ανερχόταν σε 5% και το δάνειο εκδόθηκε προς 59% της ονομαστικής αξίας.

Το δεύτερο δάνειο ήταν 2.000.000 λίρες, συνάφθηκε στο Λονδίνο και το ανέλαβαν οι Αδελφοί Ρικάρδοι. Κατά την υπογραφή του συμβολαίου του δανείου στις 7 Φεβρουαρίου 1825 κρατήθηκαν από τις εκδότριες τράπεζες:

- i. Για τόκους των δυο πρώτων ετών: 200.000 λίρες.
- ii. Για χρεολύσια ενός έτους ίσα με 1% του δανείου: 20.000 λίρες.
- iii. Για προμήθεια πληρωμής τόκων, 2% επί των τόκων: 4.000 λίρες.
- iv. Για προμήθειες, μεσιτείες και έξοδα συνομολογήσεως του δανείου, εφάπαξ ποσοστό 3% επί του δανείου: 60.000 λίρες.

Το ποσό του δανείου που θα χρησιμοποιούταν ανέρχονταν σε 816.000 λίρες. Άρχισαν τότε οι παραγγελίες πλοίων, οι προσλήψεις στρατηγών και οι εξαγορές στο Χρηματιστήριο των νέων ομολογιών, χωρίς να στέλνονται τα χρήματα στην Ελλάδα.

Η μη ύπαρξη ποινικών ρητρών στις προθεσμίες κατασκευής και απόπλου των πλοίων οδήγησε σε μεγάλες καθυστερήσεις κατασκευής από τους Αμερικάνους ναυπηγούς. Ως εγγύηση για τη πληρωμή των τόκων και των δύο δανείων δόθηκαν όλα τα δημόσια έσοδα ενώ για την πληρωμή του κεφαλαίου και των δύο δανείων όλα τα εθνικά κτήματα.¹³

Το 1826 έγινε διακοπή των πληρωμών εξυπηρέτησης των δανείων αλλά το 1832 συνάφθηκε νέο δάνειο 60 εκατομμυρίων δραχμών, με επιτόκιο 5% και εξόφληση σε τριάντα έξι έτη.

Το 1868 και μετά την αδυναμία εξόφλησης πόρων από την εγχώρια χρηματαγορά και τον διεθνή κλονισμό της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας λόγω αδυναμίας αποπληρωμής των δανείων 1824-1825 και την αναστολή πληρωμής το 1843, του δανείου του 1832, η κυβέρνηση εξέδωσε χρήμα προκειμένου να καλύψει τις αμυντικές της δαπάνες.¹⁴

Η δυσφήμιση της Ελλάδας προέκυψε από την αναστολή, το 1827, της εξυπηρέτησης- αποπληρωμής του δανείου που οδήγησε στον αποκλεισμό της χώρας επί πολλά έτη από τα Ευρωπαϊκά χρηματιστήρια.¹⁵

3.1.4 Η Ελλάδα μέλος της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης.

Η Ελλάδα στο πλαίσιο εξεύρεσης πόρων και αποκατάστασης των δημοσιονομικών της προβλημάτων από τα πρώτα χρόνια που συστάθηκε ως κράτος εξέτασε τη δυνατότητα να γίνει μέλος νομισματικής ένωσης. Η νομισματική ενοποίηση της Ευρώπης δεν αποτελεί το μοναδικό εγχείρημα νομισματικής συνεργασίας στην παγκόσμια οικονομική ιστορία. Για την Ελλάδα και τη δραχμή τα διδάγματα του παρελθόντος είναι πολύ σημαντικά. Από την αρχή της δημιουργίας του νεότερου ελληνικού κράτους, οι κυβερνήσεις κατέβαλαν προσπάθειες, πολλές φορές επώδυνες, να παρακολουθήσουν τις διεθνείς νομισματικές εξελίξεις.

Στην Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα δύο χώρες ανταγωνίζονταν μεταξύ τους για πολιτική και οικονομική κυριαρχία, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία. Η Μεγάλη Βρετανία από το 1717 ακολουθούσε de facto έναν κανόνα χρυσού. Η Γαλλία είχε υιοθετήσει τον διμεταλλισμό και το 1785 όρισε την αναλογία τιμής χρυσού-αργύρου στο 1:15,5, που παρέμεινε σταθερή ως την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Λατινική Νομισματική Ένωση θεωρείται από πολλούς ιστορικό ανάλογο του πρόσφατου εγχειρήματος της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης. Το όφελος από τη δημιουργία της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης ήταν ο μετριασμός των διακυμάνσεων στην αγοραία τιμή του χρυσού και του αργύρου που προκαλούνταν από τις ανακαλύψεις νέων κοιτασμάτων του πολύτιμου μετάλλου.

Η Ελλάδα υιοθέτησε τον διμεταλλισμό το 1833 με την εισαγωγή της δραχμής του Όθωνα. Η δραχμή βασιζόταν στο δίστηλο, ένα κατ' εξοχήν αργυρό νόμισμα που χρησιμοποιούνταν στις εμπορικές συναλλαγές των ισπανικών αποικιών της Νότιας Αμερικής με κύριο χαρακτηριστικό την εύκολη παραχάραξή του. Οι ελληνικές κυβερνήσεις από τη μεριά τους προσδοκούσαν ότι με την ένταξη της χώρας στη Λατινική Νομισματική Ένωση θα επιλυόταν το νομισματικό πρόβλημα. Πρώτον, η χώρα δεν θα αντιμετώπιζε πλέον σπανιότητα χρήματος, αφού οι εγχώριες συναλλαγές θα διεξάγονταν και σε γαλλικά φράγκα. Δεύτερον, η σύνδεση της δραχμής με το γαλλικό φράγκο σε μια σταθερή τιμή θα μετρίαζε τις συναλλαγματικές διακυμάνσεις και, τρίτον, θα βελτιωνόταν η πρόσβαση στη διεθνή χρηματαγορά του Παρισιού. Η προετοιμασία παρόλα αυτά για τη συμμετοχή στη Λατινική Νομισματική Ένωση καθυστέρησε και η ένωση απέτυχε.

Η Ένωση απέτυχε επειδή υπήρξε περιορισμένος ο έλεγχος της νομισματικής κυκλοφορίας από τα μέλη-κράτη. Αφετέρου επειδή δεν διασφαλιζόταν η αξία των νομισμάτων και δεν λειτουργούσε κάποια κεντρική τράπεζα. Η διάλυση της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης αποδίδεται με οικονομικούς όρους «αποκλίνουσα νομισματική πολιτική των μελών της».

3.1.5 Καταγραφή-Αναφορά στο δημόσιο χρέος πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Μια αξιοσημείωτη καταγραφή του προπολεμικού εξωτερικού χρέους γίνεται από τον Κλαύδιο Μπανταλούκα, πρώην καθηγητή της Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής και πρώην Διευθυντή της Υπηρεσίας Στατιστικής Υπουργείου Οικονομικών.¹⁶ Καταγράφει τριάντα τρεις περιπτώσεις εξωτερικών δανείων κατά το χρονικό διάστημα 1833-1940, οι οποίες καθίστανται άξιες αναφοράς.

- ❖ Διακυβερνητικό Δάνειο 60.000.000 χρυσών φράγκων το 1833. Ο κυβερνήτης Καποδίστριας βρήκε τα εθνικά κτήματα υποθηκευμένα στους Άγγλους ομολογιούχους των δυο εξωτερικών δανείων.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 120.000.000 χρυσών φράγκων το 1881 με επιτόκιο 5%. Το δάνειο ήταν εξοφλητέο σε 40 έτη με σκοπό την αντιμετώπιση νέων εκτάκτων κρατικών δαπανών.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 170.000.000 χρυσών φράγκων το 1884 με επιτόκιο 5%. Σκοπός του δανείου ήταν η άρση της τότε αναγκαστικής κυκλοφορίας των τραπεζικών γραμματίων, η ενέργεια στρατιωτικών και ναυτικών παρασκευών και η κατασκευή σιδηροδρόμων.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 150.000.000 χρυσών φράγκων το 1887 με επιτόκιο 4%. Σκοπός του συγκεκριμένου δανείου ήταν η κάλυψη ελλειμμάτων της κρατικής διαχείρισεως, η εξόφληση προκαταβολών που είχαν δοθεί στο Ελληνικό Δημόσιο από ξένες χώρες και τράπεζες και η εξυπηρέτηση παλαιών εθνικών δανείων.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 155.000.000 χρυσών φράγκων το 1889 με επιτόκιο 4%. Σκοπός του δανείου ήταν η εξόφληση του δημόσιου χρέους από εσωτερικό προσωρινό δάνειο καθώς και η εξόφληση υπολοίπου κεφαλαίου τριών εσωτερικών εθνικών δανείων.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 89.875.000 χρυσών φράγκων το 1890 με επιτόκιο 5%. Σκοπός του ήταν η κάλυψη των δαπανών κατασκευής και συμπλήρωσης της σιδηροδρομικής γραμμής Πειραιώς-Λαρίσης-Συνόρων και των διακλαδώσεων αυτής.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 100.000.000 χρυσών φράγκων το 1893 με επιτόκιο 5%. Η πρόβλεψη του δανεισμού απέβλεπε στην εξασφάλιση επαρκών εσόδων για την πληρωμή ληγόντων τοκομεριδίων από τον Ιούνιο 1893 μέχρι τον Ιούλιο 1895, την εξόφληση προσωρινού δανείου του έτους 1892 ποσού 16.500.000 χρυσών φράγκων, την μερική εξόφληση των εντόκων γραμματίων που οφείλονταν σε χρυσό. (Αδυναμία αποπληρωμής με χαρακτηριστική έκφραση του Χαρίλαου Τρικούπη την 01/09/1893 «Δυστυχώς, Κύριοι, Επτωχεύσαμεν»)
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 170.000.000 χρυσών φράγκων το 1898 με επιτόκιο 2,5%. Ύστερα τον ατυχή για την Ελλάδα Ελληνο-Τουρκικό πόλεμο του 1897, τα οικονομικά της Ελλάδας τέθηκαν υπό τον έλεγχο της Διεθνούς Οικονομικής Επιτροπής. Το ποσό του δανείου προοριζόταν για την πληρωμή 150.000.000 χρυσών φράγκων στην Τουρκική κυβέρνηση για επανορθώσεις

από τον προαναφερθέντα πόλεμο. Το υπόλοιπο ποσό των 20.000.000 για κάλυψη κρατικών δαπανών.

- ❖ Ομολογιακό δάνειο 56.250.000 χρυσών φράγκων το 1902 με επιτόκιο 4%. Σκοπός του οποίου ήταν κάλυψη των εξόδων αποπερατώσεως του σιδηροδρομικού δικτύου μήκους πλέον 400 χιλιομέτρων από Πειραιά προς το Σταυρό Φαρσάλων με πρόβλεψη προέκτασης της γραμμής.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 20.000.000 χρυσών φράγκων το 1907 με επιτόκιο 5%. Λόγω ανεπάρκειας των τακτικών πόρων να ενισχύσουν το Ταμείο Εθνικής Άμυνας συνάφθηκε το αντίστοιχο δάνειο.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 150.000.000 χρυσών φράγκων το 1910 με επιτόκιο 4%. Προορισμός του δανείου ήταν η εξόφληση προκαταβολής στο Δημόσιο ποσού 40.000.000 χρυσών φράγκων, η κατασκευή σιδηροδρομικών, λιμενικών, αντιπλημμυρικών και αποξηραντικών έργων καθώς και η κάλυψη κρατικών υποχρεώσεων, δαπανών πραγματοποιήσεως του δανείου και ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 500.000.000 χρυσών φράγκων το 1914 με επιτόκιο 5%. Το δάνειο προοριζόταν για εξόφληση παλαιότερων δανείων συνολικού ύψους 130.000.000 χρυσών φράγκων, για πληρωμή των αναγκαίων δαπανών πραγματοποίησης του νέου δανείου και για κρατικές δαπάνες διοικήσεως των νέων προσαρτημένων περιοχών της χώρας.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 12.132.500 χρυσών φράγκων το 1915 με επιτόκιο 3%
- ❖ Μη ομολογιακό δάνειο 48,236,629 δολαρίων ΗΠΑ το 1918 με επιτόκιο 4%. Λόγω των δυσκολιών που αντιμετώπιζε η Ελλάδα κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, στις 10/02/1918 στο Παρίσι υπογράφηκε η «οικονομική συμφωνία των Παρισίων» μεταξύ ΗΠΑ, Αγγλίας, Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας και Ελλάδας που αφορούσε την παροχή πολεμικού δανείου μέχρι συνολικού ποσού 750.000.000 χρυσών γαλλικών φράγκων με ετήσιο επιτόκιο 5%.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 145.121.500 γαλλικών φράγκων το 1920 με επιτόκιο 3%. Σύμφωνα με το από 08/10/1892 Οθωμανικό Αυτοκρατορικό Διάταγμα, παραχωρήθηκε το δικαίωμα της κατασκευής και εκμετάλλευσης για 99 έτη, της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης-Κωνσταντινούπολης στην τότε συσταθείσα ανώνυμη γαλλική εταιρία «Chemin de fer Jonction Salonique-Constantinople Exploitation».
- ❖ Πολεμικό χρέος 8.000.000 канаδικών δολαρίων το 1923(1919) με επιτόκιο 5%. Στις 21/03/1919, η Ελληνική κυβέρνηση υπέγραψε με την Καναδική κυβέρνηση σύμβαση για παραχώρηση πιστώσεων ή προκαταβολών που δεν θα υπέρβαιναν τα 25.000.000 канаδικά δολάρια. Σκόπιμο είναι να αναφερθεί ότι τον Ιούνιο του 1922 υπογράφηκε σύμβαση μεταξύ Ελληνικής κυβέρνησης και Εθνικής Τράπεζας(εσωτερικό δάνειο), για δάνειο 50 εκατομμυρίων φράγκων με 5,5% τόκο και εξόφληση δανείου σε πέντε έτη. Για την καταβολή του, η Εθνική Τράπεζα χρησιμοποίησε μεγάλο μέρος από τα διαθέσιμά της στη Γαλλία.¹⁷
- ❖ Ομολογιακό δάνειο το 1924 ποσού 10.000.000 λιρών Αγγλίας και 11.000.000 δολαρίων ΗΠΑ με επιτόκιο 7%. Μετά την Μικρασιατική καταστροφή το

κράτος συνομολόγησε δάνειο υπό την αιγίδα της Κοινωνίας των Εθνών για την αγροτική και αστική αποκατάσταση των προσφύγων.

Πίνακας 3.1.5 (α) Κατανομή Δαπανών της Επιτροπής Εγκατάστασης Ελλήνων Προσφύγων.

Περιγραφή	Ποσό
Αγροτικές εγκαταστάσεις	6.882.319
Αστικές εγκαταστάσεις	854.518
Γενικά Έξοδα	70.201
<u>Σύνολο</u>	<u>7.807.038</u>

Πίνακας 3.1.5 α

Το ποσό αυτό που δαπάνησε η Επιτροπή δεν αντιπροσώπευε τη συνολική, οικονομική προσπάθεια της Ελλάδας για την εγκατάσταση των προσφύγων διότι πρέπει να ληφθούν υπόψη και τα χρήματα που προήλθαν από τον Ελληνικό κρατικό προϋπολογισμό και τις ιδιωτικές εισφορές.

- ❖ Οφειλή από τη Συνθήκη της Λωζάννης. Με την υπογραφή στις 14/07/1923 και κύρωση από την Ελλάδα με Νομοθετικό Διάταγμα στις 26/08/1923, της Συνθήκης της Λωζάννης, η Ελλάδα είχε την υποχρέωση να αποζημιώσει τέσσερις ξένες επιχειρήσεις που έδρευαν και λειτουργούσαν στην Μικρά Ασία κατά τα έτη 1919-1922, για τις ζημιές που ισχυρίζονταν ότι υπέστησαν από τον Ελληνικό στρατό κατά τη διάρκεια του πολέμου της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Οι συνολικές απαιτήσεις των συγκεκριμένων εταιριών κατά της Ελλάδας ήταν 1.940.211 λίρες Τουρκίας χάρτινες.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 10.000.000 δολαρίων ΗΠΑ το 1925 με επιτόκιο 8%. Σύμφωνα με το Νόμο 3316 της 24/04/1925 κυρώθηκε η σύμβαση από 22/12/1924 μεταξύ της Ελληνικής κυβερνήσεως και της εταιρίας Ulen and Co , που έδρευε στη Νέα Υόρκη, η οποία αφορούσε την κατασκευή συντήρηση και εκμετάλλευση των έργων υδρεύσεως Αθηνών, Πειραιά και περιχώρων.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 21.000.000 δολαρίων ΗΠΑ το 1925 με επιτόκιο 7%. Στις 27/08/1925 υπογράφηκε σύμβαση μεταξύ της Ελληνικής κυβέρνησης και της Βελγικής Societe Commerciale de Belgique, για τη μελέτη και κατασκευή νέας σιδηροδρομικής γραμμής 350 χιλιομέτρων από Καλαμάτα σε Κοζάνη μέχρι Βέροια. Για την πραγματοποίηση των πιο πάνω η εταιρία ανέλαβε την υποχρέωση να χορηγήσει στην Ελληνική κυβέρνηση παραπάνω δάνειο, το ήμισυ του οποίου θα αποτελούνταν από το ονομαστικό της κεφάλαιο. Στη συνέχεια, η σύμβαση τροποποιήθηκε δύο φορές και τελικά χορηγήθηκε δάνειο ονομαστικού κεφαλαίου 16.097.600 δολάρια ΗΠΑ.
- ❖ Χρέη πολεμικά 1918-1931 προς Γαλλία (χρυσά φράγκα 307.613, γαλλικά φράγκα 54.285.616) Αγγλία (7.351.167 λίρες Αγγλίας) και Βουλγαρία (1.012.222.623 λέβα). Με νόμους το 1927 η Ελλάδα αναγνώρισε χρέη προς

Γαλλία και Αγγλία από τη χορήγηση πολεμικού υλικού ενώ το χρέος προς τη Βουλγαρία αποτελούσε πιστωτικό υπόλοιπο υπέρ της Βουλγαρίας από τον συμψηφισμό της αξίας των εγκαταλειμμένων ακινήτων περιουσιών των υπηκόων της Βουλγαρίας.

- ❖ Ομολογιακό δάνειο 1.000.000 λιρών Αγγλίας το 1926 με επιτόκιο 8,5%. Στις 30/06/1926 υπογράφηκαν δυο συμβάσεις μεταξύ της Ελληνικής κυβερνήσεως και των Σουηδικών εταιριών Svenska Aktiebolaget Caritas και Aktiebolaget Kreuger and Toll και της Αγγλικής εταιρίας Alsing Trading Co. Για την υλοποίηση των συμβάσεων χορηγήθηκε στην Ελληνική κυβέρνηση δάνειο ονομαστικού κεφαλαίου 1.000.000 λιρών Αγγλίας για κάλυψη δημοσιονομικών αναγκών. Παρόλα αυτά, εισπράχθηκε τελικά πραγματικό κεφάλαιο 940.000 λιρών, αφού οι ομολογίες εκδόθηκαν υπό το άρτιο στο 94%.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο σταθεροποιήσεως το 1928. Εκδόθηκε υπό την αιγίδα της Κοινωνίας των Εθνών δάνειο πραγματικού κεφαλαίου 9.000.000 λιρών Αγγλίας με σκοπό του δανείου την επίτευξη σταθεροποιήσεως του εθνικού νομίσματος, την συνέχιση του έργου αποκαταστάσεως των προσφύγων και την κάλυψη ελλειμμάτων της κρατικής διαχειρίσεως.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 4.000.000 λιρών Αγγλίας το 1928 με επιτόκιο 6%. Με σύμβαση της Ελληνικής κυβέρνησης με την Τράπεζα της Ελλάδος και τις Αγγλικές Hambro's Ltd και Erlangers Ltd επιτράπηκε στην Ελληνική κυβέρνηση να προβεί στην έκδοση δανείου μέχρι ποσού πραγματικού κεφαλαίου 20.000.000 λιρών Αγγλίας ή ονομαστικού κεφαλαίου 22.000.000 λιρών Αγγλίας, με σκοπό την εκτέλεση παραγωγικών επενδύσεων.
- ❖ Κυμαινόμενο χρέος 7.500.000 δολαρίων ΗΠΑ το 1930 με επιτόκιο 3%. Υπογράφηκε στις ΗΠΑ με τις τράπεζες Spreyer and Co με σκοπό την εκ μέρους της Ελληνικής κυβερνήσεως περαιτέρω προικοδότηση της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος κατά 3.250.975 δολάρια ΗΠΑ και την χρηματοδότηση παραγωγικών κρατικών έργων.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 1.000.000 το 1930 με επιτόκιο 6%. Το 1930 υπογράφηκε νέα δανειακή σύμβαση της Ελληνικής κυβέρνησης με την Σουηδική εταιρία Aktiebolaget Kreuger and Toll με σκοπό του δανείου την κατασκευή από τη συγκεκριμένη εταιρία σχολικών κτιρίων στη χώρα.
- ❖ Ομολογιακό δάνειο 4.600.000 λιρών Αγγλίας το 1931 με επιτόκιο 6%. Σκοπός του δανείου ήταν η εκτέλεση παραγωγικών έργων επί των ποταμών Αξιού και Στρυμόνα, έργα οδοποιίας, περαιτέρω ενίσχυση της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος και η εξόφληση προκαταβολών τραπεζών.
- ❖ Δάνειο 100.000 λιρών Αγγλίας το 1931 με επιτόκιο 6%. Στις 26/06/1931 βάσει συμβολαίου, ο Δημήτριος Πολυμέρης δάνεισε, με εγγύηση του Ελληνικού Δημοσίου, ποσό 100.000 λιρών Αγγλίας στο Ειδικό Ταμείο Επαρχιακής Οδοποιίας Βόλου. Σκοπός του δανείου ήταν η κατασκευή από το Ταμείο δικτύου επαρχιακών οδών εντός της περιφέρειάς του.
- ❖ Δάνειο 53.500 λιρών Αγγλίας το 1931 με επιτόκιο 6%. Χορηγήθηκε από την Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος προς το Ειδικό Ταμείο Μηχανημάτων Λιμενικών Έργων με εγγύηση του κράτους.

- ❖ Γραμμάτια 1937-1939 για στρατιωτικό υλικό. Κατά τη χρονική περίοδο 1937-1939, η Ελληνική κυβέρνηση προμηθεύτηκε επί πιστώσει στρατιωτικό υλικό από τις ΗΠΑ, υπογράφοντας γραμμάτια ονομαστικής αξίας 263.654,07 δολαρίων ΗΠΑ.
- ❖ Διακυβερνητικό δάνειο 2.040.000 λιρών Αγγλίας το 1939 με επιτόκιο 5%. Το 1939 συνάφθηκε συμφωνία με τη Βρετανική κυβέρνηση για αγορά στρατιωτικού υλικού επί πιστώσει μέχρι του ποσού των 2.040.000 λιρών Αγγλίας . Τελικά έγινε αγορά υλικού 433.800 λιρών Αγγλίας , ποσό στο οποίο περιορίστηκε το δάνειο.
- ❖ Μη ομολογιακό δάνειο 20.000 λιρών Αγγλίας το 1940 με επιτόκιο 5,5%. Το δάνειο σύναψε η Ελληνική κυβέρνηση με την εταιρία Henry Boot and Sons Ltd , για την κάλυψη των δαπανών εκτελέσεως από την ίδια εταιρία, των εγχειοβελτιωτικών έργων στην περιοχή της λίμνης Λαψίστης Ιωαννίνων.
- ❖ Συμμετοχή της Ελλάδας στο Δημόσιο Οθωμανικό χρέος. Μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων τέθηκε το ζήτημα της κατανομής του δημόσιου οθωμανικού χρέους μεταξύ των κρατών στα οποία είχαν πλέον περιέλθει τα αποσπασθέντα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το ζήτημα της κατανομής του συγκεκριμένου χρέους, αποτέλεσε αντικείμενο των άρθρων 46-67 της συνθήκης της Λωζάννης. Ύστερα από συνεχείς μη καταβολές χρημάτων της Τουρκίας για τη δική της συμμετοχή στο Οθωμανικό χρέος τουλάχιστον μέχρι το 1928, ο Έλληνας αντιπρόεδρος διέκοψε τις διαπραγματεύσεις αναμένοντας τις εξελίξεις της τουρκικής στάσης. Τελικά, η Ελλάδα δεν κατέληξε σε κάποια συγκεκριμένη σημαντική συμφωνία, λόγω της μη δυνατότητάς της να αποπληρώσει τις δανειακές της υποχρεώσεις.

Από το 1821 μέχρι το 1931, το ονομαστικό κεφάλαιο των εξωτερικών δανείων που σύναψε το Ελληνικό δημόσιο έφθασε τα 2,67 δις χρυσά φράγκα, ενώ λίγο πριν από την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Ελλάδα είχε τη μεγαλύτερη δανειακή επιβάρυνση από τις βαλκανικές χώρες ανά κάτοικο ενώ το μεγαλύτερο μέρος του χρέους είχε δημιουργηθεί την περίοδο 1922-1931.¹⁸

Πίνακας 3.1.5(b) Συνολική κατανομή κατά περίοδο των δημοσίων εξωτερικών δανείων.

Περίοδος(Έτη)	Ποσό(Χρυσά Φράγκα)
1821-1893	699.700.000
1893-1922	731.500.000
1922-1931	989.630.739
<u>Σύνολο</u>	<u>2.420.830.739</u>
Πολεμικά και Διακυβερνητικά χρέη	252.110.000
<u>Σύνολο δημοσίων εξωτερικών δανείων</u>	<u>2.672.940.739</u>

Πίνακας 3.1.5 b

Πίνακας 3.1.5(ε) Αναλογία δημόσιου χρέους ανά κάτοικο και ανά χώρα

Χώρα	Αναλογία δημοσίου χρέους ανά κάτοικο(σε λίρες Αγγλίας
Γερμανία	16,60
Γαλλία	136,60
Μεγάλη Βρετανία	164,20
Ιταλία	61,20
Ουγγαρία	12,40
Βουλγαρία	9,60
Ρουμανία	14,00
Γιουγκοσλαβία	12,10
Ελλάδα	17,40

Πίνακας 3.1.5 c

Σύμφωνα με τον Πίνακα 3.1.5(β), καθίσταται εφικτό να διαχωριστεί η εξέλιξη του δημόσιου χρέους της Ελλάδας συνοπτικά σε επιμέρους περιόδους για ορθότερη κατανόηση. Πιο συγκεκριμένα,

1. Α' Περίοδος

Αρχίζει από το έτος 1830 όταν ανακηρύχτηκε η Ελλάδα σε ελεύθερο κράτος μέχρι την πρώτη πτώχευση το 1843. Το χρέος ανερχόταν κατά την περίοδο αυτή σε 60 εκατομμύρια χρυσά φράγκα, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν με κάκιστο τρόπο προκαλώντας κυρίως την πτώχευση του έτους 1843. Η Ελλάδα έδωσε τότε την ευκαιρία στις Ευρωπαϊκές δυνάμεις να ασκήσουν την κυριαρχία και τον οικονομικό έλεγχο που προβλεπόταν από τη Συνθήκη του Μαΐου του 1832.¹⁹

2. Β' Περίοδος

Αρχίζει από το έτος 1844 μέχρι το 1878. Κατά την περίοδο αυτή λόγω της πτωχεύσεως του κράτους και του μη διακανονισμού των δανείων της Ελληνικής επανάστασεως, είχαν κλείσει οι πόρτες του δανεισμού από το εξωτερικό. Συνεπώς, δεν συνάπτονταν εξωτερικά δάνεια και το κράτος για να καλύψει τις ανάγκες του προσέφυγε στη σύναψη εσωτερικών βραχυπρόθεσμων δανείων.

3. Γ' Περίοδος

Αρχίζει από το έτος 1879 μέχρι το 1893. Κατά την περίοδο αυτή διακανονίστηκαν το 1878 τα δάνεια της επανάστασεως και ήταν πλέον δυνατός ο εξωτερικός δανεισμός. Τα δάνεια που συνάφθηκαν την περίοδο αυτή ήταν ελαχθή και καταναλωτικά. Μετά το 1879, η ελληνική οικονομία αναπτύσσεται, αλλά ο δημόσιος δανεισμός από τις ξένες χρηματαγορές για την εκπλήρωση της Μεγάλης Ιδέας παίρνει τεράστιες διαστάσεις. Η σταφιδική κρίση οδήγησε την κατάσταση αυτή στα όριά της με αποτέλεσμα να κηρυχτεί δια στόματος το 1893 η τρίτη πτώχευση. Επιβαρύνθηκαν τα δημόσια οικονομικά, η δημόσια πίστη κάμφθηκε και επήλθε η πτώχευση του έτους 1893. Ταυτόχρονα συνάφθηκαν και εσωτερικά δάνεια. Για παράδειγμα το πατριωτικό δάνειο το 1885, ρυθμίστηκαν τα χρέη προς το Βασιλιά Όθωνα, ενοποιήθηκαν τα βραχυπρόθεσμα εσωτερικά

δάνεια και ορίστηκε με νόμο σε 10 εκατομμύρια δραχμές το ανώτατο όριο των εντόκων γραμματίων.

4. Δ' Περίοδος

Αρχίζει από το έτος 1898 μέχρι το 1942. Υποδιαιρείται στην πρώτη περίοδο 1898-1914 και στη δεύτερη περίοδο 1914-1942. Το πιο σημαντικό δάνειο των 170 εκατομμυρίων φράγκων(χρυσών) του έτους 1898, με επιτόκιο 2,5% που εκδόθηκε στο άρτιο. Το 1914 συνάφθηκε δάνειο 500 εκατομμυρίων φράγκων, από το οποίο, χρησιμοποιήθηκε ποσό 335 εκατομμυρίων φράγκων για κάλυψη των δαπανών των Βαλκανικών πολέμων. Κατά τη δεύτερη υποπερίοδο, από το έτος 1914 και μετά αυξήθηκε το δημόσιο εσωτερικό χρέος λόγω των προσφυγικών δαπανών και των αναγκών τακτοποίησης των περιουσιακών σχέσεων των προσφύγων.

Οι πιέσεις που δέχτηκε το ελληνικό νόμισμα ήταν ισχυρές λόγω της εγκατάλειψης του κανόνα χρυσού-συναλλάγματος από την Μεγάλη Βρετανία, με αποτέλεσμα μεγάλων απωλειών των συναλλαγματικών διαθεσίμων. Η Ελληνική κυβέρνηση, για να αντιμετωπίσει τις πιέσεις αυτές, επέβαλλε περιοριστικούς ελέγχους στο συνάλλαγμα που δεν στάθηκαν ικανοί να ανακόψουν την αποστράγγιση των εθνικών συναλλαγματικών αποθεμάτων, ενώ η ελπίδα λήψης εξωτερικού δανείου δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Έτσι, την 1^η Μαΐου 1932 κηρύχθηκε ξανά πτώχευση(τέταρτη πτώχευση).

3.1.6 Ελληνική Οικονομία κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Αξιοσημείωτη καθίσταται η μελέτη της αθέατης όψης που αφορά την Ελλάδα κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Ελληνική οικονομία ήταν ένα από τα μεγαλύτερα θύματα της παγκόσμιας σύρραξης.

Η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε από τους Συμμάχους λόγω της Βουλγαρικής εισβολής στη Θράκη να της δώσουν την αναγκαία υποστήριξη τους για την εξεύρεση εξωτερικού δανείου. Η Ελληνική πλευρά, σε όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων τόνιζε κατηγορηματικά ότι αδυνατεί να επωμιστεί το βάρος των δαπανών του εφοδιασμού της χώρας με στρατιωτικό υλικό. Παραδέχεται παρόλα αυτά, ότι ναι μεν ο πλούτος αυξήθηκε αλλά βρίσκεται κυρίως στα χέρια των εφοπλιστών και των προμηθευτών των συμμαχικών στρατευμάτων. Τα χρήματα που εισπράττουν οι συγκεκριμένοι, τα καταθέτουν στο εξωτερικό, κυρίως Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία όπου μετατρέπονται σε κρατικά δάνεια αυτών των χωρών με αποτέλεσμα να μην βρίσκονται στην Ελλάδα.

Τέλος, η αφερεγγυότητα της Αντάντ προς την Ελλάδα υπήρξε βασικός παράγοντας για την επιδείνωση της Ελληνικής οικονομίας και εντοπίζεται κυρίως σε τέσσερα σημεία.

- ❖ Το πρώτο αφορά την υπερβολική χρέωση της χώρας για στρατιωτικό υλικό που παραχώρησαν οι Σύμμαχοι.
- ❖ Το δεύτερο αφορά τη μη εξόφληση των προκαταβολών που κατέβαλε η Εθνική Τράπεζα στα γαλλικά και στα αγγλικά στρατεύματα στη Μακεδονία.

- ❖ Το τρίτο περιλαμβάνει τις «εγγυήσεις» που παραχώρησαν η Αγγλία, η Γαλλία και οι ΗΠΑ στην Ελλάδα, έναντι των οποίων εκδόθηκε και κυκλοφόρησε χαρτονόμισμα.
- ❖ Το τέταρτο τέλος, αφορά τις αποζημιώσεις που έπρεπε να λάβει η Ελλάδα από τις εχθρικές χώρες (Γερμανία, Βουλγαρία).

3.2 Το Δημόσιο Χρέος της Ελλάδας από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι την επιβολή της Δικτατορίας.

3.2.1 Έξοδα κατοχής και κατοχικό δάνειο μέσα από την έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος.

Μέσα από τις σελίδες της «Έκθεσης του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος» για τα έτη 1941, 1944, 1945 και 1946, αναφέρονται τρεις μέθοδοι που εφαρμόστηκαν από τις κατοχικές αρχές των χωρών του Άξονα και οδήγησαν σε καταστροφή την Ελληνική Οικονομία αλλά κυρίως την κοινωνία.

- ❖ Αρπαγή αρχικά των αγαθών και προϊόντων πάσης φύσεως στους τόπους της παραγωγής και αποθήκευσης και αργότερα επίταξη και εξαγορά σε ευτελέστερες τιμές μεγάλου ποσοστού της παραγωγής που προοριζόταν για τη διατροφή του πληθυσμού.
- ❖ Αρπαγή του μεγαλύτερου μέρους των αγαθών και προϊόντων που η χώρα εξήγαγε (καπνός, λάδι, σταφίδα, μεταλλεύματα) μέσω του γερμανικού συστήματος ανταλλαγής προϊόντων (Ελληνο-Γερμανικό clearing)
- ❖ Συστηματική αφαιμάξη της αγοραστικής δύναμης του Ελληνικού λαού μέσω του επιβαλλόμενου νομισματικού πληθωρισμού.

Ο πληθωρισμός κατά την κατοχή είχε λάβει γιγαντιαίες διαστάσεις και την ζοφερή εικόνα εκείνης της περιόδου περιγράφει ο παρακάτω πίνακας αναλυτικότερα.

Πίνακας 3.2.1 Έξοδα κατοχής και πιστώσεις προς τις κυβερνήσεις τις Γερμανίας και της Ιταλίας. (Υπολογιζόμενες σε χρυσές λίρες Αγγλίας επί τη βάση της μέσης μηνιαίας τιμής της χρυσής λίρας στο Χρηματιστήριο Αθηνών).

	Σε δραχμές	Σε χρυσές λίρες
A Έξοδα κατοχής		
Γερμανία	87.747.791.120,00 €	2.002,66 €
Ιταλία	63.425.551,48 €	1.378,34 €
Σύνολο	87.811.216.671,48 €	3.381,00 €
B Πιστώσεις		
Γερμανία	1.530.033.302.528,81 €	3.670,61 €
Ιταλία	157.053.637,00 €	835,62 €
Σύνολο	1.530.190.356.165,81 €	4.506,23 €
Γ Σύνολο Καταβολών		
Γερμανία	1.617.781.093.648,81 €	5.373,27 €
Ιταλία	220.479.188,48 €	2.213,95 €
Σύνολο	1.618.001.572.837,29 €	7.587,23 €

Τα παραπάνω ποσά του πίνακα είναι τα βασικά ποσά που αναφέρονται και στην Έκθεση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους καθώς και στην Απόρρητη Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος του 1963. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για πολλές πιστώσεις και όχι μόνο ένα δάνειο. Οι πιστώσεις δηλαδή οι χορηγήσεις δανείων ήταν μηνιαίες αρχές γενομένης τον Ιανουάριο 1942, με τελευταία πίστωση τον Οκτώβριο 1944. Γενικότερα, οι αριθμοί του Ελληνο-Γερμανικού clearing δηλαδή η διαφορά μεταξύ εισαγωγών και εξαγωγών Ελλάδας-Γερμανίας, δείχνουν επίσης την καταλήστευση της Ελλάδας. Ταυτόχρονα, πληθώρα άλλων τεχνικών μέτρων τέθηκε σε ισχύ ώστε να μειωθεί σημαντικά το μετρητό χρήμα μεταξύ των συναλλασσόμενων.

Οι δυνάμεις του Άξονα εφάρμοσαν στην πραγματικότητα, στην κατεχόμενη Ελλάδα, τις θεωρητικές αρχές και μεθόδους της οικονομίας του καταναγκασμού (Zwangswirtschaft). Ουσιαστικά οδήγησε στην κατάρρευση της αξίας του εθνικού νομίσματος από την πρώτη περίοδο διαμελισμού της εδαφικής οικονομικής ενότητας του Ελληνικού κράτους μέχρι την ανάδειξη της έκδοσης χαρτονομίσματος ως μοναδικού κλάδου της οικονομίας.²⁰

Στην πρόσφατη ιστορία της Ελλάδας και σύμφωνα με όρο της δανειακής σύμβασης που υπογράφηκε τον Μάιο του 2010 με τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης και την KfW της Γερμανίας, δεν επιτράπηκε συμψηφισμός ή ύπαρξη ανταπαιτήσης. Δηλαδή δεν μπορούν να συμψηφιστούν οι υποχρεώσεις των πιστώσεως ή του «κατοχικού δανείου», με τις πληρωμές δανείων των πρόσφατων μνημονιακών συμβάσεων.

3.2.2 Τα εσωτερικά δημόσια δάνεια μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τα δάνεια μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και συγκεκριμένα κατά τα έτη 1954-1965 που σύναψε το Ελληνικό Δημόσιο καταγράφονται παρακάτω από τον Δικτάτορα της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Γ.Δ Αντζουλάτου.²¹

- ❖ Το δάνειο του έτους 1954. Το κεφάλαιο του δανείου ανήλθε σε 300 εκατομμύρια δραχμές ή 10 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Το δάνειο έγινε με δημόσια εγγραφή μέσω της Τράπεζας της Ελλάδος, των Ταχυδρομικών Ταμειυτηρίων, των εμπορικών τραπεζών και των επίσημων χρηματιστηριακών γραφείων.
- ❖ Το δάνειο απαλλοτριώσεως 6% του έτους 1958. Η έκδοση του δανείου έγινε με βασιλικό διάταγμα στις 02/08/1958 περί αναγκαστικής απαλλοτριώσεως κτημάτων προς αποκατάσταση ακτημόνων καλλιεργητών και κτηνοτρόφων. Εκδόθηκε σε ομολογίες και ορίστηκε ως ανώτατο ύψος του ονομαστικού κεφαλαίου το ποσό των 50 εκατομμυρίων μεταλλικών δραχμών. Το επιτόκιο

ορίστηκε σε 6% ετησίως και η εξόφλησή του σε 20 ετήσιες χρεολυτικές δόσεις.

- ❖ Τα δάνεια των ετών 1960, 1962, 1963, 1964, 1965. Το κεφάλαιο του δανείου του έτους 1960 ανήλθε σε 750 εκατομμύρια δραχμές, του έτους 1962 σε 990 εκατομμύρια δραχμές και των δανείων των ετών 1963, 1964 και 1965 σε 1.500 εκατομμύρια δραχμές αντιστοίχως. Το επιτόκιο για τα δάνεια των ετών 1960, 1962 και 1963 ανήλθε σε 5% και για το δάνειο του έτους 1964-1965 σε 5,5%. Η διάρκεια εξόφλησης των δανείων ήταν 14 έτη για το δάνειο του 1960, 15 έτη για το δάνειο του 1962, 20 έτη για το δάνειο του 1963 και 20 έτη για το δάνειο του 1964-1965.
- ❖ Τα δάνεια της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ). Σημαντικά ήταν και τα επενδυτικά δάνεια της ΔΕΗ, τα οποία εμφάνισαν σημαντική αύξηση κατά το έτος 1964 λόγω της ενάρξεως εκτελέσεως των μεγάλων έργων του Αχελώου και της Πτολεμαΐδας και της επεκτάσεως των δικτύων διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας κυρίως στην περιοχή της πρωτεύουσας. Τα δάνεια που εκδόθηκαν είχαν ως εξής και αντικατοπτρίζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3.2.2 Δάνεια της ΔΕΗ κατά τα έτη 1957-1966.

Έτη	Κεφάλαιο δανείου (σε εκατομμύρια δραχμές)
1957	600.000.000,00
1958	400.000.000,00
1959	300.000.000,00
1960	400.000.000,00
1961	500.000.000,00
1962	500.000.000,00
1964	800.000.000,00
1965	800.000.000,00
1966	900.000.000,00
Σύνολο	5.200.000.000,00

Πίνακας 3.2.2

3.2.3 Το Δημόσιο Χρέος της Ελλάδας πριν την επιβολή της Δικτατορίας (Έτη 1964-1966).

Το σύνολο των πηγών εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού από την Ελλάδα για το έτος 1964 ήταν 25.510 εκατομμύρια δραχμές έναντι 21.935 εκατομμύρια δραχμές το έτος 1963. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού ύψους 3.590 εκατομμύρια το έτος 1964 καλύφθηκε από δανειακά κεφάλαια και εξωτερική βοήθεια. Κατά ποσό 1.800 εκατομμύρια δραχμές καλύφθηκε με εσωτερικό δανεισμό, κατά 74 εκατομμύρια δραχμές από μεταβιβάσεις εξωτερικού, κατά 1.421 εκατομμύρια δραχμές από δάνεια και πιστώσεις εξωτερικού και κατά το υπόλοιπο ποσό από προσωρινές προκαταβολές της Τράπεζας της Ελλάδος έναντι οφειλόμενης ειδικής αμυντικής βοήθειας του ΝΑΤΟ για το έτος 1964. Οι προκαταβολές θα επιστρέφονταν στην Τράπεζα της Ελλάδος μετά την είσπραξη της αμυντικής βοήθειας.²² Η αύξηση των

τακτικών εσόδων από την Ελλάδα ήταν αποτέλεσμα της ταχείας ανόδου του εθνικού εισοδήματος, των εισαγωγών, της καταναλώσεως και γενικότερα των συναλλαγών. Ο ρυθμός αύξησης των φορολογικών εσόδων ήταν περίπου 16%, ανώτερος από τον ρυθμό αύξησης του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος που ήταν περίπου 12% σε τρέχουσες τιμές. Επίσης, η εξέλιξη των εσόδων από την άμεση φορολογία ήταν ανώτερη του ρυθμού εσόδων από την έμμεση φορολογία, ενώ η αναλογία των εσόδων από άμεσους φόρους προς το σύνολο των φορολογικών εσόδων από 19,4% το 1963 αυξήθηκε σε 20,6% το 1964. Οι δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού παρουσίασαν μεγαλύτερο ρυθμό αύξησης από εκείνο των εσόδων. Το 40% της αύξησης των δαπανών το έτος 1964 σε σχέση με το 1963 οφειλόταν σε δαπάνες προσωπικού (εν ενεργεία υπαλλήλων και συνταξιούχων) και σε ποσοστό 20% σε δαπάνες επιδοτήσεως του αγροτικού τομέα. Το υπόλοιπο ποσοστό οφειλόταν σε αυξημένες δαπάνες για την εκπαίδευση και σε δαπάνες λόγω της Κυπριακής κρίσης. Έτσι, η Ελλάδα σύναψε το έτος 1964 δάνεια με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων 5,1 εκατομμύρια δολάρια, του Κοινόδοττουμ 13 εκατομμύρια δολάρια και με αμερικανικές τράπεζες (Manufacturers Hanover Trust Co-12 εκατομμύρια δολάρια, Morgan Guarantee Trust Co-10 εκατομμύρια δολάρια, Banker's Trust Co 5 εκατομμύρια δολάρια) δηλαδή σύνολο 27 εκατομμύρια δολάρια.

Συνέπεια των κινήσεων αυτών και της αναγνώρισεως του Βρετανικού προπολεμικού δημόσιου χρέους, οι εξωτερικές υποχρεώσεις της Ελλάδας ήταν αυξημένες κατά 300 εκατομμύρια δολάρια περίπου. Η εξυπηρέτηση των μακροπρόθεσμων μεταπολεμικών υποχρεώσεων το 1964, αντιπροσώπευε ποσό 25 εκατομμύρια δολάρια, που αντιστοιχούσε σε ποσοστό 8,1% των εξαγωγών και σε 3,2% επί του συνόλου των τρεχουσών συναλλαγματικών εισπράξεων της χώρας. Το χαμηλό όμως αυτό ποσοστό οφειλόταν στο γεγονός ότι επί σειρά ετών μεταπολεμικά, τα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών καλύπτονταν από την δωρεάν αμερικανική βοήθεια.

Το 1965 για τρίτο συνεχόμενο έτος σημειώθηκε ταχύς ρυθμός αυξήσεως του εθνικού εισοδήματος (7,3%) καθώς και ικανοποιητική ανταπόκριση της οικονομίας στα επιβληθέντα μέτρα εξυγιάνσεως της ψυχολογίας και των αποταμιευτικών-επενδυτικών συνθηθειών του κοινού. Το έτος αυτό παρατηρήθηκε αύξηση της κατανάλωσης που ήταν ταχύτερη από την αύξηση του εθνικού εισοδήματος.²³

Επί σειρά ετών το μεγαλύτερο μέρος των μακροπρόθεσμων πιστώσεων των εμπορικών τραπεζών απορροφήθηκε από τη χρηματοδότηση μικρού αριθμού μεγάλων βιομηχανικών έργων που είχαν αναλάβει η Χαλυβουργική, η Εταιρία Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων, η εταιρία Τσιμέντα Χαλκίδος, καθώς και οι εταιρίες των Χημικών Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος και των Φωσφορικών Λιπασμάτων.

Από την εξέταση του κρατικού προϋπολογισμού προκύπτει πως τα έσοδα ανήλθαν σε 29.185 εκατομμύρια δραχμές και οι δαπάνες σε 33.750 εκατομμύρια δραχμές. Το έλλειμμα ύψους 4.565 εκατομμύρια δραχμές καλύφθηκε κατά 288 εκατομμύρια δραχμές από πλεόνασμα του τακτικού προϋπολογισμού 1964, κατά 1.000 εκατομμύρια δραχμές από εσωτερικό δανεισμό με έντοκα γραμμάτια, κατά

181 εκατομμύρια δραχμές από μεταβιβάσεις εξωτερικού, κατά 1730 εκατομμύρια δραχμές από εξωτερικά δάνεια και το υπόλοιπο από προσωρινές προκαταβολές της Τράπεζας της Ελλάδος έναντι άλλων δανειακών πόρων και εξωτερικής βοήθειας.

Το 1966 τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού ανήλθαν σε 34.950 εκατομμύρια δραχμές και οι δαπάνες σε 38.750 εκατομμύρια δραχμές. Το έλλειμμα ύψους 3.800 εκατομμύρια δραχμές καλύφθηκε κατά 2.100 εκατομμύρια δραχμές από εσωτερικό δανεισμό (δηλαδή 1,200 εκατομμύρια δραχμές από έντοκα γραμμάτια και κατά 900 εκατομμύρια δραχμές από έκδοση ομολογιακού δανείου), κατά 750 εκατομμύρια δραχμές από εξωτερικό δανεισμό, κατά 35 εκατομμύρια δραχμές από μεταβιβάσεις εξωτερικού και κατά το υπόλοιπο ποσό από προσωρινές προκαταβολές της Τράπεζας της Ελλάδος έναντι πρόσθετων δανειακών πόρων και εξωτερικής βοήθειας που δεν είχε πραγματοποιηθεί ακόμη.²⁴ Η προσωρινή προκαταβολή που έδωσε η Τράπεζα της Ελλάδος οφειλόταν στη μεγάλη καθυστέρηση αποδέσμευσης της αμερικανικής βοήθειας και χορήγησης δανείου από τη γερμανική κυβέρνηση καθώς επίσης και στη ματαιώση εκδόσεως ομολογιακού δανείου κατά το έτος 1965 και εξαγωγής κατά το 1966 μεγάλων ποσοτήτων κρατικού σίτου εσοδειών 1964-1966 με ζημία του Ελληνικού Δημοσίου εκτιμώμενη σε γενικές γραμμές περίπου 1.100 εκατομμύρια δραχμές.

3.3 Η Περίοδος της Δικτατορίας 1967-1974.

Οι αναλύσεις για τη Δικτατορία στην Ελλάδα έχουν εξετάσει σοβαρά και διαφορετικά ερωτήματα για τις αιτίες του πραξικοπήματος, τον χαρακτήρα και τα εσωτερικά ρήγματα της δικτατορίας, την ποιότητα του πολιτικού της λόγου, την κατάργηση των πολιτικών ελευθεριών και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τις σχέσεις με την τότε Ε.Ο.Κ, τον ρόλο των ΗΠΑ. Όμως οι αναφορές στην οικονομική πορεία της χώρας και την οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων της δικτατορικής περιόδου ήταν συχνά σύντομες, περιστασιακές, ελλειπτικές και ελάχιστα διεισδυτικές.²⁵

Την περίοδο της δικτατορίας υπήρξε και οικονομική ανάπτυξη παραπέμποντας σε ποσοτικά μεγέθη- ρυθμούς μεγέθυνσης, βιομηχανική παραγωγή, πληθωρισμό, δημοσιονομικά ελλείμματα, περιορισμένη προσφυγή στον δανεισμό και αυτή μόνο για επενδυτικούς σκοπούς κλπ. Η δικτατορία εμφανίζεται ως συνέχεια ισχυρών τάσεων ανάπτυξης που είχαν ήδη εκδηλωθεί από τις αρχές της δεκαετίας του 60 το αργότερο.

Παρόλα αυτά, αυτή η συμβατική προσέγγιση καλύπτει μόνο μια πλευρά των δραστηριοτήτων της δικτατορίας. Η άλλη, πιο δυσδιάκριτη και παραμελημένη, περιλαμβάνει, «θεσμικές» μεταβλητές. Από αυτές εξαρτάται εάν η μεγέθυνση που επιτυγχάνεται σε μια περίοδο είναι διατηρήσιμη ή όχι και αν οι θεσμοί οικονομικής ελευθερίας θα επιβιώσουν ή όχι.

3.3.1 Οικονομικές επιδόσεις: Ανάπτυξη και Εκβιομηχάνιση. Η ποσοτική διάσταση.

Η εγχώρια οικονομική και επενδυτική δραστηριότητα αναθερμάνθηκε γρήγορα μετά από ένα πρώτο πάγωμα το 1967. Η χώρα επανήλθε σε υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης που κατά διαστήματα ξεπέρασαν αυτές της προηγούμενης περιόδου.

Πίνακας 3.3.1: Ρυθμοί Μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας.²⁶

Έτος	Ρυθμός Μεγέθυνσης	Έτος 2	Ρυθμός Μεγέθυνσης3
1961	13,20	1969	11,60
1962	0,40	1970	8,00
1963	11,80	1971	7,80
1964	9,40	1972	10,20
1965	10,80	1973	8,10
1966	6,80	1974	-6,40
1967	5,70	1975	6,40
1968	7,20		

Πίνακας 3.3 1

Χαρακτηριστικά, από το 1968 εισήλθε σε μια περίοδο υψηλών ρυθμών μεγέθυνσης, που θα επιβραδυνθούν το 1973-74 αρχικά εξαιτίας των απότομων εξωτερικών διαταραχών-της πετρελαϊκής κρίσης που οδήγησε σε δραματική αύξηση της διεθνούς τιμής του πετρελαίου και ύφεση. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ελληνικοί ρυθμοί μεγέθυνσης ανήκαν μάλιστα στους υψηλότερους της Δύσης.

3.3.2 Ανάλυση/Επεξήγηση των οικονομικών επιδόσεων της δικτατορίας.

Η δικτατορία αρχικά επωφελήθηκε από μια ευνοϊκή διεθνή οικονομική συγκυρία ως το 1972. Όταν οι διεθνείς συνθήκες σκοτεινίασαν η οικονομία κλυδωνίστηκε και η δικτατορία τελικά έπεσε. Στη συνέχεια, επωφελήθηκε από τη δυναμική που είχε εμφανιστεί νωρίτερα με τις θεσμικές αλλαγές και πολιτικές που είχαν εφαρμόσει οι κυβερνήσεις ΕΡΕ και της ΕΚ.

Εν συνεχεία αυτών, η δικτατορία δεν ανέτρεψε βασικά χαρακτηριστικά της οικονομικής πολιτικής των προηγούμενων κυβερνήσεων. Σε μεγάλο βαθμό η οικονομική πολιτική της χρησιμοποίησε εν πολλοίς τα ίδια εργαλεία όπως οι προηγούμενες κυβερνήσεις- «παροχές», κίνητρα για επενδύσεις, ενδεικτικό προγραμματισμό, δημοσιονομική διαχείριση χωρίς ελλείμματα κ.α. Επίσης, τα μέτρα που ευνοούσαν τις οικοδομικές δραστηριότητες (κατάργηση φόρου υπεραξίας, άνετη δανειοδότηση κατασκευαστών και αγοραστών κατοικιών) λειτούργησαν και ως εργαλείο αντικυκλικής πολιτικής που αντιμετώπισε την ύφεση του 1967.

**Πίνακας 3.3.2 : Δημόσιο Χρέος και καθαρός δανεισμός του κράτους
ως %ΑΕΠ,1960-1975.²⁷**

Έτος	Δημόσιο Χρέος ως %ΑΕΠ (1)	Δημόσιο Χρέος ως %ΑΕΠ (2)	Καθαρός νέος δανεισμός κράτους (-) (1)
1960	8,7		
1961	9,1		0,8
1962	9,8		0,6
1963	11,6		1,2
1964	12,5		1,2
1965	12,8		0,5
1966	14,5		0,7
1967	16,2		-0,2
1968	17,5		0,5
1969	19		1,2
1970	18,9	18,1	0,70 (3)
1971	19,3	18,5	0,1
1972	20,2	19,3	0
1973	16,6	16	-0,1
1974	17,6	21,3	-1,3
1975	19,3	18,5	-2,9
1961-1973			0,5

Πίνακας 3.3 2

Συμπερασματικά, οι κυβερνήσεις της δικτατορίας δεν ανέτρεψαν την πολιτική δημοσιονομικής σταθερότητας των προηγούμενων κυβερνήσεων. Η δικτατορία μεν αύξανε τις κρατικές δαπάνες, αλλά τις κάλυπτε με φορολογικά έσοδα. Μεταξύ 1967 και 1973 τα μερίδια των δαπανών και των τρεχόντων εσόδων της γενικής κυβέρνησης στο ΑΕΠ έμειναν σταθερά. Ο καθαρός νέος δανεισμός της Γενικής Κυβέρνησης ήταν οριακός.

3.3.3 Μακροχρόνιες επιπτώσεις σε θεσμού και αξίες.

Η μεγέθυνση όπως καθίστατο σαφές δεν ήταν διατηρήσιμη. Σημαντικοί παράγοντες για τις μακροχρόνιες προοπτικές της οικονομίας ήταν, η «θεσμική ακαταστασία» και αστάθεια, η αυθαιρεσία και οι πρακτικές χωρίς αρχές, οι αποκλεισμοί τμημάτων της κοινωνίας, παρωχημένα ιδεολογήματα και οι αδράνειες σε κρίσιμους τομείς. Από μακροχρόνια άποψη η δικτατορία κατάφερε ένα ισχυρό πλήγμα κατά των βασικών και τυπικών πολιτικών θεσμών. Με απλά λόγια, ενίσχυσε την αναξιοπιστία των θεσμών. Η δικτατορία επιβεβαίωσε άλλη μια φορά την πεποίθηση η διάχυτη υποψία ότι ο νόμος είναι ένα εργαλείο στα χέρια αυτών που είναι στην εξουσία.

Τέλος, πριν από την δικτατορία την πολιτική ζωή του τόπου σημάδευε η πατρωνία. Τα μεγάλα κόμματα κυρίως ήταν ανταγωνιστικοί όμιλοι διαμεσολαβητών σε ένα εκτεταμένο κυρίως και βαθιά ριζωμένο πελατειακό σύστημα.²⁸ Αυτή η κουλτούρα παρόλα αυτά δεν εξαλείφθηκε με την κατάργηση της Δημοκρατίας-το αποτέλεσμα ήταν όμως οι αξιώσεις να υπερβαίνουν τις δυνατότητες ικανοποίησής τους, και φυσικά, η δημιουργία ενός ευεπίφορου κλίματος για διόγκωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και συσσώρευση χρεών ιδίως στη δεκαετία του '80.

3.4 Το Δημόσιο Χρέος της Ελλάδας από την Μεταπολίτευση μέχρι την Οικονομική Κρίση.

3.4.1 Από την Δικτατορία μέχρι το 1981.

Η δημοσιονομική διαχείριση ήταν ελλειμματική κατά τα έτη 1974-1976 που όμως θεωρούνταν 'ότι αποτέλεσε σημαντικό προωθητικό παράγοντα της Ελληνικής οικονομίας.²⁹

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Οικονομικών που χρησιμοποιούσε και η Τράπεζα της Ελλάδας, τα έσοδα του γενικού κρατικού προϋπολογισμού έφθασαν στο έτος 1976 σε 174.630 εκατομμύρια δραχμές και οι αντίστοιχες δαπάνες εκτιμούνταν σε 211.550 εκατομμύρια δραχμές. Το έλλειμμα το 1976 ανήλθε σε 36.920 δις δραχμές αυξημένο σε σχέση με το 1975 που ήταν 31.412 δις δραχμές. Το έλλειμμα το 1976 καλύφθηκε κατά 33.378 εκατομμύρια δραχμές από τη διάθεση εντόκων γραμματίων στο τραπεζικό σύστημα και σε δημόσιους οργανισμούς, κατά 2.500 εκατομμύρια δραχμές με δανεισμό από την Τράπεζα της Ελλάδος και κατά 1.042 εκατομμύρια δραχμές από πόρους στο εξωτερικό.

Στο έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού πρέπει να προστεθεί το ακάλυπτο έλλειμμα των λογαριασμών διαχείρισεως γεωργικών προϊόντων και προμήθειας κρατικών εφοδίων που εκτιμούνταν σε 12.800 δις δραχμές περίπου για το έτος 1976. Τότε το συνολικό έλλειμμα της δημοσιονομικής διαχείρισης έφθανε τα 49.700 εκατομμύρια δραχμές, έναντι του αντίστοιχου ελλείμματος 40.600 εκατομμύρια δραχμές το 1975. Το έλλειμμα που προέκυψε από την προμήθεια και τη διακίνηση αγροτικών προϊόντων και άλλων εφοδίων χρηματοδοτήθηκε με πιστώσεις από την Τράπεζα της Ελλάδας. Η δημιουργία των συγκεκριμένων ελλειμμάτων ήταν το αποτέλεσμα της κρατικής πολιτικής που απέβλεπε στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και στη συγκράτηση των τιμών βασικών ειδών διατροφής.

Η διατήρηση του ελλείμματος του δημοσίου τομέα ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, σε υψηλά επίπεδα παρά τον σχετικά υψηλό ρυθμό οικονομικής ανακάμψεως τα έτη 1975 και 1976 και τις σημαντικές αυξήσεις της φορολογίας, οφείλονταν βασικά στην ταχεία αύξηση των δημοσίων δαπανών. Η αύξηση των δαπανών αποδιδόταν κατά ένα μέρος, σε ειδικούς λόγους, όπως η ενίσχυση της αμυντικής ικανότητας της χώρας, η αποκατάσταση της αγοραστικής δύναμης των μισθών των υπαλλήλων του δημοσίου που είχε μειωθεί στην περίοδο του υψηλού πληθωρισμού των ετών 1973-1974 και η ανάγκη επεκτάσεως και βελτιώσεως των υπηρεσιών εκπαίδευσης, δημόσιας υγείας κλπ. Οι επιδοτήσεις γενικά της παραγωγής και της καταναλώσεως συνέβαλλαν επίσης στη διόγκωση των ελλειμμάτων.

Το 1977 το συνολικό έλλειμμα σε ταμειακή βάση, του δημοσίου τομέα(κεντρική διοίκηση, δημόσιοι οργανισμοί και δημόσιες επιχειρήσεις) έφτασε τα 44,5 δις δραχμές και ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος ήταν 5,3 το 1977.³⁰ Με βάση την κίνηση των λογαριασμών του Δημοσίου στην Τράπεζα της Ελλάδας, το έλλειμμα της δημοσιονομικής διαχείρισης σε ταμειακή βάση, έφθασε το 1977 σε 62,6 δις δραχμές. Η αύξηση του ταμειακού ελλείμματος μεταξύ των ετών

1976 και 1977 προήλθε κατά κύριο λόγο από την διόγκωση κατά 13,6 δις δραχμές του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού(τακτικού και επενδύσεων) και από την αύξηση κατά 2 δις δραχμές περίπου του ελλείμματος από τη διαχείριση λιπασμάτων. Ως ποσοστό στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, το έλλειμμα του Δημοσίου έφτασε το 1977 σε 7,5% έναντι 6,4% το 1976.

Με βάση τα στοιχεία του Υπουργείου Οικονομικών, τα έσοδα του τακτικού προϋπολογισμού έφτασαν τα 209.339 εκατομμύρια δραχμές το 1977, σημειώνοντας αύξηση κατά 20,4% σε σχέση με το 1976. Ο υψηλότερος ρυθμός αύξησεως των εσόδων κατά το 1976 οφειλόταν στην έκτακτη φορολογική εισφορά που επιβλήθηκε στα ανεξόφλητα υπόλοιπα τραπεζικού δανεισμού ή στα κέρδη των επιχειρήσεων.³¹ Το 1977 αποφασίστηκαν ριζικές αλλαγές στη δημοσιονομική πολιτική, κυρίως επιδιώξεις των οποίων ήταν η περιστολή της φοροδιαφυγής, η συγκράτηση της αυξητικής τάσης και αναδιάρθρωσης των κρατικών δαπανών, με αντικειμενικό σκοπό την αύξηση της παραγωγικότητάς τους, η βαθμιαία κατάργηση των κρατικών επιδοτήσεων και αναπροσαρμογών των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών που προσφέρονται από το κράτος ή από κρατικούς οργανισμούς.

Στην εφαρμογή της πολιτικής αυτής, υποχρεώσεις του Δημοσίου προς την Τράπεζα της Ελλάδος που είχαν συσσωρευτεί μέχρι το τέλος το 1978 από διαχειριστικά ελλείμματα υπό μορφή προσωρινών προκαταβολών και δεν είχαν καλυφθεί από τον κρατικό προϋπολογισμό, διακανονίστηκαν με τη σύναψη δανείου 70 δις δραχμές από την Τράπεζα της Ελλάδος. Το σύνολο των δαπανών του δημόσιου τομέα, σε εθνολογιστική βάση, έφθασε το 1978 σε 402 εκατομμύρια δραχμές σημειώνοντας αύξηση έναντι του προηγούμενου χρόνου. Αυξητική τάση παρουσίασαν και οι συνολικές χρηματοδοτικές ανάγκες του δημόσιου τομέα, που εκτός από τις τρέχουσες δαπάνες και τις επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου, περιλαμβάνουν τις καθαρές μεταβιβάσεις κεφαλαίων προς τον ιδιωτικό τομέα,

αυξομείωση των αποθεμάτων και των απαιτήσεων των λογαριασμών διαχείρισεως αγροτικών προϊόντων και εφοδίων και τέλος τα χρεολύσια του δημόσιου χρέους.

Παρά τη βελτίωση που σημειώθηκε το 1978, το συνολικό έλλειμμα του δημόσιου τομέα παρέμεινε υψηλό και δεδομένου ότι δεν καλύπτονταν από αντίστοιχο πλεόνασμα του ιδιωτικού τομέα οδήγησε σε νομισματική επέκταση και αποτέλεσε σημαντικό ενισχυτικό παράγοντα των πληθωριστικών τάσεων.

Το 1979 οι δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού διαμορφώθηκαν στο ποσό των 313.500 εκατομμύρια δραχμές αυξημένες κατά 26,3% σε σχέση με το 1978, από τις οποίες, οι δαπάνες για μισθούς και συντάξεις ανέρχονταν σε 134.500 εκατομμύρια δραχμές ή ποσοστό 42,9%. Την ίδια χρονιά η Ελλάδα έγινε δεκτή στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες.

Όπως γίνεται φανερό και στους παρακάτω πίνακες κατά τα έτη 1977-1981 διευρύνεται συνεχώς το έλλειμμα του δημοσίου τομέα, με αποτέλεσμα το 1981 οι καθαρές δανειακές ανάγκες να έχουν αυξηθεί κατά 584% σε σχέση με το 1977.

Πίνακας 3.4.1 (α): Διαχειριστικά αποτελέσματα του Δημόσιου Τομέα (σε εκατ.δραχμές).³²

Έτος	1977	1978	1979	1980	1981
	Ποσά	Ποσά	Ποσά	Ποσά	Ποσά
Καλυπτόμενο έλλειμμα	81.97 7	97.30 7	130.11 3	204.57 6	360.33 0
1.Εσωτερικός δανεισμός	73.46 7	72.33 2	108.18 8	142.98 2	275.45 6
Έντοκα γραμμάτια	34.64 0	41.50 4	34.092	46.572	42.617
Τράπεζα της Ελλάδος	29.37 8	19.39 9	57.512	62.006	186.25 0
Ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί και εμπορικές τράπεζες	6.449	11.42 9	16.584	34.404	46.589
Ομολογιακά δάνεια	3.000	-	-	-	-
Εξωτερικός δανεισμός	8.510	24.97 5	21.925	61.594	84.874

Πίνακας 3.4.1 α

Πίνακας 3.4.1(b): Χρηματοδότηση ελλείμματος του Δημόσιου Τομέα (σε εκατ.δραχμές).³³

Έτος	1977	1978	1979	1980	1981
1.Κρατικός προϋπολογισμός	- 43.340, 00	-54.707	-57.477	-80.068	-141.461
2.Λογαριασμοί διαχείρισης αγροτικών προϊόντων και εφοδίων	- 24.988, 00	-20.684	-42.395	-64.698	-130.130
3.Δημόσιες επιχειρήσεις	- 13.649, 00	-21.916	-30.241	-59.810	-88.739
Σύνολο I (Συνολικές δανειακές ανάγκες (1+2+3))	- 81.977, 00	- 97.307, 00	- 130.113, 00	- 204.576, 00	- 360.330, 00
4.Χρεολύσια δανείων	15.918, 00	16.686	20.278	21.976	35.473
5.Τοπική αυτοδιοίκηση και λοιπά ΝΠΔΔ	19.473, 00	13.975	20.619	14.525	6.171
Σύνολο II (Καθαρές δανειακές ανάγκες (1-4-5))	- 46.586, 00	- 66.646, 00	- 89.216,0 0	- 168.075, 00	- 318.686, 00

Πίνακας 3.4.1 α

Σε χρονικό διάστημα 5 ετών οι καθαρές δανειακές ανάγκες σχεδόν εξαπλασιάστηκαν, και το μοναδικό πλεόνασμα που προερχόταν από την τοπική αυτοδιοίκηση και τα λοιπά ΝΠΔΔ συνεχώς μειωνόταν ενώ αυξανόταν συνεχώς ο δανεισμός και ιδίως ο εξωτερικός δανεισμός της χώρας, με επακόλουθο την σημαντική αύξηση των χρεολυσίων των δανείων. Λίγο πριν εισέλθει η Ελλάδα στις Ευρωπαϊκές Οικονομικές Κοινότητες είχε ήδη όπως γίνεται αντιληπτό τεράστιες διαρθρωτικές αδυναμίες.

3.4.2 Τράπεζα της Ελλάδος και εξωτερικός δανεισμός κατά τα έτη 1971-1984.

Η Τράπεζα της Ελλάδος συμμετείχε όχι μόνο ως αντισυμβαλλόμενος, αλλά και ως διαπραγματευτής και ως ενδιάμεσος, στη σύναψη δανείων μεταξύ αυτής, του Ελληνικού Δημοσίου, των ελληνικών τραπεζών και οίων του εξωτερικού.³⁴ Το 1971 ολοκληρώθηκαν οι διαπραγματεύσεις για τη σύναψη ενός τέτοιου δανείου, ύψους 60 εκατομμυρίων δολαρίων με τις τράπεζες Bank of America, First National Bank of Chicago, Continental Illinois National Bank and Trust Company of Chicago, The Chase Manhattan Bank, Bank of Nova Scotia, Morgan Guaranty Trust Company of New York, Manufacturers Hanover Trust Co, Bankers Trust Company, American Express International Banking Corporation, υπό την ηγεσία της First National City Bank. Το δάνειο θα ήταν εξοφλητέο εντός εξαετίας με τριετή περίοδο χάριτος, κατά την οποία θα καταβάλλονταν μόνο τόκοι.

Επιπλέον τον Ιανουάριο του 1972 ολοκληρώθηκαν οι διαπραγματεύσεις για νέο δάνειο 30 εκατομμυρίων δολαρίων προς την Τράπεζα της Ελλάδος από τις αμερικανικές Bankers Trust Company, Continental Illinois National Bank and Trust Company of Chicago, Goldman Sachs International Corporation, τις καναδικές Canadian Imperial Bank και Toronto Dominion Bank, την αγγλική Barclays Bank International και τις ιαπωνικές Bank of Tokyo Trust, Sumitomo Bank, Sanwa Bank. Η διάρκεια του δανείου ήταν δεκαετής, με τριετή περίοδο χάριτος και με επιτόκιο ίσο με αυτό του διατραπεζικού επιτοκίου ευρωδολαρίων του Λονδίνου, προσαυξημένο κατά 1,05 εκατοστιαία μονάδα κατά μέσο όρο.

Τον Απρίλιο του 1972 συνάφθηκε νέο δάνειο ύψους 70 εκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ, με τις τράπεζες , Goldman Sachs International Corporation, Continental Illinois National Bank and Trust Company of Chicago, Japan International Bank και Orion Banking Group, πάλι με δεκαετή διάρκεια και το ίδιο με το πιο πάνω δάνειο μέσο επιτόκιο. Το Μάιο του 1972 το Ελληνικό Δημόσιο έλαβε και άλλο δάνειο, ύψους 25 εκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ, από την First National City Bank(FNCB) της Νέας Υόρκης με τη μεσολάβηση της Τράπεζας της Ελλάδος, που ενεργούσε ως πράκτορας του Δημοσίου, προκειμένου να χρηματοδοτηθεί η προμήθεια στρατιωτικού υλικού και υπηρεσιών από τις ΗΠΑ. Το δάνειο θα είχε κατά ελάχιστον δεκαετή διάρκεια και επιτόκιο ανάλογο με το βασικό επιτόκιο της FNCB, πλέον 0,5%.

Τον Οκτώβριο του 1972, η Τράπεζα της Ελλάδος έλαβε δάνειο 70 εκατομμυρίων δολαρίων από κοινοπραξία τραπεζών με επικεφαλής την Crocker

National Bank of San Francisco California, το οποίο ήταν ευνοϊκότερο από τα προηγούμενα ως προς τους όρους του, αφού προέβλεπε επιτόκιο μόλις μία εκατοστιαία μονάδα πάνω από το διατραπεζικό επιτόκιο του Λονδίνου, ενώ η περίοδος χάριτος επιμηκύνθηκε στα πέντε έτη. Οι ασυνήθιστα ευνοϊκοί όροι σχολιάστηκαν και από το διεθνή οικονομικό τύπο, όπως τους Financial Times, τη Wall Street Journal και τη Herald Tribune.

Τέλος, τον Ιούλιο του 1973 η Τράπεζα έλαβε δάνειο, με τη μορφή αναλήψεων έως το ποσό των 200 εκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ, από κοινοπραξία αλλοδαπών τραπεζών υπό την ηγεσία της First Boston(Europe) Limited, London. Το δάνειο είχε δωδεκαετή διάρκεια και επιτόκιο 0,75% υψηλότερο από το διατραπεζικό επιτόκιο του Λονδίνου επί τριμηνιαίων ή εξαμηνιαίων καταθέσεων σε δολάρια ΗΠΑ. Το δάνειο αυτό επίσης εκχωρήθηκε στο Ελληνικό Δημόσιο, το Δεκέμβριο του 1973.

Στο εννεασέλιδο υπόμνημά του της 12/05/1978, ο Ζολώτας(μετά από αναλυτική παρουσίαση των εξελίξεων κατά τομέα) διατύπωνε συγκεκριμένες προτάσεις, υπογραμμίζοντας παράλληλα ότι τα μέτρα αυτά νοούνται σαν δέσμη αλληλοσυμπληρούμενων ρυθμίσεων. Μεμονωμένη λήψη ενός ή μέρους αυτών θα είχε ίσως αντίθετα αποτελέσματα.

Δύο θέματα είναι φανερό ότι απασχολούσαν το Ζολώτα και το ΔΝΤ κατά της διάρκειας της οκταετίας 1970-1977.

- ❖ Η αύξηση της κατανάλωσης δεν συμβάδιζε με την αύξηση της παραγωγής: οι επενδύσεις στη μεταποίηση παρουσίαζαν σημαντική κάμψη με αποτέλεσμα να απορροφούν μόνο το 2,8% του ΑΕΠ. Αντίθετα, οι επενδύσεις σε ιδιωτικές κατοικίες απορρόφησαν το 1977 το 39% περίπου των συνολικών δαπανών για επένδυση του ιδιωτικού τομέα, ποσοστό που είναι από τα υψηλότερα διεθνώς.
- ❖ Ένα άλλο ζήτημα που απασχολούσε την κυβέρνηση της εποχής(και διαχρονικά όλες τις ελληνικές κυβερνήσεις) ήταν η φοροδιαφυγή. Μετά την εξαγγελία φορολογικών μέτρων από τον Υπουργό Οικονομικών Αθανάσιο Κανελλόπουλο, ο Ζολώτας έστειλε τετρασέλιδο υπόμνημα στον Καραμανλή(με αντίγραφο στον Κ. Μητσοτάκη) , με σχόλια και παρατηρήσεις επί της νέας πολιτικής.

3.4.3 Η Περίοδος 1981-1989.

Το 1981 είχε πλέον παγιωθεί η μεγάλη εξάρτηση του ισοζυγίου πληρωμών της χώρας από τους άδηλους πόρους, που όμως είναι περισσότερο ευαίσθητοι, σε σύγκριση με τις εμπορευματικές συναλλαγές, στις διακυμάνσεις της διεθνούς οικονομίας ή και σε εξωοικονομικούς παράγοντες. Από το 1979 και μετά την δεύτερη ενεργειακή κρίση, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών υπερδιπλασιάστηκε και έφθασε σε ύψος ρεκόρ στο 1981, ξεπερνώντας τα 2,4 δις δολάρια και σταθεροποιήθηκε στα επόμενα δυο χρόνια (1982-1983) γύρω στα 1,9 δις δολάρια. Αναφορικά το χρηματοδοτικό έλλειμμα του δημόσιου τομέα έφτασε το 1981 στο 15% του ακαθάριστου εγχώριου εθνικού προϊόντος.

Η κατάσταση της οικονομίας, παρά τη στροφή από τις μεγάλες αυξήσεις μισθών του 1982 στην υποτίμηση του 1983 και τον ετεροχρονισμό της Αυτόματης Τιμαριθμικής Προσαρμογής (ΑΤΑ) δεν βελτιώθηκε.³⁵ Οι τράπεζες χρηματοδοτούσαν το σημαντικό μέρος του ελλείμματος με κεφάλαια που αντλούσαν από την Τράπεζα της Ελλάδος με την μορφή υπεραναλήψεων στους τρεχούμενους λογαριασμούς τους. δύο παράγοντες που απασχολούσαν περισσότερο τη Διοίκηση της Τράπεζας της Ελλάδος ήταν ο πληθωρισμός και το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών. Το δημόσιο χρέος, που είχε αυξηθεί από 10,5% του ΑΕΠ το 1978 σε 23,8% του ΑΕΠ(8,1 δις δολάρια) το 1983, ήταν ένα ακόμη κρίσιμο μέγεθος, το οποίο, κατά τον Δημήτρη Χαλκιά, οφειλόταν στο έλλειμμα, που έκανε αναπόφευκτη την προσφυγή σε σημαντικό εξωτερικό δανεισμό.

Στις πρώτες μέρες του 1983 η δραχμή υποτιμήθηκε κατά 15,5% με σκοπό να επανακτηθεί το χαμένο, τα προηγούμενα έτη, έδαφος στην ανταγωνιστικότητα των Ελληνικών προϊόντων στην εσωτερική και διεθνή αγορά. Για να ενισχυθεί η εξαγωγική προσπάθεια, αναγνωρίστηκε ότι κάτω από τις τότε συνθήκες του οξύτατου ανταγωνισμού για την κατάκτηση των ξένων αγορών, απαιτούνταν πιο έντονη και συντονισμένη παρουσία του δημόσιου τομέα στις εξαγωγές. Το 1983 άρχισαν οι συζητήσεις να είναι πιο έντονες σχετικά με το εξωτερικό χρέος ενώ ανέφεραν ότι τόσο ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος όσο και η εξυπηρέτησή του ως ποσοστό των συναλλαγματικών εισπράξεων από εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ήταν χαμηλότερες από τα αντίστοιχα ποσοστά για ορισμένες άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.³⁶

Κατά τη διάρκεια του έτους 1983 οι δημόσιες επιχειρήσεις και οι δημόσιοι οργανισμοί δανειοδοτούνταν από τις τράπεζες με το ίδιο επιτόκιο (18,5%), με το οποίο χρηματοδοτούνταν και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις για την πραγματοποίηση επενδύσεων. Η εμπορική δραστηριότητα του Δημοσίου χρηματοδοτούνταν το 1983 από την Τράπεζα της Ελλάδας με επιτόκια που κυμαίνονταν από 8,75% έως 12% ενώ πριν από δύο περίπου έτη ίσχυε συμβολικό επιτόκιο 1%.

Το 1983 το καθαρό ταμειακό έλλειμμα του δημοσίου τομέα ως ποσοστό στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν συνέχισε για δεύτερο κατά σειρά χρόνο την πτωτική του πορεία και περιορίστηκε στο 12,1%. Όσον αφορά τις πηγές κάλυψης του ελλείμματος, επισημαίνεται ότι μεγάλη αύξηση παρουσίασε η άντληση κεφαλαίων με έκδοση έντοκων γραμματίων, που αποτελεί το μέσο με το οποίο μεταφέρονται στο δημόσιο τομέα αποταμιεύσεις του ιδιωτικού τομέα, οι οποίες συγκεντρώνονταν στο τραπεζικό σύστημα.

Πίνακας 3.4.3(α): Χρηματοδότηση ελλείμματος του Δημόσιου Τομέα(σε εκατ.δραχμές).³⁷

Έτη	1982	Ποσοστό	1983	Ποσοστό
	Ποσά	%	Ποσά	%
Καλυπτόμενο έλλειμμα	338.020	100	363.399	100
1.Εσωτερικός δανεισμός	270.583	80	243.277	66,9
Έντοκα γραμμάτια	43.860	13	192.763	53
Τράπεζα της Ελλάδας	176.515	52,2	-20.846	-5,7
Ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί και εμπορικές τράπεζες	50.208	14,8	71.360	19,6
Εξωτερικός δανεισμός	67.437	20	120.122	33,1

Πίνακας 3.4.3 α

Οι τράπεζες εξακολουθούσαν να θεωρούν ότι η εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων ήταν υπόθεση του κράτους, το οποίο έπρεπε να φέρει το κύριο ή έστω ένα σημαντικό μέρος του οικονομικού κόστους της εξυγίανσης. Αυτός ήταν και ο κύριος λόγος για τον οποίο εννοούσαν την υπαγωγή επιχειρήσεων στον Οργανισμό Οικονομικής Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων (ΟΟΑΕ) , χωρίς να είναι πολλές φορές σε θέση, μετά από εμπειριστατωμένη μελέτη των προβλημάτων, των προοπτικών και δυνατοτήτων της κάθε επιχείρησης, να υποδείξουν τα κατάλληλα, κατά την κρίση τους, μέτρα για την εξυγίανσή της.

Το 1984, η διεύρυνση των δανειακών αναγκών, σε ταμειακή βάση, οφειλόταν κυρίως στη μεγάλη αύξηση των δαπανών για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους, που ήταν συνέπεια της αύξησης του δανεισμού, των επιτοκίων των έντοκων γραμματίων και της τιμής του δολαρίου.³⁸ Ο εξωτερικός δανεισμός ανερχόταν στο 28,9% της χρηματοδότησης του ταμειακού ελλείμματος του δημόσιου τομέα.

Το 1985, ο δημόσιος τομέας άσκησε επεκτατική επίδραση στην οικονομία ενώ οι δαπάνες κινήθηκαν ανοδικά με υψηλούς σχετικά ρυθμούς και η αύξησή τους ήταν μεγαλύτερη από την αύξηση των εσόδων.³⁹ Ταυτόχρονα, διευρύνθηκαν οι καθαρές δανειακές ανάγκες, σε ταμειακή βάση, αφού το έλλειμμα του τακτικού προϋπολογισμού σχεδόν διπλασιάστηκε μέσα στο 1985 σε απόλυτο μέγεθος και έφτασε τα 414 δις δραχμές, από 210 δις δραχμές το 1984. Στην αύξηση αυτή συνέβαλλαν τέσσερις κυρίως παράγοντες:

- ❖ Η επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου των εσόδων,.
- ❖ Η πληρωμή του ποσού 58,5 δις δραχμές από το λογαριασμό συγκέντρωσης εισπράξεων και πληρωμών του Δημοσίου που τηρείται στην Τράπεζα της Ελλάδος για την τακτοποίηση των ελλειμμάτων της διαχείρισης πετρελαιοειδών των ετών 1984 και 1985.
- ❖ Η μεγάλη άνοδος των δαπανών για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους που ήταν συνέπεια της αύξησης του ύψους του και της τιμής του δολαρίου.
- ❖ Οι μεγαλύτερες πληρωμές για επιδοτήσεις και κάλυψη των ελλειμμάτων των διαχειρίσεων των ελλειμμάτων λιπασμάτων, ζάχαρης και καπνών.

Οι δημόσιοι οργανισμοί για πρώτη φορά παρουσίασαν σοβαρό έλλειμμα το 1985 και συνέβαλαν έτσι σημαντικά στην αύξηση των καθαρών δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα.

Μετά από μια μακρά περίοδο που χαρακτηριζόταν από μη ικανοποιητικές οικονομικές επιδόσεις και από επίμονες διαρθρωτικές αδυναμίες της Ελληνικής οικονομίας, ήταν αναγκαία η στροφή στην οικονομική πολιτική που αποφασίστηκε τον Οκτώβριο του 1985.⁴⁰ Ειδικότερα, στόχοι για τον πρώτο χρόνο του προγράμματος σταθεροποίησης ήταν η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού από 25% που έφθασε το 1985 σε 16% το 1986 και η αντίστοιχη μείωση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών από 3,3 δις δολάρια σε 1,7 δις δολάρια. Η επίτευξη των στόχων αυτών στηρίχθηκε στη μείωση της εγχώριας δαπάνης και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των Ελληνικών προϊόντων.

Οι στόχοι για τον πληθωρισμό και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών που είχαν τεθεί για το 1986 επιτεύχθηκαν με σημαντική προσέγγιση. Επιπλέον, ο πληθωρισμός μειώθηκε στη διάρκεια του 1986 στο 16,9% και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών σε 1.704 εκατομμύρια δολάρια. Η εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος είχε καθοριστική επίδραση στην πορεία της οικονομίας, ιδιαίτερα από τα μέσα του δεύτερου εξαμήνου του 1986. Βελτιώθηκε το αποτέλεσμα του κρατικού προϋπολογισμού που οφειλόταν κατά 33% στην αύξηση των εσόδων έναντι αντίστοιχης αύξησης των δαπανών κατά 21%. Τα έσοδα από την έμμεση φορολογία σημείωσαν υψηλότερο ρυθμό ανόδου από την απόδοση των άμεσων φόρων. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της αύξησης της φορολογίας των καυσίμων, που απορροφούσε το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης των διεθνών τιμών πετρελαίου και συνέβαλε κατά 44% περίπου στην αύξηση της απόδοσης της έμμεσης φορολογίας.

Οι μισθοί και οι συντάξεις απορροφούσαν ποσοστό 40% περίπου των συνολικών δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού, χωρίς τις πληρωμές χρεολυσίων, ενώ 20% περίπου των δαπανών του προϋπολογισμού, διαθέτονταν για επιδοτήσεις και επιχορηγήσεις, το μέγεθος των οποίων επίσης επηρεάστηκε από την εισοδηματική πολιτική. Η συγκράτηση των δανειακών αναγκών των δημοσίων επιχειρήσεων οφειλόταν κατά κύριο λόγο στην επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης των δαπανών τους για επενδύσεις και σε μικρότερο βαθμό στο σημαντικά μεγαλύτερο πλεόνασμα εκμετάλλευσης του ΟΤΕ και στο θετικό αποτέλεσμα εκμετάλλευσης της ΔΕΗ. Η μεγαλύτερη αύξηση των δανειακών αναγκών των δημόσιων οργανισμών το 1986 προήλθε σχεδόν αποκλειστικά από οργανισμούς που χαρακτηριζόταν από μονιμότερη ελλειμματικότητα.

Η Ελληνική οικονομία, αμέσως μετά την εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος στη διετία 1986-1987, εισήλθε σε νέα φάση που χαρακτηρίζονταν από άμβλυση των οικονομικών ανισορροπιών. Ουσιαστική ήταν κατά το 1987 η βελτίωση στο ισοζύγιο πληρωμών. Το ισοζύγιο πληρωμών, που είχε εξελιχθεί σε σοβαρό περιοριστικό παράγοντα στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής, άρχισε να βελτιώνεται από τα μέσα περίπου του 1986. Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν μειώθηκε μόνο κατά 0,6% το 1987, παρά το χαμηλό επίπεδο της αγροτικής παραγωγής που οφειλόταν στις εξαιρετικά δυσμενείς καιρικές συνθήκες.⁴¹ Οι

δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού, αφού αφαιρεθούν τα ποσά που αφορούσαν προπληρωμή χρεολυσίων εξωτερικού δημόσιου χρέους και εξόφληση επενδύσεων των εμπορικών τραπεζών σε έντοκα γραμμάτια, αυξήθηκαν το 1987 κατά 26,8% έναντι 18,9% το 1986 και 23,3% πρόβλεψη του προϋπολογισμού.

Οι εκτιμήσεις για το 1987, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία της 15/04/1998, έδειχναν ότι τα τοκοχρεολύσια θα ανέρχονταν σε 653.822 εκατομμύρια δραχμές ή 27,5% επί των δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού. Επίσης ανοδική πορεία είχαν και οι δαπάνες προσωπικού, οι οποίες ανήλθαν από 570.329 εκατομμύρια δραχμές το 1985, σε 728.000 το 1987 (ή 32,9% των δαπανών τακτικού προϋπολογισμού του 1987). Η πρόοδος όμως που είχε συντελεστεί με το σταθεροποιητικό πρόγραμμα στη διετία 1986-1987, δεν ήταν επαρκής ενώ δεν είχε προσλάβει μονιμότερο χαρακτήρα. Τα δημόσια ελλείμματα μετά τη σημαντική μείωσή τους στη διετία 1986-1987, εμφάνισαν αυξητική τάση.

Οι καθαρές δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα, σε ταμειακή βάση, σημείωσαν αύξηση το 1988 και έφτασαν ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, στο 16,3% από 13,2% το 1987. Η αύξηση αυτή προήλθε από τον τακτικό προϋπολογισμό και τους δημόσιους οργανισμούς. Η μεγάλη αύξηση του ελλείμματος του τακτικού προϋπολογισμού το 1988 οφειλόταν στις επιχορηγήσεις σε ασφαλιστικούς και συγκοινωνιακούς φορείς, συνολικού ύψους 300 δις δραχμές το 1988, έναντι 158 δις δραχμές το 1987 και 65 δις δραχμές το 1986 καθώς επίσης και σε δαπάνες για την πληρωμή τόκων του δημόσιου χρέους. Τα έσοδα του τακτικού προϋπολογισμού αυξήθηκαν το 1988 κατά 11,9% έναντι 18,2% το 1987, ενώ οι δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού αυξήθηκαν το 1988 κατά 19,6% έναντι 29,4% το 1987.

Επιπρόσθετα, η σημαντική αύξηση και το 1988 των τόκων του δημόσιου χρέους οφείλεται στη συνεχιζόμενη άνοδο του δημόσιου χρέους με ετήσιο ρυθμό 34,6% στην επταετία 1982-1988 και στην άνοδο του μέσου επιτοκίου δανεισμού του Δημοσίου από 8,7% το 1982 στο 11,8% το 1988.⁴² Η άνοδος αυτή του μέσου επιτοκίου οφειλόταν στην αύξηση της συμμετοχής στο συνολικό δημόσιο χρέος του εσωτερικού δανεισμού με την έκδοση έντοκων γραμματίων και ομολόγων. Η Τράπεζα της Ελλάδας επί σειρά ετών τονίζει ότι οι σοβαρές και αυξανόμενες ανισορροπίες των δημόσιων οικονομιών ήταν το κεντρικό πρόβλημα που αντιμετώπιζε η Ελληνική οικονομία.

Η σοβαρότητα του προβλήματος προέκυπτε από μερικούς χαρακτηριστικούς αριθμούς. Οι καθαρές δανειακές ανάγκες της Κεντρικής Διοίκησης, που περιλάμβαναν τα χρηματοδοτικά ανοίγματα του κρατικού προϋπολογισμού και των εκτός του προϋπολογισμού λογαριασμών του Δημοσίου, έφτασαν το 1989 το 17,2% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Η δαπάνη για τόκους το 1989 ήταν στην πραγματικότητα υψηλότερη αν ληφθεί υπόψη ότι η πληρωμή τόκων 66 δις που βάρυνε το 1989 μεταφέρθηκε στο 1990.⁴³ Η σχετική επίδραση της υποτίμησης της δραχμής εκτιμήθηκε για το 1989 σε 100 δις δραχμές, δηλαδή χρέος 166 δις δραχμές δεν αποτυπώνονταν στα οικονομικά μεγέθη του 1989. Το χρέος όμως το 1989 ήταν στην πραγματικότητα ακόμη υψηλότερο εάν συνυπολογίζονταν οι χρηματοδοτήσεις

που είχαν χορηγηθεί με εγγύηση του κράτους προς λοιπούς φορείς, εκτός εκείνων της κοινωνικής ασφάλισης και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης που περιλαμβάνονταν στον ευρύτερο κρατικό τομέα.

Εκτιμώντας γενικότερα την περίοδο 1980-1990, τα αίτια διόγκωσης των ελλειμμάτων του δημόσιου τομέα περιγράφονται συνοπτικά από τον Βάμβουκα⁴⁴ και οφείλονται τόσο σε ποσοτικούς όσο και σε ποιοτικούς παράγοντες. Οι κύριοι ποσοτικοί παράγοντες δημιουργίας των κρατικών ελλειμμάτων ήταν:

- ❖ Το γεγονός ότι την περίοδο 1980-1990 η μέση ετήσια ποσοστιαία αύξηση των δαπανών και των εσόδων του Γενικού Προϋπολογισμού του κράτους ανήλθε σε 28,2% και 24,9% συνέβαλλε ώστε το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού από -101,4 δις δραχμές να αυξηθεί σε -2.209,2 δις δραχμές.
- ❖ Η άνοδος των κρατικών ελλειμμάτων σε συνθήκες στασιμο-πληθωρισμού της εθνικής οικονομίας, αποτέλεσε τα πρωταρχικό αίτιο της φοβερής αύξησης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων ως ποσοστό του ΑΕΠ.
- ❖ Την περίοδο 1980-1990 το ακαθάριστο έλλειμμα του Γενικού Προϋπολογισμού του κράτους και των ΔΕΚΟ, από -157,3 δις δραχμές ή -8,9% του ΑΕΥΠ εκτοξεύτηκε στα -2.925,8 δις δραχμές ή -28,2% του ΑΕΥΠ. Την ίδια χρονική περίοδο το ταμειακό έλλειμμα του ευρύτερου δημόσιου τομέα από 143,3 δις ή 8,1% του ΑΕΥΠ αναρριχήθηκε στα 1.966,1 δις δραχμές ή 19,0% του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας.
- ❖ Η εντυπωσιακή αύξηση των ανελαστικών δαπανών για τόκους, χρεολύσια, μισθούς, συντάξεις κτλ, στο σύνολο των δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού, συνιστά ένα από τα σπουδαιότερα αίτια της αδυναμίας της κυβερνητικής δημοσιονομικής πολιτικής να ελέγξει την ανοδική τάση των κρατικών ελλειμμάτων.
- ❖ Οι σημαντικές αποκλίσεις την περίοδο 1980-1990 μεταξύ προϋπολογισθέντων και πραγματοποιηθέντων τακτικών φορολογικών εσόδων ήταν ένας από τους κυριότερους παράγοντες διόγκωσης των ελλειμμάτων. Η κυβερνητική δημοσιονομική πολιτική ουδέποτε πέτυχε τον στόχο της στη συγκέντρωση των προβλεφθέντων εσόδων ιδίως από την άμεση φορολογία.
- ❖ Αποτυχία στην πάταξη της φοροδιαφυγής και στη διεύρυνση της φορολογικής βάσης.
- ❖ Οι υψηλές δαπάνες του κρατικού προϋπολογισμού για επιχορηγήσεις, επιδοτήσεις και χρηματοδότηση ελλειμμάτων ΔΕΚΟ (ιδίως ΙΚΑ και ΟΓΑ) την περίοδο 1980-1990 από 18,7 δις δραχμές αυξήθηκαν σε 839,2 δις δραχμές και έφθασαν στο σημείο να αντιπροσωπεύουν το 16,2% των συνολικών δαπανών του Γενικού Προϋπολογισμού του κράτους.

Σε μία ιστορική προοπτική η δεκαετία του '80 ήταν η δεκαετία της στασιμότητας και των αβάσταχτων δημοσιονομικών και εξωτερικών ελλειμμάτων. Ήταν όμως ταυτόχρονα και η δεκαετία των μεγάλων ψευδαισθήσεων. Ουσιαστικά μετά το 1981 εφαρμόστηκε μια οικονομική πολιτική που σε ουσιώδη χαρακτηριστικά της προσομοιάζει με το «λαϊκιστικό μοντέλο» του Diaz-Alejandro. Φυσικά βρήκε πρόσφορο έδαφος την ελληνική οικονομία. Στο πρώτο στάδιο η πολιτική του λαϊκισμού στην Ελλάδα οδήγησε σε γρήγορη αύξηση των κρατικών δαπανών χωρίς

ανάλογη χρηματοδότησή τους από φόρους. Με τον τρόπο αυτό ενώ ικανοποίησε διάφορα αιτήματα κοινωνικών ομάδων, δεν επιβάρυνε ιδιαίτερα ή δεν φάνηκε να επιβαρύνει καμία τους. Η σοβαρότερη προσπάθεια επιβάρυνσης της μέσω και μεγαλοϊδιωτικής τάξης, ο περιφημος Φόρος Ακίνητης Περιουσίας, ανακλήθηκε γρήγορα και με θεατρικούς ερασιτεχνισμούς. Έτσι, τα δημοσιονομικά και εξωτερικά ελλείμματα έφτασαν σε δραματικά επίπεδα, μετά από μια σύντομη ανάπαυλα στο μέσο της δεκαετίας με την εφαρμογή ενός σταθεροποιητικού προγράμματος και βοήθεια από την Ε.Ε.

Στο δημόσιο επίσης απλώνεται η πολλαπλή απασχόληση και έτσι δημιουργείται μια πολλαπλότητα συμφερόντων. Συνολικά μέσα και γύρω από το κράτος οργανώνονται πάσης φύσης επιμέρους συμφέροντα με ετερόκλητα αιτήματα. Η λαϊκιστική πολιτική τείνει να τα ικανοποιήσει αποσπασματικά και σωρευτικά. Μετατρέπει το κράτος σε ένα είδος «οργανωμένου» κέντρου διαλογής και κατανομής προνομίων προστασίας, παροχών. Μια ιδιαίτερη πτυχή της πολιτικής εκείνης είναι η απασχόληση στο δημόσιο.

Πίνακας 3.4.3(ε) : προσλήψεις στο δημόσιο ως ποσοστό της συνολικής αύξησης της απασχόλησης 1975-2003.

	1975-1981	1982-1989	1990-1993	1994-2003
Αύξηση δημόσιων υπαλλήλων	44,2	82,5	4,3	20,3
Αύξηση συνολικής απασχόλησης	338,2	141,6	49,3	554,3
Σχέση 1 προς 2 ως ποσοστό	13,10%	58,30%	8,70%	3,70%

Πίνακας 3.4.3 b

Ήδη πριν από τις εκλογές του 1981, οι κυβερνήσεις προσφεύγουν προεκλογικά σε αυξημένο βαθμό σε πρακτικές όπως είναι οι διορισμοί στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, οι προσλήψεις εκτάκτων, οι παρατάσεις συμβάσεων έργου περιορισμένου χρόνου και οι δανεισμοί μέσω κρατικών τραπεζών αυξάνονται ραγδαία.

Η λαϊκιστική υπόσχεση όμως δεν μπήκε ποτέ στο ντουλάπι της ιστορίας στη συνέχεια. Δεν έλειψαν βέβαια προσπάθειες για τον έλεγχο της κατάστασης. Σε αυτές ανήκουν η αποτυχημένη εν τέλει πολιτική αποκρατικοποιήσεων του Κ. Μητσοτάκη (1990) ο ατελής πάντως εκσυγχρονισμός την περίοδο που η κυβέρνηση Κ. Σημίτη είχε ως στόχο την ένταξη στην Ευρωζώνη (1996-1999), η αντιφατική περίοδος συγκράτησης των ελλειμμάτων 2005-2006 που τέλειωσε άδοξα το 2007-2009. Μετά το 2007 η δημοσιονομική διαχείριση θα εκτροχιασθεί και, παρά τη νέα επιτήρηση στην οποία τέθηκε η χώρα το 2009, τελικά θα βρεθεί στα πρόθυρα της χρεοκοπίας το 2010. Η τελευταία και συνεχιζόμενη προσπάθεια επίλυσης των προβλημάτων θα ξεκινήσει υπό διεθνή εποπτεία το πρώτο εξάμηνο το 2010, γεγονός που συνέβαινε πάντοτε όταν η χώρα βρισκόταν στα πρόθυρα μιας άτακτης χρεοκοπίας.

3.4.4 Η περίοδος 1990-2000.

Τα κύρια χαρακτηριστικά των οικονομικών εξελίξεων στην Ελλάδα το 1989 ήταν τα υψηλά δημόσια ελλείμματα, η έξαρση του πληθωρισμού, η σοβαρή περαιτέρω διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και η κάμψη του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Από τις εκλογές Απριλίου 1990 και μετά, η οικονομική πολιτική άρχισε να παίρνει περιοριστική κατεύθυνση. Οι σοβαρές μακροοικονομικές ανισορροπίες επέβαλαν τη λήψη περιοριστικών μέτρων για τη βαθμιαία σταθεροποίηση της οικονομίας. Από τα τέλη Απριλίου 1990, η Κυβέρνηση άρχισε να λαμβάνει μέτρα για την εξυγίανση δημόσιων επιχειρήσεων, προέβη σε αυξήσεις της φορολογίας, των τιμολογίων των επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας και των τιμών καυσίμων. Στον αντίποδα οι καθαρές δανειακές ανάγκες του δημοσίου τομέα χρηματοδοτήθηκαν με εσωτερικό δανεισμό κατά 88% έναντι 86,9% το 1989 και κατά το υπόλοιπο με εξωτερικό δανεισμό. Την κυριότερη μορφή χρηματοδότησης αποτέλεσαν τα έντοκα γραμμάτια και ομολογιακοί τίτλοι που διατέθηκαν στην εγχώρια αγορά, με ποσοστό συμμετοχής στο σύνολο της χρηματοδότησης 59,1%. Παρόλα αυτά, οι καθαρές δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα, σε ταμειακή βάση συνέχισαν την ανοδική τους πορεία και κατά το 1990, τόσο ως απόλυτο μέγεθος όσο και ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, με σημαντικά όμως επιβραδυνόμενο ρυθμό.⁴⁵ Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι ο τακτικός προϋπολογισμός του 1990 επιβαρύνθηκε με πληρωμές 86 δις δραχμές που αφορούσαν κυρίως τόκους της δημοσιονομικής χρήσης του 1989 αλλά δεν περιλαμβάνει τόκους ύψους 33 δις δραχμές του έτους 1990 που μεταφέρθηκαν στο 1991.

Κατά το 1991 υπήρξε πρόοδος προς την κατεύθυνση της δημοσιονομικής ισορροπίας. Η πρόοδος αντανακλάται στη μείωση του δημόσιου ελλείμματος ως ποσοστό του ΑΕΠ, την αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους, τη βελτίωση του τρόπου χρηματοδότησης των δημόσιων ελλειμμάτων και την επιτάχυνση της υλοποίησης του προγράμματος αποκρατικοποιήσεων. Οι καθαρές δανειακές ανάγκες περιορίστηκαν στο 16,1% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος το 1991 από 18,7% το 1990.⁴⁶ Το 90% περίπου των καθαρών δανειακών αναγκών του ευρύτερου δημόσιου τομέα καλύφθηκε από εγχώριες πηγές χρηματοδότησης και το υπόλοιπο από εξωτερικό δανεισμό. Το μεγαλύτερο τμήμα του ελλείμματος της κεντρικής διοίκησης χρηματοδοτήθηκε με τη διάθεση τίτλων του Δημοσίου στην εγχώρια μη τραπεζική αγορά.

Το γεγονός όμως ότι το Δημόσιο άντλησε σημαντικά ποσά κεφαλαίων από την αγορά με υψηλά επιτόκια, αν και διευκόλυνε την άσκηση νομισματικής πολιτικής, επιβάρυνε τον κρατικό προϋπολογισμό του έτους 1991 με αυξημένες δαπάνες για τόκους. Η αναδιάρθρωση του μέρους του δημόσιου χρέους που κρατούσαν υποχρεωτικά οι τράπεζες, οι οποίες συμφωνήθηκε κατά το τελευταίο τρίμηνο του 1991 και τις αρχές του 1992, είχε ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο γιατί διευκόλυνε τη διαχείριση του χρέους από το Δημόσιο αλλά και γιατί αύξησε το βαθμό ευελιξίας των τραπεζών στη διαχείριση του χαρτοφυλακίου τους. Τα έτη 1992-1993 επιτεύχθηκε σημαντική πρόοδος προς την κατεύθυνση της δημοσιονομικής εξυγίανσης και της εξάλειψης των ανισορροπιών του δημόσιου

τομέα. Οι καθαρές δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα, σε ταμειακή βάση, περιορίστηκαν ως ποσοστό του ΑΕΠ στο 9,1% το 1992 και στο 11,4% .ο κρατικός προϋπολογισμός για πρώτη φορά εμφάνισε το 1992 πρωτογενές πλεόνασμα ύψους 253 δις δραχμές. Η δημιουργία πρωτογενούς πλεονάσματος οφειλόταν τόσο στην συγκράτηση των πρωτογενών δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού δηλαδή των δαπανών χωρίς τοκοχρεολύσια, οι οποίες αυξήθηκαν κατά 12,4% το 1992, όσο και στην άνοδο των εσόδων με ρυθμό 25,2% σημαντικά υψηλότερο από εκείνο των δαπανών.

Έτσι η υστέρηση των εσόδων, που θεωρείτο σχεδόν βέβαιη το καλοκαίρι του '92 και για την ανατροπή της οποίας λήφθηκαν τα μέτρα του Αυγούστου, τελικά περιορίστηκε στο ήμισυ περίπου. Η χρηματοδότηση των ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού δεν αντιμετώπισε ιδιαίτερες δυσκολίες έως και τον Αύγουστο 1992, παρά το γεγονός ότι οι δανειακές ανάγκες εξακολούθησαν να είναι υψηλές και τα επιτόκια των τίτλων του Δημοσίου παρέμειναν σε επίπεδα κατά 2 περίπου εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από αυτά της αντίστοιχης περιόδου 1991, ακολουθώντας την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού.

Η διατήρηση παρόλα αυτά υψηλών πραγματικών επιτοκίων επί σειρά ετών όχι μόνο είχε αρνητικές επιπτώσεις στις ιδιωτικές επενδύσεις και στο μέσο ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας, αλλά και δυσχέρανε τη σταθεροποίηση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ. Όταν όμως η αναχρηματοδότηση του υπάρχοντος χρέους απαιτούσε αύξηση των επιτοκίων, όπως έγινε το Φθινόπωρο το 1992, τότε η συμβολή των πρωτογενών πλεονασμάτων στη σταθεροποίηση του χρέους περιοριζόταν.⁴⁷

Αναφορικά το 1993 το χρέος του δημόσιου τομέα έφτασε το 119,6% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος(ΑΕγΠ). Η μεγάλη αυτή αύξηση του δημόσιου χρέους οφειλόταν κατά το ήμισυ στη σύναψη ομολογιακών δανείων, με τα οποία η τότε Κυβέρνηση ρύθμιζε τις σωρευμένες υποχρεώσεις του Δημοσίου προς την Αγροτική Τράπεζα, την Κυπριακή Τράπεζα και την Τράπεζα της Ελλάδος και αύξησε το μετοχικό κεφάλαιο της ΕΤΒΑ. Επομένως, σαφέστατα η κύρια αιτία της επιδείνωσης των δημόσιων ελλειμμάτων το 1993 ήταν η διεύρυνση του ελλείμματος της κεντρικής διοίκησης.

Το 1994 υπήρξε πρόοδος στη μείωση των καθαρών δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα, ως ποσοστό του ΑΕγΠ και τη δημιουργία πρωτογενούς πλεονάσματος στον κρατικό προϋπολογισμό. Κύριο χαρακτηριστικό των δημοσιονομικών εξελίξεων ήταν η συγκράτηση και αναστροφή των αρνητικών τάσεων το 1992-1993. Συγκρατήθηκε η αυξητική τάση των δημόσιων δαπανών και έγινε αποτελεσματικότερη σύλληψη της φορολογητέας ύλης. Η δαπάνη για τόκους αποτελούσε ιδιαίτερα μεγάλο και αυξανόμενο βάρος για τον κρατικό προϋπολογισμό που δυσχέρανε τη μείωση των δημόσιων ελλειμμάτων. Η χρηματοδότηση των δανειακών αναγκών του Δημοσίου δεν αντιμετώπιζε ιδιαίτερες δυσκολίες το 1994, παρά το γεγονός ότι τα τρέχοντα ελλείμματα εξακολουθούσαν να είναι υψηλά, ενώ συγχρόνως το Δημόσιο ήταν υποχρεωμένο να εξασφαλίσει την αναχρηματοδότηση σημαντικού μέρους του χρέους του, ύψους 7.476 δις δραχμές.

Ιδιαίτερα αυξημένη ήταν η ζήτηση έντοκων γραμματίων από τους επενδυτές από το τέλος Σεπτεμβρίου 1994, όταν πλέον είχαν ομαλοποιηθεί οι συνθήκες μετά τη συναλλαγματική διαταραχή του Μαΐου 1994.⁴⁸

Στην έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 1995, επισημάνθηκε, ότι ορισμένες δαπάνες, όπως οι αναδρομικές αυξήσεις των δικαστικών και η αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της ΕΤΒΑ, είχαν καταβληθεί σε ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου και όχι σε μετρητά. Στο τέλος του 1995, το ανεξόφλητο υπόλοιπο του χρέους του ευρύτερου κυβερνητικού τομέα, σε ενοποιημένη βάση έφτασε τα 29.576 δις δραχμές ή το 111,7% του ΑΕγΠ, έναντι 110,4% το 1994 και 111,8% το 1993.

Το 1996, το ύψος του ενοποιημένου χρέους του ευρύτερου κυβερνητικού τομέα ανερχόταν στα 33.074 δις δραχμές ή το 111,8% του ΑΕγΠ, το ίδιο δηλαδή ποσοστό όπως το 1995. Το 1996 γενικά συνεχίστηκε η προσπάθεια επιμήκυνσης της μέσης διάρκειας του χρέους ενώ υλοποιούνταν μια εκτεταμένη υποκατάσταση ετήσιων έντοκων γραμματίων με διετή ομόλογα χωρίς τοκομερίδιο και με άλλους τίτλους. Στις 31/12/1996, το 78,1% του χρέους αποτελούσε υποχρεώσεις σε δραχμές ενώ το υπόλοιπο 21,9% υποχρεώσεις σε συνάλλαγμα.

Το 1997, το ενοποιημένο χρέος του ευρύτερου κυβερνητικού τομέα ανήλθε σε 34.869 δις δραχμές ή 108,6% του ΑΕγΠ, έναντι 111,6% το 1996.⁴⁹ Οι εξελίξεις όμως του πενταμήνου Νοεμβρίου 1997-Μαρτίου 1998, δεν άφηναν περιθώρια για περαιτέρω μείωση του λόγου του χρέους προς το ΑΕγΠ. Συγκεκριμένα, αναμενόταν ότι η αναπροσαρμογή της συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής θα προσέθετε άμεσα 4 περίπου εκατοστιαίες μονάδες στο λόγο χρέους προς το ΑΕγΠ. Προκειμένου να αντισταθμιστούν οι επιπτώσεις από τα υψηλά δραχμικά επιτόκια που επικράτησαν από τέλος Οκτωβρίου 1997 καθώς και από κάποια αύξηση των πρωτογενών δαπανών, συνεπεία της μεταβολής της συναλλαγματικής ισοτιμίας, η κυβέρνηση εξήγγειλε σειρά συμπληρωματικών μέτρων.

Παρ' όλες τις αρνητικές εξελίξεις του 1997, το επόμενο έτος 1998, μειώθηκε το χρέος και για πρώτη φορά πραγματοποιήθηκε σημαντική εξόφληση αλλά και προαγορά χρέους ύψους 667 δις δραχμές μέσω της ΔΕΚΑ ΑΕ, με αξιοποίηση εσόδων από τις αποκρατικοποιήσεις του '98, γεγονός που συνέβαλλε στη βελτίωση (κατά 1,9 εκατοστιαία μονάδα του ΑΕγΠ) στη μείωση του χρέους το 1998.⁵⁰ Τελικά, το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης ανήλθε το 1997 σε 109,4% του ΑΕγΠ και με βάση τα προσωρινά στοιχεία για το 1998 αναμενόταν να κινηθεί σε 106,1%.

Το 1990 το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης μειώθηκε κατά μία εκατοστιαία μονάδα και περιορίστηκε στο 104,4% του ΑΕγΠ.

**Πίνακας 3.4.4 (α) : Ενοποιημένο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης 1995-1999
(σε δις δραχμές).**

	1995	1996	1997	1998	1999
Έντοκα γραμμάτια και βραχυπρόθεσμα ομόλογα	7.120	7.229	4.823	3.566	1.544
Μεσομακροπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα ομόλογα	16.252	20.188	24.697	28.281	31.094
Λοιπά Μεσομακροπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα δάνεια	6.231	5.906	6.322	5.987	7.265
Σύνολο	29.603	33.323	35.842	37.834	39.903
% του ΑΕΠ	108.7	111.3	108.5	105.4	104.4
Εσωτερικό	23.004	26.087	27.512	28.685	29.709
Εξωτερικό	6.599	7.236	8.330	9.149	10.194

Πίνακας 3.4.4 α

Επιπλέον, το 1999, για δεύτερο έτος πραγματοποιήθηκε μεγάλη προεξόφληση χρέους ύψους 1.070 δις δραχμές μέσω της Δημόσιας Επιχείρησης Κινητών Αξιών (ΔΕΚΑ ΑΕ), η οποία αντιστοιχούσε σε 2,8% του ΑΕΥΠ⁵¹ με έσοδα που προήλθαν από αποκρατικοποιήσεις του 1999. Στις 31/12/1999 το 66,9% του χρέους αφορούσε υποχρεώσεις σε δραχμές και το υπόλοιπο 33,1% υποχρεώσεις σε συνάλλαγμα.

3.4.5 Συσσώρευση Δημοσιονομικών Ελλειμμάτων μετά το 2000.

Το 2001 αλλά και τα προηγούμενα έτη, η δημοσιονομική προσαρμογή στηριζόταν περισσότερο στην αύξηση των εσόδων και σε μικρότερο βαθμό στη συγκράτηση δαπανών.⁵² Παρότι αυξήθηκαν τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού κατά 11,4% το 1999 και κατά 10,0% το 2000, η συγκράτηση των δαπανών προήλθε κυρίως από τη μείωση των δαπανών για τόκους. Κατά το έτος 2001 πραγματοποιήθηκαν προαγορές χρέους ύψους 6 δις ευρώ, σύμφωνα με το στοιχείο του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν κυρίως από την τιτλοποίηση μελλοντικών εσόδων και την έκδοση προμετόχων.⁵³

Το 2002 υπήρξε μεγάλη υπέρβαση των πρωτογενών δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού (κατά 1.112 δις ευρώ) και μεγάλη υστέρηση των εσόδων του προϋπολογισμού δημόσιων επενδύσεων, που αντιμετωπίστηκε με περικοπή μεγάλου μέρους των δαπανών για δημόσιες επενδύσεις (κατά 20,4%) και με είσπραξη έκτακτων και μη προβλεπόμενων εσόδων 1.061 δις ευρώ από δύο «φορολογικές ρυθμίσεις» για την περαιώση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων. Τον Ιούνιο του 2002, όταν η Eurostat αναθεώρησε και συμπλήρωσε τους ορισμούς και τους κανόνες του Ευρωπαϊκού συστήματος εθνικών λογαριασμών (ESA 95), τότε αναθεωρήθηκε και το χρέος. Τα ελλείμματα της Γενικής Κυβέρνησης αναθεωρήθηκαν από το 2000 και μετά, με αποτέλεσμα τα μικρά πλεονάσματα του 2001 και 2002 να μεταστραφούν σε ελλείμματα ελαφρά πάνω από 1% του ΑΕΠ. Ταυτόχρονα, το μέσο σταθμικό κόστος δανεισμού συνεχώς μειωνόταν και αυξανόταν η διάρκεια δανεισμού, ενώ την ίδια στιγμή οι δαπάνες για τόκους μειώνονταν για δεύτερο συνεχόμενο έτος λόγω της μείωσης των επιτοκίων δανεισμού του Δημοσίου που πλησίαζαν αντίστοιχα της Γερμανίας.

Το Φεβρουάριο του 2003 υπήρξε και νέα αναθεώρηση των στοιχείων στο πλαίσιο της διαδικασίας του υπερβολικού ελλείμματος. Παρότι η Ελληνική Οικονομία το 2003 είχε τον υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης (4,02%) σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση, υπήρξε σημαντική χαλάρωση των δημοσιονομικών στόχων αφού το έλλειμμα αυξήθηκε από 1,43% του ΑΕΠ το 2002, σε 2,95% το 2003.⁵⁴ Η χαλάρωση δεν οφειλόταν σε κυκλικούς παράγοντες όπως στις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε αλλά αντανάκλασε αφενός έκτακτες δαπάνες για την προετοιμασία τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων, οι οποίες το 2003 έφθασαν το 1,2% του ΑΕΠ και αφετέρου σοβαρή υπέρβαση των πρωτογενών δαπανών και υστέρηση των εσόδων προϋπολογισμού.

Οι δανειακές ανάγκες αυξήθηκαν σε 3,85% του ΑΕΠ λόγω αύξησης του ελλείμματος του ταμειακού ελλείμματος της κεντρικής κυβέρνησης κατά 1,9 εκατοστιαία μονάδα του ΑΕΠ σε σχέση με το 2002.

Το Μάιο του 2004 ενεργοποιήθηκε η διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος ενώ διευρύνθηκε το έλλειμμα λόγω της αύξησης των πρωτογενών δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού, ιδίως στις κατηγορίες των δαπανών για αποδοχές και συντάξεις προσωπικού, για επιχορηγήσεις, για αποδόσεις εσόδων τρίτων και για επιστροφές φόρων.

Επιπρόσθετα, τα spread δανεισμού της Ελλάδας (διαφορά επιτοκίων Γερμανικών και Ελληνικών ομολόγων) ήταν τότε σημαντικά κατώτερα των προσδοκώμενων, με βάση τα θεμελιώδη μεγέθη της ελληνικής οικονομίας στα τέλη 2004 μέχρι τα μέσα 2005 και σημαντικότερα υψηλότερα από το Μάιο 2010.⁵⁵

Το 2005 το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης μειώθηκε, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκε πρωτογενές πλεόνασμα ύψους 0,5% του ΑΕΠ παρότι επιβραδύνθηκε ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης και υπήρξε υστέρηση εσόδων.⁵⁶

Το 2006 η κατεύθυνση της δημοσιονομικής πολιτικής ήταν περιοριστική επί δεύτερο κατά σειρά έτος, με αποτέλεσμα την επίτευξη του στόχου για μείωση ελλείμματος. Η μείωση του ελλείμματος οφειλόταν πρωτίστως στην καλή πορεία των εσόδων και στη συγκράτηση των δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού συμβάλλοντας και στην αισθητή μείωση του δημόσιου χρέους.

Το 2007 το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης σε εθνικολογιστική βάση αυξήθηκε ενώ η αύξηση οφειλόταν και σε ορισμένα έκτακτα γεγονότα συνολικού ύψους 2.405 δις ευρώ, όπως η καταβολή αναδρομικών εισφορών στο Κοινωνικό Προϋπολογισμό λόγω αναθεώρησης του ΑΕΠ, οι δαπάνες λόγω των καταστροφικών πυρκαγιών του καλοκαιριού 2007, οι δαπάνες διεξαγωγής των βουλευτικών εκλογών και η ρύθμιση των εκκρεμοτήτων μεταξύ Δημοσίου και της Ολυμπιακής Αεροπορίας.

Η διεύρυνση του ελλείμματος το 2008 προήλθε από τις αρνητικές επιπτώσεις της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης αλλά και από την υστέρηση των εσόδων και την υπέρβαση των δαπανών σε σχέση με τις προβλέψεις του προϋπολογισμού.

Το 2009 το έλλειμμα διευρύνθηκε περαιτέρω ενώ η νέα αναθεώρηση των στατιστικών στοιχείων το αύξησε σε 15,6% του ΑΕΠ, επηρεάζοντας και τα στοιχεία των προηγούμενων ετών. Το επιχείρημα παρόλα αυτά ότι η αύξηση το ελλείμματος οφείλεται, μεταξύ άλλων, στο πρώτο πρόγραμμα στήριξης του χρηματοπιστωτικού τομέα που εξήγγειλε και έθεσε σε εφαρμογή η κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή δεν ευσταθεί. Όμως το σημαντικότερο είναι ότι για τα έτη 2009-2011, η υποστήριξη των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων είχε θετική επίπτωση στο ισοζύγιο της Γενικής κυβέρνησης.

Το πρώην μέλος του Συμβουλίου της ΕΛΣΤΑΤ, καθηγήτρια Ζωή Γεωργαντά, μίλησε για την αθέμιτη διόγκωση του ελλείμματος 2009 με το ποσό των 27.914 δις ευρώ, που προερχόταν από την ένταξη 17 δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών από τον ιδιωτικό τομέα στον τομέα της Γενικής Κυβέρνησης. Ανακεφαλαιωτικά το Ελληνικό δημοσιονομικό πρόβλημα ήταν γνωστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τον Ιούλιο του 2009, η Κομισιόν ανέφερε ότι η εκτέλεση του Ελληνικού προϋπολογισμού είχε αποκλίνει από τους ετήσιους δημοσιονομικούς στόχους και εάν συνεχιζόταν η απόκλιση τότε το έλλειμμα της κεντρικής κυβέρνησης θα ξεπερνούσε το 10% του ΑΕΠ.

Όταν ανέλαβε ο Γ. Παπανδρέου την πρωθυπουργία, προχώρησε στην ψήφιση του Ν. 3808/2009(ΦΕΚ Α' 227/10-12-2009), παρέχοντας έκτακτη ενίσχυση κοινωνικής αλληλεγγύης που επιβάρυνε το έλλειμμα του προϋπολογισμού κατά ποσό άνω του 1 δις ευρώ τα έτη 2009-2010. Ενέργειες αντιφατικές , με δυσμενείς συνέπειες στη χώρα. Το Μάιο 2010 ο πρώην πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, κ. Τρισέ, ανέφερε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση άργησε πάρα πολύ να αναγνωρίσει την έκταση του προβλήματος και να λάβει τα αναγκαία μέτρα.

Πίνακας 3.4.5 (b) Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της Ελλάδας ανά για τα έτη 1995-2017.

Έτη	Τρέχουσες Τιμές
1995	104,662.1
1996	114,908.2
1997	126,353.8
1998	129,057.3
1999	139,945.1
2000	142,976.0
2001	152,193.8
2002	163,460.8
2003	178,904.9
2004	193,715.8
2005	199,242.3
2006	217,861.6
2007	232,694.6
2008	241,990.4
2009	237,534.2
2010	226,031.4
2011	207,028.9(p)
2012	191,203.9(p)
2013	180,654.3(p)
2014	178,656.5(p)
2015	176,312.0(p)
2016	174,199.3(p)
2017	177,735.3(p)

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζονται κάθε έτος, από το 1995 έως και το 2010 οι τρέχουσες τιμές του ΑΕΠ της Ελλάδας. Παρατηρούμε πως έχουν πραγματοποιηθεί κάποιες προβλέψεις από το έτος 2011 έως το 2017.

Πίνακας 3.4.5 (c) : Συσχέτιση Δημόσιου Χρέους με το ΑΕΠ της Ελλάδας για τα έτη 1995-2016.

Έτη	Ποσοστό Δημόσιου Χρέους	Δημόσιο Χρέος
1995	99,00	103.615.479.000,00 €
1996	101,30	116.402.006.600,00 €
1997	99,50	125.722.031.000,00 €
1998	97,40	125.701.810.200,00 €
1999	98,90	138.405.703.900,00 €
2000	104,90	149.981.824.000,00 €
2001	107,10	162.999.559.800,00 €
2002	104,90	171.470.379.200,00 €
2003	101,50	181.588.473.500,00 €
2004	102,90	199.333.558.200,00 €
2005	107,40	213.986.230.200,00 €
2006	103,60	225.704.617.600,00 €
2007	103,10	239.908.132.600,00 €
2008	109,40	264.737.497.600,00 €
2009	126,70	300.955.831.400,00 €
2010	146,20	330.457.906.800,00 €
2011	172,10	356.296.736.900,00 €
2012	159,60	305.161.424.400,00 €
2013	177,40	320.480.728.200,00 €
2014	179,00	319.795.135.000,00 €
2015	176,80	311.719.616.000,00 €
2016	180,80	314.952.334.400,00 €

Αξιοσημείωτο, αποτελεί τα παράθεση των αποτελεσμάτων του παραπάνω πίνακα. Δίνεται η δυνατότητα να εξακριβωθεί με μεγάλη ευκολία παρατηρώντας τον πίνακα 3.4.5 (b) τόσο οι τιμές του Δημόσιου Χρέους στην Ελλάδα, όσο και το ποσοστό του Δημόσιου Χρέους στο ΑΕΠ της Ελλάδας για τα έτη 1995-2016.

3.5 Το χρονικό της Κρίσης.

3.5.1 Σύντομη περιγραφή της Κρίσης.

Την άνοιξη του 2010 η Ελλάδα βρέθηκε στα πρόθυρα αδυναμίας της αναχρηματοδότησης ληξιπρόθεσμων χρεών και χρηματοδότησης τρεχόντων ελλειμμάτων. Στα τέλη Απριλίου του ίδιου έτους ουδείς ανέμενε ότι θα μπορούσε η ελληνική κυβέρνηση να αντλήσει νέα δάνεια από τις διεθνείς αγορές για να εξυπηρετήσει τα χρέη της και να καλύψει τα δημοσιονομικά της ελλείμματα.

Η ελληνική κυβέρνηση υπέβαλε στις 23 Απριλίου 2010 επίσημα αίτημα προς την ΕΕ για την ενεργοποίηση του μόλις συσταθέντος μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας και στις 3 Μαΐου αίτημα συνδρομής προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) με τη μορφή μιας «επιστολής προθέσεων». Στις 5 Μαΐου η Βουλή των Ελλήνων ψήφισε τον νόμο 3845/2010 μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη μέλη της Ζώνης του Ευρώ και το ΔΝΤ που περιέλαβε τα δύο Μνημόνια.⁵⁷

Το δάνειο είχε συνολικό ύψος 110 δις ευρώ (80 δις ευρωπαϊκά δάνεια και 30 δις από το ΔΝΤ). Τα επιτόκια για τα δάνεια αυτά ανέρχονται σε πάνω από 5% ενώ η Ελλάδα δύσκολα θα δανειζόταν μόνη της στις διεθνείς αγορές και με επαχθέστερους όρους. Η εκταμίευση του δανείου είχε ως προϋπόθεση ότι η Ελλάδα θα εφαρμόζε ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων (conditionality) για την περίοδο 2010-2012.

Με την ψήφιση του πρώτου προγράμματος προσαρμογής αρχίζει μια περίοδος αυξανόμενων οικονομικών και πολιτικών δυσκολιών που έχουν, όπως άλλωστε και η κρίση, εσωτερικές και εξωτερικές αιτίες. Η δημοσιονομική προσαρμογή οδηγεί σε βαθιά ύφεση που με τη σειρά της δυσκολεύει την επίτευξη των στόχων της. Ένα χρόνο αργότερα γίνεται φανερό ότι οι αρχικοί στόχοι του προγράμματος δεν επιτυγχάνονταν. Τον Ιούνιο του 2011 η Βουλή εγκρίνει ένα «μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό πλαίσιο στρατηγικής» για την περίοδο 2012-2015, αλλά στο μεταξύ το πολιτικό σύστημα έχει γίνει ρευστό. Προηγουμένως, αναλαμβάνει υπουργός οικονομικών ο Ε. Βενιζέλος.

Μετά το «μεσοπρόθεσμο» του Ιουνίου 2011 η ιστορία επαναλαμβάνεται. Η ελληνική κυβέρνηση εξήγγειλε μεν μερικά μέτρα (συγχωνεύσεις φορέων), επέβαλε νέους φόρους, και προχώρησε σε κάποιες τυπικές θεσμικές νομοθετικές ρυθμίσεις (ιδρύοντας το ΤΑΙΠΕΔ για τις ιδιωτικοποιήσεις), αλλά γενικά κινείτο με βραδείς ρυθμούς. Τον Νοέμβριο 2011, μετά από μια ατυχή επιλογή να προτείνει δημοψήφισμα για την παραμονή της χώρας στη Ζώνη του Ευρώ, ο Γ. Παπανδρέου εξαναγκάστηκε σε παραίτηση.

Οι διαπραγματεύσεις του Λ. Παπαδήμου, της κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ-ΝΔ-ΛΑΟΣ και της τρόικα κατέληξαν τον Φεβρουάριο 2012 σε ένα δεύτερο πακέτο δανεισμού, περικοπή του ιδιωτικού χρέους (PSI) και ένα ανανεωμένο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής (συνολικά «Μνημόνιο 2»)⁵⁸ Από πολλές πλευρές, η ταυτόχρονη

περικοπή του ελληνικού χρέους (PSI) δεν θεωρήθηκε ικανοποιητική. Επομένως οι πιθανότητες να αποτύχει και το Μνημόνιο 2 δεν ήταν λίγες εξ αρχής παρά την ενισχυμένη διεθνή επιτήρηση των ελληνικών αρχών. Η διεθνής εποπτεία δεν εγγυάται την επιτυχία αν αποσταθεροποιηθεί η κοινωνία και η ελληνική πολιτική. Πάντως, το Μνημόνιο 2 διέφερε από το πρώτο όχι μόνο ως προς τη διαγραφή μέρους του χρέους, μείωση επιτοκίων δανεισμού και επέκταση των περιόδων αποπληρωμής του υπόλοιπου χρέους, αλλά και επειδή προέβλεπε ενισχυμένη εποπτεία κατά την εφαρμογή των όρων οικονομικής πολιτικής.

Τον Ιούνιο 2012 έπειτα από δύο εκλογικές αναμετρήσεις σχηματίστηκε κυβέρνηση υπό τον Α. Σαμαρά με τη στήριξη ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ. Η νέα κυβέρνηση έπρεπε να εκπληρώσει διάφορα προαπαιτούμενα (εκκρεμότητες παρελθόντος) για την εκταμίευση των επόμενων δόσεων του προβλεπόμενου δανείου και ταυτόχρονα να βρει τους κατάλληλους εσωτερικούς συμβιβασμούς. Τελικά, μετά από μια περίοδο αβεβαιότητας για την εφαρμογή του Μνημονίου 2 και καθώς η χώρα βρισκόταν πάλι στα πρόθυρα μιας άτακτης χρεοκοπίας και είχε αναθερμανθεί η συζήτηση για την έξοδό της από τη Ζώνη του Ευρώ, επιτεύχθηκε νέα συμφωνία τον Δεκέμβριο του 2012. Η Βουλή ψήφισε το «επικαιροποιημένο μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής 2013-2016» καθώς και επείγοντα μέτρα εφαρμογής του τον Δεκέμβριο του 2012 για να ανοίξει ο δρόμος για την εκταμίευση τμημάτων των δανείων. Η νέα συμφωνία εν τέλει δεν διέφερε ως προς τη γενική κατεύθυνση και οικονομική φιλοσοφία από τις προηγούμενες, αλλά παράτεινε την περίοδο προσαρμογής κατά δύο έτη και επέτρεψε την επαναγορά μέρους του ελληνικού χρέους με δάνεια από το EFSF (buy back). Η Ελλάδα πρέπει να πετύχει δημοσιονομικά πρωτογενή πλεονάσματα ως το 2013 και να εφαρμόσει όλες τις μεταρρυθμίσεις που της έχουν ζητηθεί.⁵⁹

Η εμπιστοσύνη ενισχυόταν. Όμως, από το β' εξάμηνο του 2014, η αβεβαιότητα επέστρεψε, οι μεταρρυθμίσεις πάγωσαν και η οικονομία έτεινε προς τη στασιμότητα το δεύτερο εξάμηνο του 2015 για να καταλήξει σε νέα ύφεση. Οι προοπτικές επιστροφής στην ανάπτυξη απομακρύνονταν. Αυτή η τροπή ήταν αποτέλεσμα της εντυπωσιακής μετάλλαξης στην οικονομική πολιτική: Ήδη μετά τις Ευρωεκλογές του 2014 η κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ/ΝΔ διαπιστώνοντας ότι χάνει έδαφος διέκοψε το μεταρρυθμιστικό έργο. Τον Ιανουάριο του 2015 ο ΣΥΡΙΖΑ, αφού το προηγούμενο διάστημα ως αντιπολίτευση στηλίτευε το Μνημόνιο και τις μεταρρυθμίσεις του, σχημάτισε κυβέρνηση με ένα λαϊκιστικό πρόγραμμα που αγνοούσε τις δεσμεύσεις του Μνημονίου που άθροιζε ανεδαφικές υποσχέσεις για άμεση ικανοποίηση πάσης φύσης αιτημάτων (επιαναφορά της 13^{ης} σύνταξης, κατάργηση του ΕΝΦΙΑ κλπ).⁶⁰

Τον Ιούλιο του 2015 η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ/ΑΝΕΛ, που προήλθε από τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015, αναθεώρησε απότομα τη στάση της καθώς βρέθηκε στα πρόθυρα μιας άτακτης χρεοκοπίας. Ανατρέποντας την μέχρι τότε πολιτικής της και το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, συμφώνησε με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ) και τους θεσμούς μια νέα δανειακή σύμβαση επί τη βάση ενός νέου, του τρίτου κατά σειρά «Μνημονίου» δηλαδή Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής». Η συμφωνία επέτρεψε τη χρηματοδότηση της χώρας για τρία

χρόνια και της έδωσε χρόνο για να ανακόψει την ύφεση και να λάβει εκείνα τα μέτρα, που θα επιτρέψουν την επιστροφή στην ανάπτυξη. Η συμφωνία που επικυρώθηκε από την Βουλή τον Αύγουστο 2015 εξασφαλίζει τη χρηματοδότηση της χώρας για τρία χρόνια. Δίνει σαφέστατα χρόνο για να ανακοπεί η ύφεση και να ληφθούν εκείνα τα μέτρα, που θα επιτρέψουν την επιστροφή στην ανάπτυξη.

Τελικά, μόλις στις 16 Ιουνίου 2016 Ελλάδα και Ευρωπαϊκοί θεσμοί κατέληξαν σε ένα συμπληρωματικό «μνημόνιο συνεννόησης» (supplemental MoU) αφού προηγουμένως η Βουλή των Ελλήνων ψήφισε σειρά «προαπαιτούμενων»⁶¹ και η κυβέρνηση υιοθέτησε συναφείς υπουργικές αποφάσεις για την ολοκλήρωση της πρώτης αξιολόγησης. Έξι χρόνια μετά την υπογραφή του πρώτου Μνημονίου το 2010, η ελληνική κρίση δεν έχει ξεπερασθεί, μολονότι, παρά τις πολιτικές αναταράξεις, οι κυβερνήσεις κατάφεραν να μειώσουν τα τεράστια δημοσιονομικά και εξωτερικά ελλείμματα και να πραγματοποιήσουν κάποιες μεταρρυθμίσεις. Ούτε τα προβλήματα χρέους προς το ΑΕΠ λύθηκαν. Η Ελλάδα δεν επέστρεψε μέχρι σήμερα στις αγορές. Τα Μνημόνια, ιδίως το πρώτο, είχαν σοβαρά ελαττώματα. Δεν προέβλεπαν, μεταξύ άλλων, την έγκαιρη αναδιάρθρωση του χρέους. Στο θέμα αυτό επικράτησαν οι πολιτικές προτεραιότητες των εταίρων στην ΕΕ. Η οικονομικά ορθή λύση θα ήταν να κληθούν οι ιδιώτες δανειστές να συμμετάσχουν εξ αρχής στην αναδιάρθρωση του χρέους και όχι να την μεταβιβάσουν στα κράτη. Συνολικά, το έργο της προσαρμογής δεν έχει τελειώσει. Η επιστροφή στην ανάπτυξη και η βιώσιμη λύση για το πρόβλημα του χρέους παραμένουν μεγάλα στοιχεία των επόμενων ετών. Η μετάβαση προσκρούει εμφανώς και λογικά σε ένα πλέγμα εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων που έχουν ωριμάσει στο τωρινό σύστημα στα μέσα του 2017.⁶²

4. Διεθνές Δημόσιο Χρέος.

4.1 Εισαγωγή.

Την Παρασκευή 20 Αυγούστου 1982, ο υπουργός οικονομικών του Μεξικού ανακοίνωσε την αδυναμία της χώρας του να καταβάλλει τη δόση του δανείου που έπρεπε να πληρωθεί την Δευτέρα.⁶³ Το γεγονός αυτό ήταν από τα πιο σημαντικά της σύγχρονης διεθνούς τραπεζικής. Όμως δεν ήταν η πρώτη περίπτωση αδυναμίας εξόφλησης χρέους από μια χώρα. Το Μάρτιο 1981, η Πολωνική κυβέρνηση ανακοίνωσε αδυναμία πληρωμής της δόσης δανείου της.

Η διεθνής κρίση του χρέους τα έτη 1982-1983, ήταν αποτέλεσμα του πετρελαϊκού σοκ 1979-1980, που υπερδιπλασίασε την πραγματική τιμή του πετρελαίου για τις χώρες που εισήγαγαν πετρέλαιο. Προστέθηκε όμως και το λεγόμενο «Volcker σοκ» που επιβάρυνε την οικονομική κατάσταση. Ο νεοδιοριστός πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Αποθεματικής Τράπεζας, Paul A. Volcker, αύξησε τα βραχυπρόθεσμα επιτόκια (σύμφωνα με τα οποία είχε συναφθεί ένα μεγάλο μέρος των διεθνών δανείων) από 9,5% τον Αύγουστο 1979 σε άνω του 16% τον Μάιο του 1981.

Η σημαντική αύξηση των πραγματικών επιτοκίων που κατέβαλλαν οι χώρες-εισαγωγείς πετρελαίου, αύξησε σημαντικότερα το κόστος εξυπηρέτησης των δανείων. Τα στοιχεία αυτά, σε συνδυασμό με την ευρύτατη οικονομική ύφεση στις βιομηχανικές χώρες κατά τα έτη 1981-1982, περιόρισε τις πιθανότητες για τις εξαγωγικές χώρες να αντλήσουν συνάλλαγμα ώστε να εξυπηρετήσουν τις δανειακές υποχρεώσεις τους.

Αρχικά, η κρίση του χρέους ξεκίνησε από τις χώρες του πρώην Σοβιετικού μπλοκ στην Ανατολική Ευρώπη. Εκτός από την Πολωνία, προβλήματα αντιμετώπισαν η Ρουμανία και η Ουγγαρία. Η Ρουμανία, το 1972, έγινε η πρώτη χώρα από το 1955, που ήταν μέλος του Σοβιετικού μπλοκ για την Αμοιβαία Οικονομική Βοήθεια και μέλος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Παρόλα αυτά, στην Ουγγαρία, η κρίση με το διεθνές χρέος της άρχισε το πρώτο τετράμηνο του 1982. Την προηγούμενη χρονιά οι εξαγωγές της μειώθηκαν ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας ύφεσης και της αύξησης των επιτοκίων. Η γενικότερη μείωση στο χρόνο εξόφλησης των δανείων που είχαν επιβάλει οι τράπεζες διεθνώς, επηρέασαν και την Ουγγαρία. Μετά την κρίση χρέους της Πολωνίας και της Ρουμανίας, οι πιστώτριες τράπεζες της Ουγγαρίας κατέστησαν απαιτητά αμέσως τα δάνεια που είχαν χορηγήσει με αποτέλεσμα η Ουγγαρία να μην μπορεί να ανταπεξέλθει πλήρως. Οι αρχές της Ουγγαρίας, απευθύνθηκαν στην Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών, που εδρεύει στη Βασιλεία της Ελβετίας, στην οποία η Ουγγαρία συμμετείχε ενεργά από τη δεκαετία του '50, για το δάνειο που θα της χορηγούσαν οι κεντρικές τράπεζες των χωρών-μελών της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών (bridge loan) μέχρι η Ουγγαρία να γίνει μέλος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και να υπογράψει συμφωνία για την παροχή υπηρεσιών δανειακής υποστήριξης stand-by, που δίνεται σε χώρες με βραχυπρόθεσμα προβλήματα ισοζυγίου πληρωμών. Παρότι δεν είχε συναλλαγματικά διαθέσιμα ή χρυσό, τα οποία να παραχωρούσε ως ενέχυρο για τη σύναψη του δανείου, η Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών της χορήγησε δάνειο 100 εκατομμυρίων δολαρίων Η.Π.Α το Μάρτιο 1982 και 110 εκατομμυρίων δολαρίων Η.Π.Α το Μάιο 1982. Τα παραπάνω δάνεια, το νέο δάνειο 300 εκατομμυρίων δολαρίων Η.Π.Α και η ολοκλήρωση των διαδικασιών εισόδου ως μέλους του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, τη βοήθησαν να αποφύγει περαιτέρω την κρίση και να καλύψει τις υποχρεώσεις της.

4.2 Η Κρίση της Τεκίλας (1994).

Το μοντέλο της 2^{ης} γενιάς φωτογραφίζει ουσιαστικά την κρίση στο Μεξικό το 1994, γνωστή και ως «κρίση της τεκίλας». Πολλές από τις μεταρρυθμίσεις στις οποίες προέβη το Μεξικό στα μέσα της δεκαετίας του '80 κατόπιν εισηγήσεων του ΔΝΤ και της τότε αμερικανικής κυβέρνησης άφηναν να εννοηθεί ότι η χώρα είχε προσανατολιστεί στις ελεύθερες αγορές και είχε μετατραπεί σε περιοχή μεγάλων ευκαιριών. Από το 1990 έως το 1994 γινόταν λόγος για το «μεξικάνικο θαύμα» καθώς το ΑΕΠ αυξανόταν κατά 2.8% ετησίως.

Οι μεξικανοί αξιωματούχοι κατέβαλαν σημαντική προσπάθεια να σταθεροποιήσουν το νόμισμά τους τιθασεύοντας τον πληθωρισμό, με τον ελλοχεύοντα κίνδυνο βέβαια, η επιβράδυνση του πληθωρισμού να υστερεί έναντι της σταθεροποίησης της ισοτιμίας και να καθιστά τα εγχώρια προϊόντα ακριβά στις παγκόσμιες αγορές. Πολλοί οικονομολόγοι της εποχής αναρωτιούνταν μήπως το νόμισμά τους είχε υπερτιμηθεί.

Ένα άλλο προβληματικό σημείο της Μεξικάνικης οικονομίας σχετιζόταν με το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 οι μεξικάνικες εξαγωγές αυξάνονταν μάλλον με αργούς ρυθμούς καθώς η ισοτιμία του πέσο τις έκανε λιγότερο ανταγωνιστικές. Παράλληλα, με την κατάργηση των εισαγωγικών δασμών και με την εκρηκτική αύξηση των πιστώσεων, οι εισαγωγές αυξήθηκαν σημαντικά με αποτέλεσμα το εμπορικό έλλειμμα να διαμορφωθεί στο 8% του ΑΕΠ το 1983.⁶⁴

Στις αρχές του 1994 μια σειρά δυσμενών πολιτικών γεγονότων επέτεινε την διαφαινόμενη κρίση. Την πρωτοχρονιά ξέσπασε εξέγερση των χωρικών στην αγροτική πολιτεία Τσιάπας. Τον Δεκέμβριο οι επενδυτές ήταν πεπεισμένοι ότι η ισοτιμία συναλλάγματος ήταν σοβαρά υπερτιμημένη ενώ διαδίδονταν φήμες για μια επικείμενη υποτίμηση. Το άκουσμα της είδησης περί προόδου των δυνάμεων του Ζαπατίστα στην Τσιάπας στις 19 του μηνός οδήγησαν τις Μεξικανικές μετοχές και τα ομόλογα σε χαμηλές τιμές πώλησής τους.⁶⁵

Μπροστά στο δίλημμα της αύξησης των επιτοκίων και της υποτίμησης του πέσο, το Μεξικό διάλεξε την υποτίμηση. Η αρχική υποτίμηση ήταν στο 15%. Ακολούθησε φυγή ξένων κεφαλαίων και η μεξικανική κυβέρνηση αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την ισοτιμία με το δολάριο. Παρόλα αυτά το μείζον πρόβλημα ήταν ότι από την στιγμή που η κυβέρνηση του Μεξικό στιγματίστηκε ως αναξιόχρηη, συνάντησε αρκετές δυσκολίες ώστε να καταφέρει να πωλήσει τα μακροπρόθεσμα ομόλογα με αποτέλεσμα να έχει μεγάλα βραχυπρόθεσμα χρέη που έπρεπε να τα ανανεώνει σε τακτά χρονικά διαστήματα. Σε μια προσπάθεια να πείσουν ότι δεν θα υποτιμούσαν περαιτέρω το νόμισμα, οι ιθύνοντες μετέτρεψαν δισεκατομμύρια βραχυπρόθεσμοι χρέους στα αποκαλούμενα *tesobonos* που είχαν ονομαστική αξία σε δολάρια και το πέσο αμέσως έκανε «βουτιά».

Εκείνο που χρειαζόταν πλέον το Μεξικό, με τη μείωση του ΑΕΠ κατά 7% το 1995 και τη μείωση της βιομηχανικής παραγωγής κατά 15%, ήταν δολάρια προκειμένου να αποπληρώσει τα tesobonos καθώς έφτανε η στιγμή της λήξης του βραχυπρόθεσμου χρέους του. Το ζήτημα της διάσωσης του δημιούργησε πολιτικές αντιπαραθέσεις μεταξύ Ευρώπης και Ιαπωνίας από την μεριά και των ΗΠΑ, από την άλλη που θεώρησαν το όλο εγχείρημα ως αρμοδιότητα των ΗΠΑ. Μέχρι το τέλος Ιανουαρίου 1995, το Ταμείο είχε την πρόθεση να δανείσει στο Μεξικό περίπου 7,8 δις δολάρια. Αφότου το Αμερικανικό Κογκρέσο δε δέχτηκε την πρόταση της κυβέρνησης Κλίντον για εγγυητικό δάνειο 40 δις δολάρια στο Μεξικό, το ΔΝΤ αύξησε τη χορήγησή του σε 10 δις στις 31 Ιανουαρίου του ίδιου έτους.⁶⁶

Επιπλέον, χωρίς αποφασιστική παρέμβαση, η επίδραση της «κρίσης τεκίλα» θα απειλούσε τις αναδυόμενες αγορές σε όλο τον κόσμο. Μετά την «κρίση της τεκίλας», το ΔΝΤ αρχές Φεβρουαρίου του 1995, ενέκρινε μια stand by πίστωση για το Μεξικό ύψους 17,8 δις δολάρια, για να υποστηρίξει το οικονομικό πρόγραμμα λιτότητας της κυβέρνησης. Οι στόχοι του προγράμματος υπήρξαν οι εξής:⁶⁷

- Μείωση του τρέχοντος εξωτερικού ελλείμματος από 8% του ΑΕΠ το 1994 στο 4% το 1995 και 3-3,5% το 1996.
- Μείωση του ετήσιου πληθωρισμού από 30% κατά το πρώτο τέταρτο του 1995 στο 9% κατά τέταρτο του ίδιου έτους.

Παρά την προβλεπόμενη πτώση της οικονομικής δραστηριότητας στο πρώτο εξάμηνο του 1995, αναμενόταν η χώρα να μπει σε τροχιά ανάπτυξης από το δεύτερο εξάμηνο και αύξηση του ΑΕΠ κατά 1,5 για ολόκληρο το έτος.⁶⁸ Για την επίτευξη αυτών των στόχων το πρόγραμμα επικεντρώθηκε σε μια περιοριστική εισοδηματική, τιμολογιακή και πιστωτική πολιτική στηριζόμενη από μια πειθαρχημένη αντίστοιχη δημοσιονομική. Οι πολιτικές αυτές συνοδεύτηκαν και από ένα ευρύτατο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων βασικών υποδομών (σιδηρόδρομοι, λιμάνια, παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, ραδιόφωνα και τηλεπικοινωνίες).

4.3 Η Ασιατική Κρίση.

Η Ασιατική κρίση, συνιστά ένα παράδειγμα που ανήκει στην Τρίτη γενιά μοντέλων νομισματικών κρίσεων. Στο άκουσμα της Νοτιανατολικής Ασιατικής κρίσης η ακαδημαϊκή και όχι μόνο κοινότητα έχει επικεντρώσει την προσοχή της σε 3 χώρες που φαίνεται να δέχτηκαν το ισχυρότερο πλήγμα: την Ταϊλάνδη, την Ινδονησία και τη Νότιο Κορέα.

4.4 Ταϊλάνδη.

Η Ταϊλάνδη, παραδοσιακός εξαγωγέας αγροτικών προϊόντων άρχισε σταδιακά να καθίσταται μεγάλο βιομηχανικό κέντρο τη δεκαετία του 1980, όταν οι ξένες εταιρείες, κυρίως ιαπωνικές, εγκατέστησαν εκεί εργοστάσια. Η οικονομική της μεγέθυνση γινόταν με ραγδαίους ρυθμούς της τάξης του 8% ετησίως. Το ξένο χρήμα αναλωνόταν στην κατασκευή μεγάλων εργοστασίων που παρήγαγαν εξαγωγίμα

προϊόντα αλλά οι μικρότερες επιχειρήσεις χρηματοδοτούνταν από τις αποταμιεύσεις εγχώριων επιχειρηματιών.⁶⁹

Μεταξύ 1990 και 1994, υπό την καθοδήγηση της φιλελεύθερης κυβέρνησης του Anand Panyarachun και του διαδόχου του, Chuan Leek-Pai και τις συνταγές του ΔΝΤ για περαιτέρω απελευθέρωση του κεφαλαίου, ελήφθη σειρά μέτρων προς την απορρύθμιση και φιλελευθεροποίηση του οικονομικού συστήματος, όπως :

- ❖ Άρση των πλαφόν σε διάφορα είδη αποταμιεύσεων και προθεσμιακών καταθέσεων,
- ❖ Ελαστικοποίηση νόμων σχετικά με την κεφαλαιακή επάρκεια και την επέκταση στο λειτουργικό πεδίο εμπορικών τραπεζών και επιχειρήσεων,
- ❖ Απορρύθμιση των ελέγχων των σημαντικών ξένων συναλλαγών,
- ❖ Ίδρυση της Bangkok International Banking Facility (BIBF), ενός συστήματος, στο πλαίσιο του οποίου εγχώριες και ξένες τράπεζες μπορούσαν να ασχοληθούν με δραστηριότητες offshore και παράκτιες.

Στη διάρκεια της ραγδαίας οικονομικής ανάπτυξης η Κεντρική Τράπεζα της Ταϊλάνδης είχε δεσμευτεί να διατηρήσει σταθερή ισοτιμία ανάμεσα στο Μπατ και το αμερικάνικο δολάριο 1\$/25 baht. Για να πετύχει λοιπόν τη σταθερή ισοτιμία, έπρεπε η Κεντρική Τράπεζα να αντισταθμίσει την όποια αύξηση της ζήτησης σε Μπατ με μια αντίστοιχη αύξηση της προσφοράς πουλώντας Μπατ και αγοράζοντας ξένα νομίσματα (δολάρια, γιεν).

Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το καθεστώς και με τη ροή όλο και περισσότερων δανείων από το εξωτερικό επεκτάθηκε μαζικά η πίστωση η οποία με τη σειρά της τροφοδότησε κύμα επενδύσεων, μέρος της οποίας πήρε τη μορφή οικοδομών, κτιριακών συγκροτημάτων και γραφείων. Η υπερβολική αύξηση του χρήματος θα μπορούσε να αποτραπεί μόνο με κάποια ανατίμηση του Μπατ σε σχέση με το δολάριο. Ο λόγος όμως, που οι ιθύνοντες της Κεντρικής Τράπεζας της Ταϊλάνδης δεν προχώρησαν σε τέτοια κίνηση εδραζόταν στο φόβο ότι ένα ισχυρό Μπατ θα λειτουργούσε ανασταλτικά στην ανταγωνιστικότητα των ταϊλανδέζικων εξαγωγών στις παγκόσμιες αγορές (καθώς οι μισθοί και το κόστος θα ήταν υψηλότερα σε δολάρια) ενώ το μέγεθος της χώρας δεν θα μπορούσε να αντέξει τους «κραδασμούς» από τις διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας με τις οποίες πορεύονταν οι ΗΠΑ. Η επέκταση του χρήματος, φυσικά, κάποια στιγμή θα αυτοπεριοριζόταν. Οι μεγάλες επενδύσεις σε συνδυασμό με την τεράστια αύξηση των δαπανών από νεόπλουτους καταναλωτές οδήγησε σε μια αύξηση των εισαγωγών, ενώ η αύξηση των μισθών καθιστούσε τις ταϊλανδέζικες εξαγωγές ολοένα και λιγότερο ανταγωνιστικές.

Στις 2 Ιουλίου του 1997 οι ταϊλανδέζικες αρχές προχώρησαν στην υποτίμηση του Μπατ ελκύοντας τη διεθνή προσοχή και ανησυχία. Υποχώρησαν οι αγορές ορισμένων ταϊλανδέζικων προϊόντων ενώ η υποτίμηση του ιαπωνικού γιεν κατέστησε λιγότερο ανταγωνιστική τη βιομηχανία της Νοτιοανατολικής Ασίας. Ορισμένοι κερδοσκόποι χρεοκόπησαν ενώ κάποιες χρηματοπιστωτικές εταιρείες έκλεισαν.⁷⁰

Πολλοί κρίνουν ότι για την εξέλιξη αυτή, δεν μπορεί να θεωρηθεί άμοιρο ευθυνών το ΔΝΤ. Στο β' εξάμηνο του 1996, κι ενώ η κρίση έμοιαζε ορατή, το ΔΝΤ επαινούσε τις αρχές της Ταϊλάνδης για τις συνεπείς επιδόσεις μιας συνετής μακροοικονομικής διαχείρισης.⁷¹ Ενδεικτικό των επαίνων για τις επιδόσεις αυτές αποτέλεσε το γεγονός ότι στο πλαίσιο ενός συνεδρίου το Σεπτέμβριο του 1991, η Ταϊλάνδη αναγνωριζόταν επισήμως ως «πέμπτη τίγρης».⁷² Στα μέσα Ιουλίου του 1997 κλήθηκε το ΔΝΤ από τους Ταϊλανδούς για να σώσει την οικονομία τους. Όλοι όμως γνώριζαν ότι μερίδιο ευθύνης για τη δημιουργία της κρίσης είχε το ίδιο το ΔΝΤ γιατί ενθάρρυνε τον υπερδανεισμό του ιδιωτικού τομέα. Παρόλα αυτά, το ΔΝΤ έφτασε στην Ταϊλάνδη τον Ιούλιο με βαρύνδουπες ανακοινώσεις βάσει των οποίων όλα πήγαιναν στραβά κι ότι απαιτείτο μια θεμελιώδης εγχείρηση.⁷³

Για την πρόσβαση επομένως σε 16,7 εκατομμύρια δολάρια που μετέπειτα αυξήθηκαν σε 17,2- σε δεσμεύσεις συναθροισμένες από διμερείς και πολυμερείς δωρητές- οι αρχές συμφώνησαν σε ένα σταθεροποιητικό και διαρθρωτικό πρόγραμμα με δύο βασικές συνιστώσες:

- ❖ Ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης το οποίο θα ψαλίδιζε το τρέχον έλλειμμα μέσω της διατήρησης των επιτοκίων σε υψηλά επίπεδα και της επίτευξης ενός πλεονάσματος στο δημόσιο τομέα το 1998 με την αύξηση του ΦΠΑ στο 10%, την περικοπή δαπανών σε πολλά επίπεδα, τον τερματισμό επιδοτήσεων σε ορισμένα αγαθά και καύσιμα και τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα σε κρατικές επιχειρήσεις μέσω της ιδιωτικοποίησής τους.
- ❖ Βάση της αναφοράς του ΔΝΤ, στην καρδιά της στρατηγικής ήταν ο διαχωρισμός, η αναστολή και η αναδιαμόρφωση μη βιώσιμων θεσμών, άμεσα βήματα για την επανάκτηση της εμπιστοσύνης στο χρηματοδοτικό σύστημα, η επιβολή αυστηρών προϋποθέσεων για την επέκταση των πηγών του FIDF,⁷⁴ και η σταδιακή εφαρμογή ευρύτερων δομικών μεταρρυθμίσεων για την παλινόρθωση ενός υγιούς οικονομικού τομέα.⁷⁵

Το κύριο μέρος του διαρθρωτικού πακέτου επίτασσε το κλείσιμο των προβληματικών χρηματοπιστωτικών εταιρειών φτάνοντας το σύνολο τις 58 εκ των 92. Η κίνηση αυτή είχε λαϊκή απήχηση, καθώς οι χρηματοπιστωτικές εταιρείες έφεραν τη φήμη των διεφθαρμένων και επειδή είχαν απορροφήσει 17 δις Μπατ σε επιδοτήσεις από το FIDF. Το ΔΝΤ ήθελε τη γρήγορη λήψη μιας απόφασης για το κλείσιμο των εταιρειών που δεν μπορούσαν να σωθούν.⁷⁶

Τον Ιούλιο του 1997, μετά την «απαγκίστρωση» του Μπατ από το δολάριο, επενδυτές και κερδοσκόποι, κινούμενοι είτε από νευρικότητα είτε από καιροσκοπικά κίνητρα άρχισαν να δοκιμάζουν τα «θεμελιώδη» σε άλλες Ασιατικές χώρες πουλώντας σε χαμηλές τιμές μετοχές και εγκαταλείποντας τα νομίσματα με αποτέλεσμα να προκαλέσουν τη «μετάδοση τη νόσου» στην ευρύτερη περιοχή και τη συνεπαγόμενη οικονομική της κατάρρευση. Η Μαλαισία, η Ινδονησία και οι Φιλιππίνες υπήρξαν οι χώρες που επλήγησαν περισσότερο καθώς οι αδυσώπητες κρεδοσκοπικές επιθέσεις ανάγκασαν την κάθε μία να εγκαταλείψει τη σταθερή ισοτιμία συναλλάγματος.⁷⁷

4.5 Ινδονησία.

Είναι χαρακτηριστικό για την περίπτωση της Ινδονησίας ότι τον Σεπτέμβριο του 1997 αλλά και το Μάρτιο του 1998, η Παγκόσμια Τράπεζα ισχυριζόταν ότι «είχε επιτύχει αξιοσημείωτη οικονομική ανάπτυξη την τελευταία δεκαετία» και ότι «θεωρείται ως μια εκ των δυναμικότερων οικονομιών της Ανατολικής Ασίας».⁷⁸ Η ίδια χώρα είδε τις μετοχές της στο χρηματιστήριο να κάνουν βουτιά 50%, το νόμισμά της να υποτιμάται κατά 70% και να υπόκειται σε μια δέσμη παρεμβατικών συνθηκών από το ΔΝΤ εξαρτώμενη από ένα δάνειο διάσωσης 43 δις δολάρια.⁷⁹

Η αδυναμία της Ινδονησιακής οικονομίας που την έκανε ευάλωτη στις νομισματικές κρεδοσκοπικές επιθέσεις είναι όμοια με την αντίστοιχη της Ταϊλάνδης δηλαδή αυξανόμενο εξωτερικό χρέος, έλλειψη εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση για επίλυση των προβλημάτων, υπέρογκα ποσά από ξένες επενδύσεις σε μια επεκτεινόμενη κεφαλαιακή φούσκα και ένα υπερτιμημένο νόμισμα «στερεωμένο» σε ένα ενισχυμένο δολάριο. Παρά το γεγονός ότι οι περισσότεροι μακροοικονομικοί δείκτες κρίνονταν ως αποδεκτοί, ο χρηματοπιστωτικός τομέας φαινόταν ως ο αδύναμος κρίκος της οικονομικής αλυσίδας.

Στις 13 Αυγούστου, όμως, όταν η Ταϊλάνδη υπέγραφε τη συμφωνία με το ΔΝΤ, το ρούπια (rupiah), το εθνικό νόμισμα της Ινδονησίας υποτιμήθηκε στο ιστορικό 2682 ως προς το δολάριο έναντι 2400 προ Ιουλίου. Στις 14 Αυγούστου η κυβέρνηση κατήργησε την ισοτιμία και το νόμισμα έφτασε το 2755. Δύο μήνες αργότερα, αντιμέτωπη με μειωμένα αποθέματα, χρηματοπιστωτικούς θεσμούς προς κατάρρευση και τη μαζική φυγή κεφαλαίων, η κυβέρνηση ανακοίνωσε την πρόθεσή της να ζητήσει βοήθεια από το ΔΝΤ.⁸⁰

Στις 31 Οκτωβρίου του 1997 συνήψε συμφωνία για παροχή δανείου ύψους 43 δις δολάρια. Από αυτό το ποσό τα 23 δις δολάρια θα χορηγούνταν άμεσα και τα 10 δις δολάρια θα προέρχονταν από το ΔΝΤ, 4,5 δις δολάρια από την Ασιατική Τράπεζα Ανάπτυξης και τα 5 δις από τα ίδια διεθνή συναλλαγματικά της χώρας. Η δεύτερη δόση χρηματοδότησης, αξίας 20 δις δολάρια συμπεριελάμβαναν 6 δις δολάρια από τις ΗΠΑ, 5 δις δολάρια από την Ιαπωνία και Συγκαπούρη αντίστοιχα και 1 δις δολάρια από Αυστραλία και Μαλαισία.⁸¹

Οι στόχοι που τέθηκαν για την Ινδονησία συμπεριελάμβαναν:

- ❖ Ένα τρέχον λογιστικό έλλειμμα 2% του ΑΕΠ.
- ❖ Τα επίσημα αποθέματα να φτάνουν για 5 μήνες εισαγωγών.
- ❖ Πλεόνασμα στον προϋπολογισμό 1%.⁸²

Οι στόχοι αυτοί θα επιτυγχανόνταν με την αύξηση των εσόδων μέσω φόρων και την άρση της απαλλαγής των φόρων. Προβλέφθηκαν επίσης ειδικές μεταρρυθμίσεις για μείωση των δασμών σε τομείς όπως τα χημικά, τα αλιευτικά και τα προϊόντα χάλυβα.⁸³

4.6 Νότιος Κορέα.

Στις 30 Σεπτεμβρίου του 1996 η Νότιος Κορέα θεωρούνταν ως μια εκ των υγιέστερων οικονομιών στον κόσμο, ενταγμένη στο κλαμπ των πλουσίων χωρών του ΟΟΣΑ. Μετά από ένα χρόνο συμφώνησε με το ΔΝΤ για ένα σχέδιο διάσωσης αξίας 57 δις δολάρια. Σε αντίθεση λοιπές περιπτώσεις χωρών, που αποκαλούνταν ως αναπτυσσόμενες, ή εκβιομηχανιζόμενες, η Νότιος Κορέα είχε χαράξει ένα δρόμο για τη βιομηχανική της ισχύ που βασιζόταν κυρίως στην κινητοποίηση εγχώριων αποταμιεύσεων εφαρμοσμένες μέσω αναδιανεμητικών μεταρρυθμίσεων στις αρχές της δεκαετίας του '50. Το βιομηχανικό πλαίσιο για γρήγορη εκβιομηχάνιση ήταν η στενή συνεργασία μεταξύ ιδιωτικού τομέα και κράτους με το τελευταίο να διαδραματίζει πιο επιτελικό ρόλο. Η τακτική αυτή είχε αποδώσει για 3 συναπτές δεκαετίες και οδηγούσε στην ολοένα και μεγαλύτερη εκβιομηχάνιση της Κορέας.

Παρόλα αυτά, τρεις παράγοντες άρχισαν να λειτουργούν εις βάρος της ανάπτυξης της χώρας. Πρώτον, η αποτυχία να επενδύσει σημαντικά στην έρευνα και ανάπτυξη. Δεύτερον, η μαζική εμπορική επίθεση από τις ΗΠΑ, και ο εξαναγκασμός της να ανατιμήσει το νομισμά της έναντι του δολαρίου. Ενδεικτικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι το πλεόνασμα 9,6 δις δολάρια έναντι των ΗΠΑ το 1987 μετετράπη σε έλλειμμα της τάξης των 159 εκατομμυρίων δολαρίων το 1992 και 10 δις δολάρια το 1996. Τρίτον, ο ανταγωνισμός από τις άλλες χώρες της Ανατολικής Ασίας με φθηνότερο εργατικό δυναμικό αύξησαν την πίεση στην Κορέα. Επιπρόσθετα, η ιδιότητά της ως μέλους του ΟΟΣΑ, που την ανάγκασε να υιοθετήσει μια πιο φιλελεύθερη στάση έναντι του ξενου κεφαλαίου. Η ελαστικοποίηση των ελέγχων που συνόδευσαν τη συμβατότητα της χώρας με τις απαιτήσεις λόγω της ιδιότητάς της ως μέλους του ΟΟΣΑ και οι πιέσεις της παγκοσμιοποίησης οδήγησαν σε μαζικο-βραχυπρόθεσμο δανεισμό των τραπεζών και του ιδιωτικού τομέα από το εξωτερικό προκειμένου να διατηρήσουν την κερδοφορία τους με δάνεια που δεν μπορούσαν να εξοφλήσουν.

Το εγχώριο τραπεζικό σύστημα δεν ήταν σε θέση να ουδετεροποιήσει ή να βελτιώσει την επίδραση της εισροής ξένων κεφαλαίων με την μετατόπιση των κονδυλίων σε παραγωγικού και ασφαλούς χαρακτήρα δανεισμό. Στις 4 Οκτωβρίου του 1997 είχε υπολογισθεί ότι τα μη εξοφλημένα δάνεια από κορεατικές επιχειρήσεις είχαν φτάσει τα 50 δις δολάρια. Όταν βγήκε η είδηση στην επιφάνεια, οι ξένες τράπεζες που είχαν επενδύσει ήδη περίπου 200 δις δολάρια στην Κορέα δεν προθυμοποιήθηκαν να χορηγήσουν νέα κονδύλια στη Σεούλ. Τέλη Νοέμβρη, η χώρα, υποχρεωμένη να εξοφλήσει 66 δις δολάρια από ένα συνολικό χρέος ύψους 120 δις δολάρια μέσα σε ένα χρόνο, ζήτησε τη διάσωσή της από το ΔΝΤ.

Η αποστολή του ΔΝΤ προχώρησε σε συμφωνία στις 3 Δεκεμβρίου του 1997. Σε μία μόλις εβδομάδα η Κορέα απέσπασε 57 δις δολάρια σε stand-by credits, 21 δις δολάρια από το ΔΝΤ, 10 δις δολάρια από την Παγκόσμια Τράπεζα, 4 δις από την Ασιατική Τράπεζα Ανάπτυξης και τα υπόλοιπα 20 δις δολάρια από άλλες χώρες, από τα οποία 10 δις προέρχονταν από την Ιαπωνία και 5 δις από τις ΗΠΑ. Από την πλευρά της η κυβέρνηση της Κορέας συμφώνησε σε μια μακρά λίστα οικονομικών, θεσμικών εργασιακών και βιομηχανικών μεταρρυθμίσεων για να αναζωογονήσει την ασθμαίνουσα οικονομία. Το πρόγραμμα είχε δύο συνιστώσες:

- ❖ Μείωση του τρέχοντος εξωτερικού ελλείμματος κάτω του 1% του ΑΕΠ για το 1998 και το 1999 και μείωση του πληθωρισμού κάτω του 5%. Περιλάμβανε μέτρα όπως η διεύρυνση της βάσης φορολογίας εισοδήματος με τη μείωση των κρατήσεων και των απαλλαγών, την αύξηση των περικοπών, των φόρων πολυτελείας και μεταφορών και τη μείωση των τρεχόντων δαπανών.
- ❖ Κλείσιμο προβληματικών χρηματοπιστωτικών θεσμών, συγχωνεύσεις, εξαγορές και αναδιρθρώσεις.

4.7 Η κρίση της Ρωσίας (1998).

Πολλοί θεωρούν ότι η Ρωσική κρίση το 1998 συνιστά εφαρμογή της θεωρίας ντόμινο στις νομισματικές κρίσεις καθώς σε ένα σημαντικό βαθμό τα γενεσιουργά της αίτια εντοπίζονται στις κερδοσκοπικές επιθέσεις που συνέχισαν απτόητες μετά την κατάρρευση των οικονομιών της Νοτιοανατολικής Ασίας.

Είναι γεγονός ότι μετά τον τερματισμό του Ψυχρού πολέμου η Δύση αποφάσισε να εμπλακεί στην ανόρθωση του Ρωσικού κράτους καθώς ελλόχευε ο φόβος ότι η αναρχία και εγχώριες πολιτικές και οικονομικές αδυναμίες θα μπορούσαν να εξάγουν «εξτρεμισμό» εκπορευόμενο από μια πυρηνική υπερδύναμη. Αμφιβολίες εγείρονταν σε σχέση με την ικανότητα του θεσμού να συμβάλλει στην υποστήριξη χωρών που βίωναν ένα μεταβατικό στάδιο, από ένα συγκεντρωτικό-κομμουνιστικό καθεστώς σε ένα αντίστοιχο καπιταλιστικό.⁸⁴

Η προσπάθεια, καινοτόμος για τα δεδομένα του ΔΝΤ, δεν μπορούσε να στεφθεί από την αρχή με επιτυχία. Το ΑΕΠ της χώρας συρρικνώθηκε μέσα σε 7 χρόνια κατά 40% (1989-1996). Υφίσταντο ανά περιόδους εκρήξεις υπερπληθωρισμού. Η σωρεία ιδιωτικοποιήσεων που έλαβε η χώρα, κατόπιν συνταγής του οργανισμού είχε αποτέλεσμα η οικονομική εξουσία και τα δικαιώματα ιδιοκτησίας κρατικών περιουσιών να καταλήξουν στα χέρια ολιγαρχών οι οποίοι, κατόπιν φάνηκαν ότι δεν είχαν ούτε τα κίνητρα αλλά ούτε και τα κεφάλαια για την αναδιάρθρωση επιχειρήσεων.

Τον Απρίλιο του 1996 οι Ρώσοι αξιωματούχοι ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις για τον ελακαορισμό των πληρωμών εξωτερικού χρέους που κληρονόμησε το Σοβιετικό καθεστώς. Η εξέλιξη αυτή αποτέλεσε σημαντικό βήμα για την ανάκτηση εμπιστοσύνης από τους επενδυτές. Η Παγκόσμια Τράπεζα φάνηκε διατεθειμένη να επεκτείνει τη χρηματοδοτική βοήθεια από τα 2 στα 3 δις δολάρια το χρόνο. Ο πληθωρισμός από το 131% το 1995 έπεσε στο 22% το 1996 και το 11% το 1997.⁸⁵ Τα μηνύματα προμηνύονταν ευοίωνα για τη Ρωσική οικονομία η οποία είχε μπει σε διαδικασία ανάπτυξης από το τέλος του 1997 (2%). Ωστόσο, το πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα το 1997 είχε συρρικνωθεί κατά το ήμισυ σε σχέση με το αντίστοιχο το 1991. Η ρύθμιση κάποιων μονοπωλίων ήταν εξαιρετικά δυσχερής εξαιτίας των χειρισμών της Δούμας ενώ η ελαττωματική φοροεισπρακτική ικανότητα συνέβαλε στα υψηλά ελλείμματα του δημόσιου τομέα.⁸⁶

Τα προβλήματα άρχισαν να οξύνονται μετά το ξέσπασμα της Ασιατικής κρίσης καθώς το ρούβλι άρχισε να δέχεται απανωτές κερδοσκοπικές επιθέσεις. Η

Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας προσπάθησε να υπερασπιστεί το νόμισμα της χάνοντας 6 δις δολάρια καθώς υπέγραψε συμβόλαια με ξένους κατόχους των ρωσικών βραχυπρόθεσμων ομολόγων. Το 1998 η Δουμά επέβαλε νέους φορολογικούς κώδικες ενώ οι προσπάθειες να λάβει κάποιες πιστώσεις από το ΔΝΤ κατέληξαν στο κενό λόγω ασυμφωνιών σχετικών με τη διαμόρφωση ενός προγράμματος λιτότητας. Από την μεριά της η κυβέρνηση σχεδίαζε να κόψει δαπάνες και να επιταχύνει τις φορολογικές εισπράξεις ενώ ο λαός είχε προετοιμαστεί για υποτίμηση του ρουβλίου. Μεγάλοι επενδυτές άρχισαν να πωλούν κρατικά χαρτοφυλάκια.⁸⁷

Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν το χρηματιστήριο αξιών από τον Ιανουάριο μέχρι τον Αύγουστο του 1998 να χάσει το 75% της αξίας του. Μέχρι το τέλος του 1998 η Ρωσία διένυσε και πάλι περίοδο ύφεσης με πτώση 4,9% του ΑΕΠ της και πληθωρισμό της τάξης του 84%.⁸⁸ Από τις 20 Ιουλίου το ΔΝΤ προσπάθησε να διορθώσει την κατάσταση, κατόπιν συνεννόησης με την κυβέρνηση με πακέτο βοήθειας 22,6 δις δολάρια από τα οποία ενέκρινε σε αρχικό επίπεδο τα 11,2 δις δολάρια.

Από τη δική της πλευρά, η Ρωσική κυβέρνηση δεσμευτηκε να αυξήσει τους φόρους και να προχωρήσει σε μέτρα που στοχεύουν στη μείωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού απλο το 12% του ΑΕΠ τον Ιούνιο του 1998 στο 2,8% τον επόμενο χρόνο.⁸⁹ Το φορολογικό πρόγραμμα στόχευε σε πρωτογενές πλεόνασμα στο 2% του ΑΕΠ για το 1999. Αυτό αντιπροσώπευε μια προσαρμογή της τάξης των 3,5% μονάδων ΑΕΠ σε σύγκριση με το 1998.

Όσον τώρα αφορά στο διαρθρωτικό σκέλος του προγράμματος αυτό διαχωρίστηκε σε 4 κύριες κατηγορίες :

- ❖ Μεταρρύθμιση χρηματοπιστοτικού τομέα συμπεριλαμβανομένης της αναδιάρθρωσης του τραπεζικού.
- ❖ Ανάπτυξη ιδιωτικού τομέα, βιομηχανική αναδιάρθρωση και απελευθέρωση των άμεσων ξένων επενδύσεων.
- ❖ Ενίσχυση της φορολογικής διαχείρισης.
- ❖ Βελτίωση στην ανταγωνιστικότητα και τη διαφάνεια για τα μονοπώμια υποδομών.

4.8 Η κρίση της Βραζιλίας.

Η δράση του ΔΝΤ επικεντρώθηκε στη Βραζιλία με την περίπτωση της οποίας είχε ασχοληθεί και την προηγούμενη δεκαετία στο πλαίσιο της Λατινοαμερικανικής κρίσης του 1982-83. Μετά από μια δεκαετία πληθωρισμού κυμαινόμενου από 100% μέχρι 3000% ετησίως, η Κεντρική Τράπεζα της Βραζιλίας έκανε μια προσπάθεια στη δεκαετία του '90 να τιθασεύσει τον πληθωρισμό και τις δημόσιες σπατάλες. Το 1994, η κυβέρνηση επανεισήγαγε το παραδοσιακό νόμισμα της Βραζιλίας το real και εγκαθίδρυσε μια σταθερή ισοτιμία με το δολάριο στο 1,20.⁹⁰ Το νέο νόμισμα, σε συνδυασμό με τα υψηλά επιτόκια κατάφερε μετά από δεκαετίες να συγκρατήσει τον πληθωρισμό στο 30%. Η εξέλιξη αυτή λειτούργησε σαν πόλος έλξης για τους επενδυτές που έφεραν χρήματα στη Βραζιλιάνικη οικονομία. Το 1997 οι άμεσες ξένες επενδύσεις αυξήθηκαν κατά 140% σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο.⁹¹

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε όρους ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης μπορεί να γνώρισε μια άνθιση στη δεκαετία του '80, σημείωσε δε, μια πτώση στις αρχές του 1990. Επιπρόσθετα, η ανεργία σκαρφάλωσε το 1998 στο 14% από 6% την προηγούμενη δεκαετία. Το ετήσιο κυβερνητικό έλλειμμα του προϋπολογισμού έμενε στο 6-7% τη δεκαετία του '90, ενώ ελλείμματα στο ισοζύγιο τρέχουσων συναλλαγών ανέκυπταν από το 1995 φτάνοντας το 4,2% του ΑΕΠ το 1998 το οποίο δεν καλύφθηκε από χρηματοπιστωτικές εισροές. Το 1997 και το 1998 η Βραζιλία μείωσε τα αποθέματά της προκειμένου να χρηματοδοτήσει τα τρέχοντα ελλείμματα.⁹²

Μεταξύ 1994 και 1998, το εθνικό νόμισμα της χώρας, το real, είχε τεθεί σε μια συναλλαγματική σχέση με το δολάριο που θα του επέτρεπε μια ελεγχόμενη υποτίμηση έναντι αυτού. Η Βραζιλία ήταν σε θέση να ξεπεράσει την κρίση της Νοτιοανατολικής Ασίας αλλά το πρόβλημα της Ρωσίας έσπειρε τον πανικό στους επενδυτές. Οι ίδιοι επενδυτές που προηγουμένως είχαν εκδηλώσει την εμπιστοσύνη τους στη Βραζιλία, ξαφνικά έχασαν την πίστη τους στην Βραζιλιάνικη κυβέρνηση να διατηρήσει την προαναφερθείσα ισοτιμία.

Το 1998, κερδοσκόποι και επενδυτές περίμεναν από την Κεντρική Τράπεζα να υποτιμήσει το real καθώς μεταξύ του 1996 και του 1998 τα συναλλαγματικά αποθέματα είχαν μειωθεί κατά 40%. Το Νοέμβριο του 1998 μια ομάδα του ΔΝΤ βρισκόταν και πάλι στη Βραζιλία για να συζητήσει τις επαναδιαπραγματεύσεις ενός σχεδίου διάσωσης 41,5 δις δολάρια, ενώ τον Φεβρουάριο και το Μάρτιο μόνο η κυβέρνηση έπρεπε να εξοφλήσει 70,79 δις δολάρια δημοσίου χρέους.⁹³

Το ΔΝΤ ενέκρινε, μετά την κρίση στη Βραζιλία, μια πίστωση stand-by 13 δις SDR (ήτοι 18,1 δις δολάρια) για τη χώρα, διάρκειας 3 ετών για να υποστηρίξει το πρόγραμμα προσαρμογής προκειμένου να ξεπεράσει την κρίση. Από αυτά, το 70% θα δινόταν από το SRFs και το υπόλοιπο από τα κανονικά δάνεια που χορηγεί το ΔΝΤ. Το πρόγραμμα επικεντρωνόταν, σαφώς στη φορολογική προσαρμογή και τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ενώ διευκόλυνε την επανέναρξη της ανάπτυξης σε όρους πραγματικού κατά κεφαλήν εισοδήματος αρχής γενομένης από το 2000 τη συνέχιση του χαμηλού πληθωρισμού και τη σταδιακή βελτίωση του τρέχοντος ελλείμματος.⁹⁴

4.9 Η κρίση της Αργεντινής (2000).

Η σχέση της Αργεντινής με το ΔΝΤ ξεκίνησε στο ξέσπασμα της Λατινικής κρίσης το 1982-1983. Και σε αυτή την περίπτωση ένας συγκερασμός προβληματικού εγχώριου οικονομο-πολιτικού προβλήματος με την επίδραση των νομισματικών κρίσεων οδήγησε μια χώρα στη χρεωκοπία. Η κρίση, θεωρητικά ξεπεράστηκε το 1983 με την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, αλλά η οικονομική αστάθεια εξακολούθησε να υφίσταται μέχρι το 1991.

Τότε το ΔΝΤ, με το οποίο ήρθε και πάλι σε επαφή, εισηγήθηκε τη σύνδεση του νομίσματός του, του πέσο, με το δολάριο, σε σταθερή ισοτιμία ένα προς ένα (1/1). Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι με αυτό τον τρόπο είχε υιοθετήσει το δολάριο καθεαυτό. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης έφτασε στην περίοδο εκείνη το 6%, από τους υψηλότερους στον κόσμο.⁹⁵ Το σχήμα αυτό κατάφερε να επιβιώσει και την κρίση της τεκίλας και να συμβάλλει σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης το 1996, 1997 και το πρώτο μισό του 1998, απόρροια της βιώσιμης επέκτασης του εμπορίου με τη Βραζιλία. Πέρα από αυτά οι ιθύνοντες, κατόπιν των τότε εισηγήσεων προχώρησαν σε ένα κύμα ιδιωτικοποιήσεων. Πωλήθηκαν πολλές δημόσιες επιχειρήσεις σε ιδιώτες-ακόμη και σε τιμές χαμηλότερες από την αξία τους.

Σειρά, όμως, δυσμενών οικονομικών συγκυριών αντέστρεψαν το τότε κλίμα ευφορίας. Η απότομη μετατόπιση των κεφαλαιακών εισροών στις αναδυόμενες οικονομίες την επαύριον της Ασιατικής κρίσης του 1997-1998, η υποτίμηση του Βραζιλιάνικου νομίσματος το 1999 και η ταχεία ανατίμηση του δολαρίου από το 1998 μέχρι το 2001 με την παράλληλη ανατίμηση του πέσο οδήγησαν σε μεγάλη οικονομική κρίση.

Το «αρνητικό ιστορικό» της αργεντινικής οικονομίας, όμως, δημιούργησε φοβικά αντανακλαστικά σε πολλούς που αντέδρασαν σχεδόν πανικόβλητοι, όταν εμφανίστικαν τα πρώτα «συμπτώματα» της κρίσης, αγοράζοντας μαζικά δολάρια και μεταφέροντας τα κεφάλαιά τους στο εξωτερικό. Από το έτος 2000 το επιτόκιο δανεισμού και μετά αυξανόταν συνεχώς, φτάνοντας τον Οκτώβρη του 2001 τις 1916 μονάδες βάσης-του υψηλότερου παγκοσμίως. Υπό την απειλή τότε λοιπόν της χρεωκοπίας κλήθηκε το ΔΝΤ να δώσει λύσεις σε ένα πρόβλημα, την ευθύνη του οποίου φέρει το ίδιο παρέχοντας δάνειο 40 δις δολάρια.

Προβλέφθηκε μείωση του δημόσιου ελλείμματος κατά 3,5% του ΑΕΠ για την περίοδο 2000-2002. Το πρωτογενές έλλειμμα θα μετατρέποταν σε πλεόνασμα 3,755 του ΑΕΠ το 2002. Οι πρωτογενείς ομοσπονδιακές δαπάνες θα έπρεπε παρόλα αυτά να μειωθούν ως ποσοστό του ΑΕΠ για το 2000.

Στο πρόγραμμα συμπεριλαμβάνονται και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις με επίκεντρο την εργατική νομοθεσία και πιο συγκεκριμένα η μείωση των υφισταμένων ακαμψιών και η δημιουργία ευελιξίας στις αγορές εργασίας. Μετά την προσδοκώμενη αποτυχία του πρώτου προγράμματος, τον Ιανουάριο του 2001 και υπό το φως των αρνητικών εξελίξεων, χορηγήθηκε περαιτέρω βοήθεια καθώς δεν επετεύχθησαν οι στόχοι που είχαν τεθεί.

Η τόνωση της ζήτησης που προβλεπόταν για το πρώτο τρίμηνο του 2001 θα οδηγούσε σε ανάπτυξη 2,5% το 2001. Οι επενδύσεις με τα νέα μέτρα θα έπρεπε να αυξηθούν κατά 6%. Υπήρχε, επίσης, προσδοκία για σταδιακή μείωση του τρέχοντος εξωτερικού ελλείμματος που με τη σειρά του θα οδηγούσε σε μείωση του εξωτερικού χρέους του ΑΕΠ κάτω του 50% μέχρι το 2006. Η αναμόρφωση του συνταξιοδοτικού συστήματος, η απορρύθμιση και η προώθηση του ανταγωνισμού στην οικονομία σε τομείς-κλειδιά όπως η τηλεπικοινωνίες και η ενέργεια και η συνεχιζόμενη εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας θα συνέβαλλαν κατά τις εκτιμήσεις του Ιθυνόντων στο να ξεπεραστεί η κρίση.

4.10 Η κρίση της Τουρκίας.

Η Τουρκία, μετά από μια 20ετή άσκηση πολιτικής μερκαντιλιστικών καταβολών, ξεκίνησε τις νέο-φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις τη δεκαετία του 1980 με την απελευθέρωση του εμπορίου αγαθών και τη δημιουργία μιας πιο ευέλικτης αγοράς εργασίας.

Η υπογραφή της τελωνειακής ένωσης με την ΕΕ, μιας συμφωνίας που τέθηκε σε ισχύ στις αρχές του 1996 έδωσε περαιτέρω ώθηση για την απελευθέρωση του εμπορίου και τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις.

Το 1999, δεδομένου του μεγέθους του εσωτερικού και εξωτερικού χρέους και του βάθους της δημοσιονομικής ανισορροπίας, γινόταν ξεκάθαρο ότι η Τουρκική οικονομία είχε λάβει μη βιώσιμη τροχιά. Τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, το ΔΝΤ ανακοίνωσε τη χορήγηση 4 δις δολάρια προς την Τουρκία με στόχο την υποστήριξη του οικονομικού προγράμματος της κυβέρνησης για την περίοδο 2000-2002. Το πρόγραμμα στόχευε στην μερική επίλυση των χρόνιων προβλημάτων της, επικεντρωμένο στη δημοσιονομική πειθαρχία, τη νομισματική ισορροπία και τις διαρθρωτικές αλλαγές. Κύριος στόχος ήταν η μείωση του πληθωρισμού στο 10-12% μέχρι τη λήξη του προγράμματος.⁹⁶

Η σταθερή ισοτιμία που επέβαλε το πρόγραμμα συνέβαλε στην αύξηση του ελλείμματος με συνέπεια να μειωθεί η εμπιστοσύνη των επενδυτών. Όλα αυτά οδήγησαν στις απανωτές κρίσεις του Νοεμβρίου του 2000 και του Φεβρουαρίου 2001 που ουσιαστικά αντανάκλασαν την αδυναμία του τραπεζικού συστήματος. Η επανέκκληση για χορήγηση βοήθειας εκ μέρους του ΔΝΤ ήταν πλέον γεγονός.

Το 2001, το ΔΝΤ ενέκρινε την εκ νέου συμφωνία stand-by credits διάρκειας 3 ετών με την Τουρκία, ανεβάζοντας το δάνειο στα 6,8 δις δολάρια και σύνολο 19 δις δολάρια. Για να αντιμετωπίσει τα δημοσιονομικά της προβλήματα, η Τουρκική κυβέρνηση προχώρησε σε ορισμένες μεταρρυθμίσεις που χωρίστηκαν σε 3 κατηγορίες :

- ❖ Διαρθρωτικές που στόχευαν στην διόρθωση των διαστρεβλώσεων εκείνων που οδήγησαν στην κρίση.
- ❖ Νομισματικές και φορολογικές πολιτικές για την αποκατάσταση κάποιας χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

- ❖ Έναν ενισχυμένο κοινωνικό διάλογο για την μισθολογική τροποποίηση και την κοινωνική προστασία.

Όσον αφορά στο διαρθρωτικό σκέλος συμπεριελάμβανε μέτρα για φορολογική διαφάνεια και την ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα στην οικονομία μέσω της άρσης εμποδίων για ιδιωτικοποιήσεις, μεταξύ αυτών και των τηλεπικοινωνιών, ζάχαρης, τσιγάρων, φυσικού αερίου και προώθηση των άμεσων ξένων επενδύσεων.

Στον τομέα της φορολογίας, τα μέτρα στόχευαν στο να μειώσουν τις απαιτήσεις του άμεσου δανεισμού της κυβέρνησης και να συμβάλλουν στην καταπολέμηση του δημόσιου χρέους. Η νομισματική πολιτική τέλος, θα έπρεπε να κινηθεί στην ίδια κατεύθυνση αποπληθωρισμού υπό το καθεστώς μιας κυμαινόμενης ισοτιμίας συναλλάγματος.

5. Ιδιωτικό χρέος στην Ελλάδα και ανά τον Κόσμο.

5.1 Εισαγωγή.

Γενικά, από τη δεκαετία του 1970 διαμορφώθηκε μια υπερσυσσώρευση κεφαλαίων στη χρηματοπιστωτική σφαίρα, μέσα από τρεις παράλληλες διαδικασίες.

- ❖ Ραγδαία επέκταση της χρηματοδότησης των λαϊκών νοικοκυριών που αδυνατούσαν λόγω των περιοριστικών εισοδηματικών πολιτικών να αντιμετωπίσουν τις τρέχουσες ανάγκες τους (στέγαση, υγεία, παιδεία, κοινωνική ασφάλιση και κατανάλωση) διατηρώντας το επίπεδο διαβίωσης που είχε κατακτηθεί στη μεταπολεμική περίοδο.
- ❖ Στροφή της δραστηριότητας των επιχειρηματικών ομίλων σε χρηματιστικές λειτουργίες, που αποκτούν σημαντικό ρόλο στην αποκόμιση κέρδους μέσω της χρηματιστηριακής διαδικασίας.
- ❖ Ανάπτυξη νέων πολύπλοκων μηχανισμών – παραγώγων χρηματοπιστωτικών εργαλείων – κερδοσκοπίας/διαχείρισης κινδύνων της χρηματοπιστωτικής σφαίρας και διαφοροποιημένης συλλογικής διαχείρισης χαρτοφυλακίου – {βλ. Χρεόγραφα συνδεδεμένα με πιστώσεις (Credit Linked Notes [C.L.N.]), Πιστωτικά παράγωγα ενυπόθηκων δανείων - Εγγυημένες Χρεωστικές Υποχρεώσεις (Collateralized Debt Obligations [C.D.O.]), Συμβόλαια Ανταλλαγής.

Ο όγκος των κεφαλαίων που διακινούνται με διάφορα χρηματοπιστωτικά μέσα και τρόπους μέχρι και πρόσφατα ήταν υπερδεκαπλάσιος από το παγκόσμιο Α.Ε.Π. Για να «αξιοποιηθεί» όλος αυτός ο χρηματικός όγκος του κεφαλαίου απαιτεί πλέον τεράστια μεταφορά συσσωρευμένου σε υλικές αξίες κοινωνικού πλούτου.

Ειδικότερα, χρέη στην εφορία, χρέη στα ασφαλιστικά ταμεία, «κόκκινα» επιχειρηματικά δάνεια, απλήρωτα στεγαστικά δάνεια και πιστωτικές κάρτες συνθέτουν το εφιαλτικό σκηνικό της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας ύστερα από οκτώ χρόνια αιματηρών θυσιών, όπου όλα έγιναν και επιβλήθηκαν στο όνομα της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους, άλλη «βόμβα» του ιδιωτικού χρέους, που αγγίζει τα 230 δισ. ευρώ, είναι αυτή που απειλεί να σαρώσει κάθε προοπτική ανάκαμψης.

Σύμφωνα με δημοσίευμα της "Ελευθερίας του Τύπου", ανατρέχοντας κανείς στα τελευταία στοιχεία, θα διαπιστώσει έντρομος ότι το δράμα δεν βρίσκεται στην κορύφωσή του, κάτι που θα έδινε την ελπίδα ότι σταδιακά το πρόβλημα των υπερχρεωμένων νοικοκυριών και επιχειρήσεων θα αμβλυνθεί. Τουναντίον.

Κάθε μήνα, ειδικά οι οφειλές προς το Δημόσιο «φουσκώνουν» με ρυθμούς που αγγίζουν ή ξεπερνούν το 1 δισ. ευρώ, καθώς ακόμα και το αποκαλούμενο «αριστερό» μνημόνιο κινήθηκε στην πελατημένη της υπερφορολόγησης και του στραγγαλισμού κάθε ικμάδας του ιδιωτικού τομέα. Είναι ενδεικτικό ότι μέσα στην τελευταία διετία έχουν προστεθεί 20 δισ. ευρώ νέων χρεών προς τις εφορίες, ενώ ήδη από την αρχή του έτους το κοντέρ έχει γράψει πάνω από 6 δισ. ευρώ. Συνολικά, σε εφορίες και τελωνεία οι οφειλές φθάνουν και 101 δισ. ευρώ. Επίσης, θα πρέπει να

συνυπολογίσουμε τα χρέη προς τα ασφαλιστικά ταμεία, τα οποία «αγγίζουν» τα 34 δισ. ευρώ. Ανάλογη είναι η εικόνα από τις τράπεζες, όπου το οξύ πρόβλημα των «κόκκινων» δανείων χαρακτηρίζεται το μεγαλύτερο στοίχημα όχι μόνο για την επιβίωση του εγχώριου πιστωτικού συστήματος, αλλά για την ανάκαμψη της οικονομίας εν γένει. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι ήδη το ΔΝΤ, που έχει υπερτονίσει αφενός την ύπαρξη ιδιωτικού χρέους που φτάνει το 130% του ΑΕΠ, αφετέρου τους αργούς ρυθμούς, ρυθμούς αποκλιμάκωσης των προβληματικών δανείων, «πατάει» εκεί για να ζητήσει νέα ανακεφαλαιοποίηση και για να αποδομήσει τους υπολογισμούς των Ευρωπαίων και τους δυνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης της Ελλάδας μακροπρόθεσμα.

Από το σύνολο των περίπου 105 δισ. ευρώ προβληματικών δανείων, τα περίπου 48 δισ. ευρώ έχουν ήδη «κοκκινίσει», άλλα 30 δισ. ευρώ είναι σε καθεστώς αβέβαιης είσπραξης και πάνω από 27 δισ. ευρώ είναι σε καθυστέρηση άνω των 90 ημερών. Αν και τα νεότερα στοιχεία της ΤτΕ δείχνουν ότι υπάρχει μια αργή αποκλιμάκωσή τους – μετά την όξυνσή του το πρώτο τρίμηνο του 2017 λόγω των καθυστερήσεων στις διαπραγματεύσεις -, υπάρχει μια βραδυφλεγή «βόμβα» που μπορεί να αλλάξει όλα τα δεδομένα: η υπερχρέωση πιστωτικών καρτών για την εκπλήρωση των φορολογικών υποχρεώσεων. Σημειωτέον ότι ήδη περίπου το 54% των καταναλωτικών δανείων, που βαραίνουν περίπου 2 εκατ. φορολογούμενους, είναι εξυπηρετούμενο.⁹⁷

Όσον αφορά το χρέος ανά τον πλανήτη, ενδεικτικά κατά 75 τρισ. ευρώ ή κατά σχεδόν ένα παγκόσμιο ΑΕΠ αυξήθηκε την τελευταία δεκαετία το ιδιωτικό και δημόσιο παγκόσμιο χρέος, με αποτέλεσμα ο κόσμος να κάθεται πλέον επάνω σε μια «φούσκα χρέους» που ανήλθε στο ιστορικό υψηλό των 217 τρισ. δολάρια. (192 τρισ. ευρώ) αντιπροσωπεύοντας πλέον το 327% του συνδυασμένου ΑΕΠ του πλανήτη, με αποτέλεσμα κάθε άνδρας, γυναίκα και παιδί σε αυτόν τον κόσμο να χρωστά 28.900 δολάρια. (25.575 ευρώ).

5.2 Κόκκινα δάνεια, οικονομικές και κοινωνικές προεκτάσεις.

Το «Ιδιωτικό Χρέος» αποτελεί όπως δημοσιογραφικά έχει γραφεί, «βραδυφλεγής βόμβα» στα θεμέλια της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, αποκαλύπτοντας την άλλη όψη της χρεοκοπίας που είναι το «Δημόσιο Χρέος». Τα «κόκκινα δάνεια», δηλ. τα «ληξιπρόθεσμα» ή «επισφαλή» ή «μη εξυπηρετούμενα» για τρεις μήνες δάνεια, έφθασαν τον Σεπτέμβριο του 2017 τα 99 δις € (ή 52% του ΑΕΠ).

Αν στα συγκεκριμένα «κόκκινα δάνεια» προσθέσουμε και τα «κόκκινα χρέη» στις εφορίες ύψους 77 δις €, καθώς τα «κόκκινα χρέη» σε ασφαλιστικά ταμεία 15,8 δις € (8 δις στο ΙΚΑ και 7 δις ΟΑΕΕ, ΟΓΑ 0,8 δις), τα χρέη σε ΔΕΚΟ (κυρίως ΔΕΗ 1,5 δις), τα χρέη επιχειρήσεων σε εκατοντάδες χιλιάδες εργαζόμενους (δεδουλευμένα) και τα χρέη του δημοσίου προς προμηθευτές (5,5 δις), έχουμε μια εικόνα του συνολικού Ιδιωτικού Χρέους που προσεγγίζει το ύψος ενός ετήσιου ΑΕΠ.

Ως τώρα (με βάση τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας, Μάιος 2016) το 23% των στεγαστικών δανείων (17 δις), το 42,3% των καταναλωτικών (12,3 δις) και το 27,5% (33,2 δις) των επιχειρηματικών είναι «κόκκινα». Πρόκειται για ένα σύνολο περίπου 320.000 κόκκινων δανείων συνολικού ύψους 62,2 δις. Από αυτά υπολογίζεται ότι θα προκύψουν απαιτήσεις πλειστηριασμών για περισσότερα από 180.000 ακίνητα. Σήμερα 8 στις 10 κατοικίες που βρίσκονται πίσω από τα κόκκινα δάνεια εμπίπτουν το προστατευτικό καθεστώς. Οι απαιτήσεις αφορούν σε ποσοστό 80% πρώτη κατοικία. Για να κατανοηθεί καλύτερα το μέγεθος του προβλήματος, στις ΗΠΑ οι πλειστηριασμοί που πραγματοποιήθηκαν το 2008, τη χειρότερη χρονιά, αφορούσαν μόλις το 1,84% των στεγαστικών δανείων.

«Κόκκινα» δάνεια ονομάζονται αυτά για τα οποία έχει καταγγελθεί η σύμβαση δανείου και κατά συνέπεια το σύνολο του δανείου έχει καταστεί ληξιπρόθεσμο και απαιτητό. Αυτό ισχύει για όλες τις κατηγορίες δανείων (καταναλωτικά, στεγαστικά, επαγγελματικά, επιχειρηματικά). Η τράπεζα στην προσπάθεια είσπραξης της οφειλής κινείται σε τρεις κατευθύνσεις, όχι ξεχωριστά αλλά πολλές φορές ταυτόχρονα, δηλ: ρυθμίζει, εκπλειστηριάζει (ρευστοποιεί περιουσιακά στοιχεία, μετά την έκδοση Διαταγής πληρωμής), διαγράφει (όταν συνήθως η εταιρεία ή οι εγγυητές της δεν έχουν άλλο περιουσιακό στοιχείο προς εκπλειστηρίαση).

Παρ' ότι τα «κόκκινα δάνεια», όπως και τα «κόκκινα» χρέη στις εφορίες, δεν αποτελούν καινούργιο φαινόμενο στην οικονομική ζωή, η διόγκωση τους έχει άμεση σχέση και τις μνημονιακές πολιτικές που εφαρμόζονται την τελευταία πενταετία. Η δομή των «κόκκινων δανείων» αποκαλύπτει μεταξύ άλλων τη διάσταση του κοινωνικού προβλήματος, αφού αγγίζουν πάνω από 1,5 εκατ. δανειολήπτες. Από τα 99 δις ληξιπρόθεσμα δάνεια, τα 64 δις ήταν επιχειρηματικά (από τα οποία 7 δις μικροεπιχειρήσεων-επαγγελματιών), 24 δις στεγαστικά και 11 δις καταναλωτικά.

Από πλευράς αριθμού δανείων, τα επιχειρηματικά ήταν (31,8%), τα καταναλωτικά (47,3%) και τα στεγαστικά (26,1%). Ο αριθμός των συγκεκριμένων δανείων εμφανίζει διαχρονικά τάση αύξησης. Από 4,5% του συνόλου των δανείων το 2004, ανήλθαν στο 9,5% το 2009, στο 24,5% το 2012, στο 31,9% το 2013 και στο 35% το α' εξάμηνο 2014. Όσον αφορά το συνολικό ύψος των δανείων που είχαν χορηγηθεί στον ιδιωτικό τομέα, από 249 δις στο τέλος 2009, περιορίστηκαν σε 227 δις τέλος 2012 και 217 δις τέλος 2013, τα οποία αντιστοιχούσαν σε 117 δις επιχειρηματικά, 71 δις στεγαστικά και 29 δις καταναλωτικά.⁹⁸ Από την άλλη το σύνολο των πάσης φύσεως καταθέσεων, νοικοκυριών και επιχειρήσεων στο τραπεζικό σύστημα, από 225 δις το 2009, περιορίστηκαν σε 163 δις τέλος 2013 (μείωση κατά 62 δις).

Τα «κόκκινα δάνεια», είναι πρώτα απ' όλα προϊόν των διαδικασιών απορρύθμισης των χρηματοπιστωτικών σχέσεων και ανεξέλεγκτης πιστωτικής επέκτασης των τραπεζών, στα πλαίσια του νεοφιλελεύθερου μοντέλου διαχείρισης της οικονομίας. Τα προβλήματα εντάθηκαν με τη ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ (ευρωζώνη) και τη δυνατότητα χαμηλότοκου δανεισμού για κάλυψη εισαγωγών και πολυτελούς κατανάλωσης. Από την άλλη οι χαλαροί έλεγχοι στην πιστωτική

επέκταση των τραπεζών, από την Τράπεζα Ελλάδος και την ΕΚΤ, επιδείνωσαν το πρόβλημα.

Με το ξέσπασμα της κρίσης η αδυναμία πληρωμής των δανείων γιγαντώθηκε, ιδιαίτερα των επισφαλών, τα λεγόμενα «θαλασσο- δάνεια», ενώ τα Μνημόνια χειροτέρευσαν περαιτέρω την ύφεση (απολύσεις, αύξηση ανεργίας, περικοπές μισθών και συντάξεων, «λουκέτα» σε χιλιάδες μικροεπιχειρήσεις), δυσκολεύοντας την αποπληρωμή τους ακόμα και για μεγάλες επιχειρήσεις.

5.2.1 Οι πολιτικές αντιμετώπισης του προβλήματος.

Οι πολιτικές αντιμετώπισης των «κόκκινων δανείων» που εφάρμοσαν οι ελληνικές κυβερνήσεις από το 2010 και μετά, είχαν ως προτεραιότητα την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των τραπεζών. Στην εκπνοή του 2013, η κυβέρνηση κάτω από τις πιέσεις της «τρόικας» και των τραπεζών, ψήφισε νέο νόμο (Ν.4224/31), ο οποίος προβλέπει πλήρη απελευθέρωση των πλειστηριασμών α' κατοικίας από 1.1.15, με προσωρινή εξαίρεση του ως το τέλος '14 υπό ορισμένες προϋποθέσεις (αξία α' κατοικίας ως 200.000 €, ετήσιο καθαρό εισόδημα ως 35.000 €, συνολική αξία ακίνητης περιουσίας ως 270.000 €).

Τον Ιούνιο '14, δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 1582 (17.6.14) το νέο ρυθμιστικό πλαίσιο της Τράπεζας Ελλάδος για τα «κόκκινα δάνεια», που τίθεται σε εφαρμογή από 31.12.14. Βασικός στόχος είναι η εξυγίανση του χαρτοφυλακίου ληξιπρόθεσμων δανείων και η βελτίωση του συντελεστή φερεγγυότητας των τραπεζών.⁹⁹

Το πλαίσιο θέτει 22 εναλλακτικές μορφές ρύθμισης, τις οποίες ομαδοποιεί σε τρεις κατηγορίες. I) Βραχυπρόθεσμες, II) Μακροπρόθεσμες και III) Ρυθμίσεις οριστικής διευθέτησης. Στην κατηγορία των «βραχυπρόθεσμων» (ως 5 χρόνια) και με βασική επιδίωξη τη διευκόλυνση αποπληρωμής τους, προβλέπεται: προσωρινή αναστολή πληρωμής τόκων, μειωμένες δόσεις, περίοδος χάριτος, αναβολή πληρωμής δόσεων, τακτοποίηση καθυστερούμενων οφειλών και κεφαλαιοποίηση ληξιπρόθεσμων δόσεων.

Στην κατηγορία «μακροπρόθεσμων» (άνω των 5 ετών) και με άξονα τη μείωση της δόσης, προβλέπεται: μόνιμη μείωση επιτοκίου ή περιθωρίου, αλλαγή τύπου επιτοκίου (σταθερό ή κυμαινόμενο), παράταση διάρκειας εξόφλησης δανείου, χωρισμός δανείου σε ενυπόθηκο και μη, μερική διαγραφή χρέους, πρόσθετες διασφαλίσεις, λειτουργική αναδιάρθρωση επιχείρησης (αλλαγή διοίκησης σε περίπτωση που οι τράπεζες θεωρούν βιώσιμη την επιχείρηση αλλά η σημερινή διοίκηση δεν είναι συνεργάσιμη), καθώς και συμφωνία ανταλλαγής χρέους με συμμετοχή της τράπεζας στο μετοχικό κεφάλαιο της επιχείρησης.

Τέλος, στις ρυθμίσεις «οριστικής διευθέτησης», με βασική επιδίωξη την τελική διευθέτηση των απαιτήσεων της τράπεζας, προβλέπεται: εθελοντική παράδοση ενυπόθηκου ακινήτου από δανειολήπτη, μεταβίβαση ακινήτου στην τράπεζα και χρηματοδοτική μίσθωση ορισμένου χρόνου, πώληση ακινήτου με δικαίωμα ενοικίασης για ορισμένη περίοδο, πώληση δανείου από τράπεζα σε άλλο

πιστωτικό ίδρυμα ή χρηματοδοτικό σχήμα (πχ. distress funds ...κοινώς «κοράκια»), ανταλλαγή κατοικίας ή ακινήτου με άλλο μικρότερης αξίας, «εκκαθάριση εν λειτουργία» επιχείρησης με βάση τον πτωχευτικό κώδικα, πλειστηριασμός ακινήτου για την ικανοποίηση απαιτήσεων της τράπεζας, δικαστικές-νομικές ενέργειες οριστικής διευθέτησης που αφορούν δικαστικές ενέργειες έναντι περιουσιακών στοιχείων του δανειολήπτη για κάλυψη απαιτήσεων της τράπεζας.

Είναι προφανές ότι το συνολικό πλαίσιο ρυθμίσεων αποσκοπεί στη διασφάλιση των τραπεζών, ενώ οι όποιες λύσεις είναι «εξ υπολοίπου» και πάντα σε βάρος του δανειολήπτη. Στόχος η «εκκαθάριση» των κόκκινων δανείων, ακόμα και με αφαίρεση πρώτης κατοικίας, καθώς και ακινήτων και λοιπών περιουσιακών στοιχείων από επιχειρήσεις, μη διστάζοντας την παραχώρηση ή πώληση δανείων σε χαμηλή τιμή (η τρόικα απαιτεί 1/3 και η κυβέρνηση αντιπροτείνει 2/3), σε distress funds.

5.2.2 Δανειολήπτες φυσικά πρόσωπα/ «δανειολήπτες επιχειρήσεις».

Φαινόμενο παγκόσμιο, η τεχνητή ανάπτυξη της κτηματαγοράς μέσω του δανεισμού εξασφάλισε τις δύο προηγούμενες δεκαετίες μια νέα αναδιανομή υπέρ του κεφαλαίου, μέσω του εκτεταμένου δανεισμού ως εργαλείο αναθέρμανσης της αγοράς, εγκλωβίζοντας τα εισοδήματα και τις ζωές εκατομμυρίων ανθρώπων. 40% του ΑΕΠ στις αναπτυσσόμενες χώρες και 15% στις ραγδαία αναπτυσσόμενες νέες οικονομικές δυνάμεις (Κίνα, Βραζιλία κ.λπ.) έχει επενδυθεί τα τελευταία χρόνια στο χώρο. Το σπάσιμο της «φούσκας της αγοράς ακινήτων» αποτέλεσε την πρώτη εκδήλωση της οικονομικής κρίσης που σχετίζεται άμεσα με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια και τις μεθοδεύσεις του κεφαλαίου να μετακυλήσει τις απώλειες στα ασθενέστερα στρώματα. Στις ΗΠΑ από την αρχή της κρίσης, το Σεπτέμβριο 2008, πραγματοποιήθηκαν πάνω από 4,5 εκατομμύρια εξώσεις νοικοκυριών με στεγαστικά δάνεια. Το 2008 η αξία των ακινήτων μειώθηκε κατά 20% σε σχέση με το 2006 με αποτέλεσμα οι φτωχοί αμερικάνοι να έχουν απώλειες εισοδήματος πάνω από 80 δις δολάρια εξαιτίας τοξικών επενδύσεων στην κτηματαγορά.

Επιχειρώντας μια άλλη κατάταξη των παραπάνω ρυθμίσεων, μπορούμε να τις χωρίσουμε σε αυτές που αφορούν «δανειολήπτες- φυσικά πρόσωπα» και «δανειολήπτες-επιχειρήσεις». Η διάκριση έχει σημασία από ταξική άποψη. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται κυρίως νοικοκυριά και μικροεπιχειρήσεις, με στεγαστικά και καταναλωτικά δάνεια, ενώ στη δεύτερη μεγάλες επιχειρήσεις με «πτωχευτικό δικαίωμα» (ΑΕ και ΕΠΕ). Ειδικότερα τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά που έχουν «κόκκινα» στεγαστικά και καταναλωτικά δάνεια, μια μεγάλη μερίδα αφορά μισθωτούς και συνταξιούχους που λόγω ανεργίας ή μείωσης μισθών και συντάξεων, βρίσκονται σε αδυναμία εξόφλησης. Σε αυτήν πρέπει να προσθέσουμε και μια ειδική κατηγορία περίπου 70.000 δανειοληπτών, που πήραν στεγαστικό δάνειο σε ελβετικό φράγκο, τα οποία λόγω ανατίμησής του έναντι του ευρώ, καλούνται να πληρώσουν για εξόφληση σε ευρώ πολύ μεγαλύτερα ποσά. Επίσης μια άλλη κατηγορία αφορά μικροεπιχειρηματίες και ελεύθερους επαγγελματίες, που εξ' αιτίας των «λουκέτων» ή μεγάλης μείωσης του τζίρου, δεν μπορούν να ανταποκριθούν στην εξυπηρέτησή τους.¹⁰⁰

Τα επωαζόμενα σχέδια ρύθμισης των επιχειρηματικών δανείων δεν είναι άσχετα από τις δηλώσεις του πρώην διοικητή της Τράπεζας Ελλάδος Γ. Προβόπουλου, ο οποίος λίγο πριν αποχωρήσει από την διοίκηση της Τράπεζας, σε συνέντευξή του στις «Financial Times», δήλωσε ότι «οι ελληνικές τράπεζες πρέπει να αφήνουν τις αδύναμες (μη βιώσιμες) επιχειρήσεις να πτωχεύουν και να ενθαρρύνουν τις «συγκεντρώσεις» σε όλο το εύρος της οικονομίας. Αυτό θα επιτρέψει στη χώρα να γυρίσει στη βιώσιμη ανάπτυξη». Μιλάμε δηλαδή για 100.000-150.000 μικρομεσαίες κυρίως επιχειρήσεις, οι οποίες στο εγγύς μέλλον θα οδηγηθούν σε διάλυση, με ανάλογες συνέπειες στην ανεργία και στην παραγωγική διάθρωση.¹⁰¹ Στο κρίσιμο θέμα της «ρευστότητας» για χιλιάδες επιχειρήσεις, βρίσκεται στο γεγονός ότι οι 4 συστημικές τράπεζες (Εθνική, Alpha, Eurobank, Πειραιώς), παρά την «ανακεφαλαιοποίηση» (κεφαλαιακή τους ενίσχυση) από το κράτος με 40,5 δις μέσω του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ), παρέχουν δανειοδοτήσεις (ρευστότητα) με το σταγονόμετρο. Ο λόγος δεν οφείλεται μόνο ότι τα «κόκκινα δάνεια» μειώνουν το δείκτη κεφαλαιακής τους επάρκειας, όσο η πολιτική διαχείρισης διαθεσίμων (προτιμούν έντοκα γραμμάτια δημοσίου με υψηλά επιτόκια και βραχυπρόθεσμη σίγουρη απόδοση, παρά την χρηματοδότηση επιχειρήσεων με ρίσκο).

Από την άλλη η πολιτική επανα-ιδιωτικοποίησης των τραπεζών οδηγεί σε απώλεια δισεκατομμυρίων € σε βάρος του ελληνικού δημοσίου και του ελληνικού λαού. Ειδικότερα ενώ οι 4 συστημικές τράπεζες πέρασαν με την «κεφαλαιοποίηση» τους υπό τον έλεγχο του ΤΧΣ (Εθνική 84,35%, Πειραιώς 81,01%, Alpha 83,71%, Eurobank 93,55%) καταβάλλοντας γύρω στα 28 δις €, τώρα με την πώληση της πλειοψηφίας των μετοχών, σε εγχώριους και ξένους τραπεζίτες και λεγόμενους «θεσμικούς επενδυτές», έχει υποστεί νέα απώλεια πάνω από 10 δις €, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη Eurobank και Εθνική. Για τη σωτηρία της Eurobank, διατέθηκαν συνολικά 10 δις €, ενώ με την πώληση των 2/3 των μετοχών το δημόσιο έχασε πάνω από 2,5 δις (αγορά μετοχών από το ΤΧΣ 1,51 € και πώληση τους αντί 0,34 €). Επίσης στην Εθνική ενώ το ΤΧΣ αγόρασε 4,3 € τη μετοχή, πούλησε το 43% αντί 2,2 € ανά μετοχή, ζημιώνοντας το δημόσιο με 1,5 περίπου δις. Είναι τόσο σκανδαλώδεις οι επιλογές που ακόμα και ο νεοφιλελεύθερος Στ. Μάνος δήλωσε ότι «στήνεται ένα σύστημα ιλιγγιώδους πλουτισμού για λίγους επίλεκτους».¹⁰²

5.2.3 Οικονομετρική Ανάλυση-ΑΕΠ/Δημόσιο Χρέος/Ιδιωτικό Χρέος.

Πίνακας 5.2.3 (α) : Συσχέτιση Ιδιωτικού Χρέους με το ΑΕΠ της Ελλάδας για τα έτη 1995-2016.

Έτη	Ποσοστό Ιδιωτικού Χρέους	Ιδιωτικό Χρέος
1995	35,70	37.364.369.700,00 €
1996	36,30	41.711.676.600,00 €
1997	37,00	46.750.906.000,00 €
1998	40,40	52.139.149.200,00 €
1999	43,80	61.295.953.800,00 €
2000	52,80	75.491.328.000,00 €
2001	60,00	91.316.280.000,00 €
2002	63,80	104.287.990.400,00 €
2003	67,90	121.476.427.100,00 €
2004	73,60	142.574.828.800,00 €
2005	85,70	170.750.651.100,00 €
2006	92,50	201.521.980.000,00 €
2007	101,50	236.185.019.000,00 €
2008	113,00	273.449.152.000,00 €
2009	116,50	276.727.343.000,00 €
2010	128,10	289.546.223.400,00 €
2011	130,20	269.551.627.800,00 €
2012	131,50	251.433.128.500,00 €
2013	129,10	233.224.701.300,00 €
2014	128,00	228.680.320.000,00 €
2015	126,10	222.329.432.000,00 €
2016	124,70	217.226.527.100,00 €

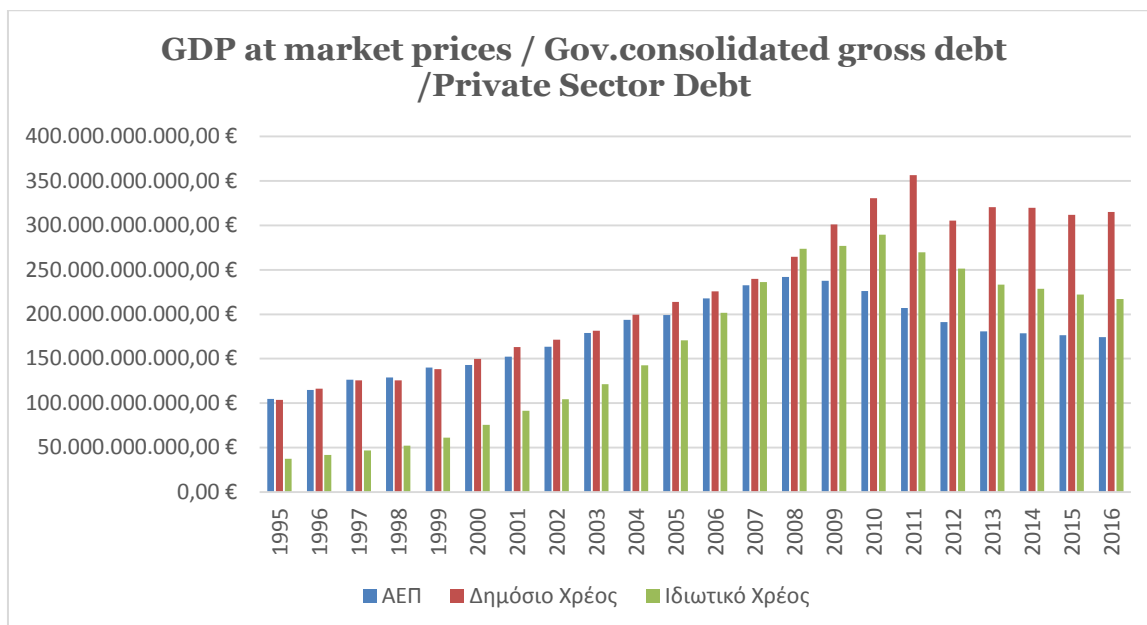
Αξιοσημείωτο, αποτελεί τα παράθεση των αποτελεσμάτων του παραπάνω πίνακα. Δίνεται η δυνατότητα να εξακριβωθεί με μεγάλη ευκολία, συγκρίνοντας τα στοιχεία του πίνακα 3.4.5 (b), τόσο οι τιμές του Ιδιωτικού Χρέους στην Ελλάδα, όσο και το ποσοστό του Ιδιωτικού Χρέους στο ΑΕΠ της Ελλάδας για τα έτη 1995-2016.

Συμπερασματικά, δίνεται η δυνατότητα παράθεσης και δημιουργίας γραφήματος σύμφωνα με τα παρακάτω δεδομένα.

Πίνακας 5.2.3 (b) : Τιμές(€) ΑΕΠ της Ελλάδας, Δημόσιο και Ιδιωτικό Χρέος για τα έτη 1995-2016.

Έτη	ΑΕΠ	Δημόσιο Χρέος	Ιδιωτικό Χρέος	Δημόσιο και Ιδιωτικό (Σύνολο)
1995	104.662.100.000,00 €	103.615.479.000,00 €	37.364.369.700,00 €	140.979.848.700,00 €
1996	114.908.200.000,00 €	116.402.006.600,00 €	41.711.676.600,00 €	158.113.683.200,00 €
1997	126.353.800.000,00 €	125.722.031.000,00 €	46.750.906.000,00 €	172.472.937.000,00 €
1998	129.057.300.000,00 €	125.701.810.200,00 €	52.139.149.200,00 €	177.840.959.400,00 €
1999	139.945.100.000,00 €	138.405.703.900,00 €	61.295.953.800,00 €	199.701.657.700,00 €
2000	142.976.000.000,00 €	149.981.824.000,00 €	75.491.328.000,00 €	225.473.152.000,00 €
2001	152.193.800.000,00 €	162.999.559.800,00 €	91.316.280.000,00 €	254.315.839.800,00 €
2002	163.460.800.000,00 €	171.470.379.200,00 €	104.287.990.400,00 €	275.758.369.600,00 €
2003	178.904.900.000,00 €	181.588.473.500,00 €	121.476.427.100,00 €	303.064.900.600,00 €
2004	193.715.800.000,00 €	199.333.558.200,00 €	142.574.828.800,00 €	341.908.387.000,00 €
2005	199.242.300.000,00 €	213.986.230.200,00 €	170.750.651.100,00 €	384.736.881.300,00 €
2006	217.861.600.000,00 €	225.704.617.600,00 €	201.521.980.000,00 €	427.226.597.600,00 €
2007	232.694.600.000,00 €	239.908.132.600,00 €	236.185.019.000,00 €	476.093.151.600,00 €
2008	241.990.400.000,00 €	264.737.497.600,00 €	273.449.152.000,00 €	538.186.649.600,00 €
2009	237.534.200.000,00 €	300.955.831.400,00 €	276.727.343.000,00 €	577.683.174.400,00 €
2010	226.031.400.000,00 €	330.457.906.800,00 €	289.546.223.400,00 €	620.004.130.200,00 €
2011	207.028.900.000,00 €	356.296.736.900,00 €	269.551.627.800,00 €	625.848.364.700,00 €
2012	191.203.900.000,00 €	305.161.424.400,00 €	251.433.128.500,00 €	556.594.552.900,00 €
2013	180.654.300.000,00 €	320.480.728.200,00 €	233.224.701.300,00 €	553.705.429.500,00 €
2014	178.656.500.000,00 €	319.795.135.000,00 €	228.680.320.000,00 €	548.475.455.000,00 €
2015	176.312.000.000,00 €	311.719.616.000,00 €	222.329.432.000,00 €	534.049.048.000,00 €
2016	174.199.300.000,00 €	314.952.334.400,00 €	217.226.527.100,00 €	532.178.861.500,00 €

Το Δημόσιο και το Ιδιωτικό Χρέος ως σύνολο όπως γίνεται φανερό το 1995 βρισκόταν στο ύψος 140.979.848.700,00 €, το 2005 στο 384.736.881.300,00 €, ενώ το 2016 έφτασε στο ύψος των 532.178.861.500,00 €.

Με τεχνική προσδιορισμού μιας ποσοτικής (μαθηματικής) έκφρασης, για την περιγραφή του τρόπου αλληλοσυσχέτισης του επιπέδου τιμών τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού χρέους με το ΑΕΠ της Ελλάδας εκφράζονται τα εξής:

Δεδομένα	ΑΕΠ	Δημόσιο Χρέος	Δημόσιο και Ιδιωτικό Χρέος	Ιδιωτικό Χρέος
ΑΕΠ	1	0.7250009690946881	0.821028741795964	0.8891704884044278
Δημόσιο Χρέος	0.7250009690946881	1	0.9856791242297149	0.9470977221198054
Δημόσιο και Ιδιωτικό Χρέος	0.821028741795964	0.9856791242297149	1	0.9876560230239824
Ιδιωτικό Χρέος	0.8891704884044278	0.9470977221198054	0.9876560230239824	1

Ο συντελεστής συσχέτισης (r-Pearson) όπως εκφράζεται παραπάνω, μεταξύ των τιμών του Δημόσιου Χρέους και του Ιδιωτικού σε σύγκριση με το ΑΕΠ, κυμαίνεται από -1 έως 1.

Στη συνέχεια, με την μέθοδο OLS της παλινδρόμησης προκύπτουν τα παρακάτω δεδομένα,

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Δημόσιο Χρέος	0.352576	0.074896	4.707.533	0.0001
R-squared	0.525626	Mean dependent var		1.78E+11
Adjusted R-squared	0.501908	S.D. dependent var		4.04E+10
S.E. of regression	2.85E+10	Akaike info criterion		5.107.056
Sum squared resid	1.62E+22	Schwarz criterion		5.116.974
Log likelihood	-5.597.761	Hannan-Quinn criter.		5.109.392
F-statistic	2.216.086	Durbin-Watson stat		0.160085
Prob(F-statistic)	0.000135			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.

<i>Variable</i>	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-Statistic</i>	<i>Prob.</i>
R-squared	0.790624	Mean dependent var		1.78E+11
Adjusted R-squared	0.780155	S.D. dependent var		4.04E+10
S.E. of regression	1.89E+10	Akaike info criterion		5.025.269
Sum squared resid	7.17E+21	Schwarz criterion		5.035.188
Log likelihood	-5.507.796	Hannan-Quinn criter.		5.027.606
F-statistic	7.552.200	Durbin-Watson stat		0.139307
Prob(F-statistic)	0.000000			

<i>Variable</i>	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-Statistic</i>	<i>Prob.</i>
Δημόσιο και Ιδιωτικό Χρέος	0.194868	0.030298	6.431.663	0.0000
R-squared	0.674088	Mean dependent var		1.78E+11
Adjusted R-squared	0.657793	S.D. dependent var		4.04E+10
S.E. of regression	2.36E+10	Akaike info criterion		5.069.519
Sum squared resid	1.12E+22	Schwarz criterion		5.079.438
Log likelihood	-5.556.471	Hannan-Quinn criter.		5.071.856
F-statistic	4.136.630	Durbin-Watson stat		0.142930
Prob(F-statistic)	0.000003			

Βλέπουμε ότι οι εκτιμήσεις Coefficient είναι 0,352576 για το Δημόσιο Χρέος, 0,401659 για το Ιδιωτικό. Επιπρόσθετα, ο συντελεστής προσδιορισμού r^2 κυμαίνεται από 0,525626 για το Δημόσιο σε σχέση με το ΑΕΠ, 0,790624 για το Ιδιωτικό Χρέος και 0,923816 και για τα δύο σε σχέση με το ΑΕΠ. Αυτό σημαίνει πως το 52,5% του Δημόσιου, το 79% του Ιδιωτικού και το 92,3% και των δύο ερμηνεύονται από το υπόδειγμα, παραθέτοντας εμφανώς την αξιοπιστία της γραμμικής παλινδρόμησης. Επιπλέον, τα πρόσημα σε συμφωνία με την οικονομική θεωρία, δείχνουν την θετική ή την άλλοτε την αρνητική τάση των χρεών με το ΑΕΠ για το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε.

Η ίδια μεθοδολογία θα πραγματοποιηθεί και για το επίπεδο μεταβολών των τιμών του Δημόσιου και του Ιδιωτικού Χρέους για τα έτη 1995-2016, για την έκθεση των αποτελεσμάτων του συντελεστή προσδιορισμού (r^2) και των εκτιμήσεων (Coefficient) της παλινδρόμησης.

Ε τ η	ΑΕΠ	Ποσοστό Μεταβολών	Δημόσιο Χρέος	Ποσοστό Μεταβολών Δημόσιου Χρέους	Ιδιωτικό Χρέος	Ποσοστό Μεταβολών Ιδιωτικού Χρέους	Δημόσιο και Ιδιωτικό Χρέος	Ποσοστό Μεταβολών Δημόσιου και Ιδιωτικού Χρέους
1995	104.662.100,00 €	-	103.615.479.000,00 €		37.364.369.700,00 €	-	140.979.848.700,00 €	
1996	114.908.200,00 €	9,79%	116.402.006.600,00 €	12,34%	41.711.676.600,00 €	11,63%	158.113.683.200,00 €	12,15%
1997	126.353.800,00 €	9,96%	125.722.031.000,00 €	8,01%	46.750.906.000,00 €	12,08%	172.472.937.000,00 €	9,08%
1998	129.057.300,00 €	2,14%	125.701.810.200,00 €	-0,02%	52.139.149.200,00 €	11,53%	177.840.959.400,00 €	3,11%
1999	139.945.100,00 €	8,44%	138.405.703.900,00 €	10,11%	61.295.953.800,00 €	17,56%	199.701.657.700,00 €	12,29%
2000	142.976.000,00 €	2,17%	149.981.824.000,00 €	8,36%	75.491.328.000,00 €	23,16%	225.473.152.000,00 €	12,90%
2001	152.193.800,00 €	6,45%	162.999.559.800,00 €	8,68%	91.316.280.000,00 €	20,96%	254.315.839.800,00 €	12,79%
2002	163.460.800,00 €	7,40%	171.470.379.200,00 €	5,20%	104.287.990.400,00 €	14,21%	275.758.369.600,00 €	8,43%
2003	178.904.900,00 €	9,45%	181.588.473.500,00 €	5,90%	121.476.427.100,00 €	16,48%	303.064.900.600,00 €	9,90%
2004	193.715.800,00 €	8,28%	199.333.558.200,00 €	9,77%	142.574.828.800,00 €	17,37%	341.908.387.000,00 €	12,82%
2005	199.240.200,00 €	2,85%	213.986.230.200,00 €	7,35%	170.750.651.100,00 €	19,76%	384.736.881.300,00 €	12,53%
2006	217.860.100,00 €	9,35%	225.704.617.600,00 €	5,48%	201.521.980.000,00 €	18,02%	427.226.597.600,00 €	11,04%
2007	232.690.400,00 €	6,81%	239.908.132.600,00 €	6,29%	236.185.019.000,00 €	17,20%	476.093.151.600,00 €	11,44%
2008	241.990.400,00 €	3,99%	264.737.497.600,00 €	10,35%	273.449.152.000,00 €	15,78%	538.186.649.600,00 €	13,04%
2009	237.534.200,00 €	-1,84%	300.955.831.400,00 €	13,68%	276.727.343.000,00 €	1,20%	577.683.174.400,00 €	7,34%
2010	226.031.400,00 €	-4,84%	330.457.906.800,00 €	9,80%	289.546.223.400,00 €	4,63%	620.004.130.200,00 €	7,33%

2011	207.028.900,00 €	-8,41%	356.296.736.900,00 €	7,82%	269.551.627.800,00 €	-6,91%	625.848.364.700,00 €	0,94%
2012	191.203.900,00 €	-7,64%	305.161.424.400,00 €	-14,35%	251.433.128.500,00 €	-6,72%	556.594.552.900,00 €	-11,07%
2013	180.654.300,00 €	-5,52%	320.480.728.200,00 €	5,02%	233.224.701.300,00 €	-7,24%	553.705.429.500,00 €	-0,52%
2014	178.656.500,00 €	-1,11%	319.795.135.000,00 €	-0,21%	228.680.320.000,00 €	-1,95%	548.475.455.000,00 €	-0,94%
2015	176.312.000,00 €	-1,31%	311.719.616.000,00 €	-2,53%	222.329.432.000,00 €	-2,78%	534.049.048.000,00 €	-2,63%
2016	174.199.300,00 €	-1,20%	314.952.334.400,00 €	1,04%	217.226.527.100,00 €	-2,30%	532.178.861.500,00 €	-0,35%

	Ποσοστό Μεταβολών	Ποσοστό Μεταβολών Δημόσιου Χρέους	Ποσοστό Μεταβολών Ιδιωτικού Χρέους	Ποσοστό Μεταβολών Δημόσιου και Ιδιωτικού Χρέους
Ποσοστό Μεταβολών	1	0.4347335315633058	0.8207416952119571	0.7610070455368018
Ποσοστό Μεταβολών Δημόσιου Χρέους	0.4347335315633058	1	0.494039200721036	0.8304435410606732
Ποσοστό Μεταβολών Ιδιωτικού Χρέους	0.8207416952119571	0.494039200721036	1	0.8880710592405385
Ποσοστό Μεταβολών Δημόσιου και Ιδιωτικού Χρέους	0.7610070455368018	0.8304435410606732	0.8880710592405385	1

Με τη μέθοδο OLS της παλινδρόμησης προκύπτουν τα εξής αποτελέσματα για τις τιμές των μεταβολών κάθε δεδομένου για τα έτη 1995-2016.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Επίπεδο Μεταβολών Δημόσιου Χρέους	0.423945	0.201475	2.104.203	0.0489
R-squared	0.188993	Mean dependent var		0.026286
Adjusted R-squared	0.146309	S.D. dependent var		0.060544
S.E. of regression	0.055940	Akaike info criterion		-
Sum squared resid	0.059456	Schwarz criterion		-
Log likelihood	3.180.616	Hannan-Quinn criter.		2.817.092
F-statistic	4.427.672	Durbin-Watson stat		0.743748
Prob(F-statistic)	0.048905			

<i>Variable</i>	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-Statistic</i>	<i>Prob.</i>
Επίπεδο Μεταβολών Ιδιωτικού Χρέους	0.481261	0.076853	6.262.093	0.0000
R-squared	0.673617	Mean dependent var		0.026286
Adjusted R-squared	0.656439	S.D. dependent var		0.060544
S.E. of regression	0.035487	Akaike info criterion		-3.748.886
Sum squared resid	0.023928	Schwarz criterion		-3.649.408
Log likelihood	4.136.331	Hannan-Quinn criter.		-3.727.297
F-statistic	3.921.380	Durbin-Watson stat		1.426.434
Prob(F-statistic)	0.000005			

<i>Variable</i>	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-Statistic</i>	<i>Prob.</i>
Επίπεδο Μεταβολών Δημόσιου και Ιδιωτικού Χρέους	0.680010	0.132991	5.113.19	0.0001
R-squared	0.579132	Mean dependent var		0.02628
Adjusted R-squared	0.556981	S.D. dependent var		0.06054
S.E. of regression	0.040298	Akaike info criterion		3.494.63
Sum squared resid	0.030855	Schwarz criterion		3.395.16
Log likelihood	3.869.370	Hannan-Quinn criter.		-3.473.0
F-statistic	2.614.477	Durbin-Watson stat		1.165.7
Prob(F-statistic)	0.000062			

Παρατηρώντας επομένως τα αποτελέσματα, η στατιστική t (t-statistic) παίρνει τιμές από 2.104.203 για το επίπεδο μεταβολής του Δημόσιου Χρέους, 6.262.093 για το επίπεδο μεταβολής του Ιδιωτικού Χρέους και 5.113.19 για το άθροισμα των δύο επιπέδων μεταβολών για το συγκεκριμένο διάστημα που εξετάζουμε.

Συγκεντρωτικά λοιπόν, εφαρμόζοντας την μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων για τις τιμές καθώς και για το ποσοστό μεταβολών των δεδομένων για τα έτη 1995-2016 έχουμε,

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Δημόσιο Χρέος	0.368779	0.077665	4.748.352	1.81E+11
Επίπεδο μεταβολών Δημόσιου Χρέους	1.91E+11	1.00E+11	1.902.405	3.78E+10
				5.097.142
R-squared	0.558276	Mean dependent var		5.112.064
Adjusted R-squared	0.509196	S.D. dependent var		5.100.381
S.E. of regression	2.65E+10	Akaike info criterion		0.638962
Sum squared resid	1.27E+22	Schwarz criterion		
Log likelihood	-5.322.000	Hannan-Quinn criter.		
F-statistic	1.137.474	Durbin-Watson stat		
Prob(F-statistic)	0.000640			

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
PRIVATE_DEBT	0.520927	0.028054	1.856.856	0.0000
Επίπεδο μεταβολών Ιδιωτικού Χρέους	1.95E+11	2.36E+10	8.288.121	0.0000
R-squared	0.951959	Mean dependent var		1.81E+11
Adjusted R-squared	0.946621	S.D. dependent var		3.78E+10
S.E. of regression	8.74E+09	Akaike info criterion		4.875.279
Sum squared resid	1.38E+21	Schwarz criterion		4.890.201
Log likelihood	-5.089.043	Hannan-Quinn criter.		4.878.517
F-statistic	1.783.409	Durbin-Watson stat		1.764.155
Prob(F-statistic)	0.000000			

Για να προσδιορίσουμε τη σημαντικότητα της τιμής του r^2 , δηλαδή αν είναι σημαντικά διάφορη του μηδενός υπολογίζεται η τιμή του δείκτη F για ένα επίπεδο σημαντικότητας που καθίσταται επιθυμητό κάθε φορά. Επομένως, ο δείκτης F για το ποσοστό μεταβολών και το επίπεδο τιμών του Δημόσιου Χρέους εμφανίζει την τιμή 1.137.474 ενώ, για το Ιδιωτικό Χρέους 1.783.409.

- ❖ $AEΠ = a + b \text{ Δημόσιο Χρέος} + b_1 \text{ Επίπεδο Μεταβολών Δημόσιου Χρέους}$.
- ❖ $AEΠ = a + b \text{ Ιδιωτικό Χρέος} + b_1 \text{ Επίπεδο Μεταβολών Ιδιωτικού Χρέους}$.

Τέλος, το ΑΕΠ της Ελλάδας ερμηνεύεται τόσο από το άθροισμα των τιμών του Δημόσιου Χρέους και του ποσοστού και επιπέδου μεταβολών του ανά έτος, όσο και από το άθροισμα των τιμών του Ιδιωτικού Χρέους και του επιπέδου μεταβολών του ανά έτος. Όπως γίνεται αντιληπτό, βγαίνει το συμπέρασμα πως το ΑΕΠ σημείωσε πλασματική αύξηση λόγω της αύξησης του χρέους ανά τα χρόνια.

Γενικά, προκειμένου να αξιολογήσουν την κατάσταση της οικονομίας, οι οικονομολόγοι, οι οικονομικοί αναλυτές και οι πολιτικοί ανατρέχουν στις μετρήσεις του ΑΕΠ και στην αύξηση του ΑΕΠ.

Το ΑΕΠ ή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν είναι η αξία αγοράς όλων των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα σε ορισμένη χρονική περίοδο. Το ΑΕΠ μετράει την αξία παραγωγής, η οποία ισούται με τη συνολική δαπάνη των τελικών προϊόντων και το συνολικό εισόδημα και εξαρτάται από την

κατανάλωση, τις επενδύσεις και το ύψος των δαπανών σε μια οικονομία. Το γεγονός ότι η αξία του εισοδήματος είναι ίση με αυτή της παραγωγής δείχνει την άμεση σχέση μεταξύ της παραγωγικότητας και του βιοτικού επιπέδου. Έτσι, όπως γίνεται αντιληπτό, βγαίνει το συμπέρασμα πως το ΑΕΠ σημείωσε πλασματική αύξηση λόγω της αύξησης του χρέους ανά τα χρόνια.

5.2.4 Η Εναλλακτική με φιλοσοφία «Σεισάχθειας».

Η αντιμετώπιση του προβλήματος των «κόκκινων δανείων» για τα λαϊκά νοικοκυριά και τις μικροεπιχειρήσεις έχει δύο πτυχές. Πρώτον, μέτρα πολιτικής με φιλοσοφία «Σεισάχθειας» (διαγραφή χρεών). Δεύτερον, κινηματικές δράσεις με στόχο την αποτροπή πλειστηριασμών πρώτης κατοικίας.

Σε ότι αφορά το πρώτο, χρειάζεται απαγόρευση πλειστηριασμών πρώτης κατοικίας και αντιμετώπιση των «κόκκινων δανείων» με οικονομικά, κοινωνικά και αναπτυξιακά κριτήρια. Η πρώτη κατοικία πρέπει να χαρακτηριστεί ύψιστο κοινωνικό αγαθό και να αποκλεισθεί η αφαίρεση της από κάθε πολίτη. Με αφετηρία αυτήν την αρχή και λαμβάνοντας υπ' όψη το εισόδημα και τα άλλα περιουσιακά στοιχεία του οφειλέτη (κινητές και ακίνητες αξίες, εντός και εκτός της χώρας), να εφαρμοστούν ειδικότερες ρυθμίσεις «κόκκινων δανείων» για κάθε βασική κοινωνική κατηγορία δανειοληπτών.

5.2.5 Κάλυψη ζημιών των τραπεζών.

Η συνεχής αύξηση των «κόκκινων δανείων», θέτει ουσιαστικό ζήτημα βιωσιμότητας των τραπεζών. Ασφαλώς οι τράπεζες έχουν τεράστιες ευθύνες για δανειοδοτήσεις χωρίς την τήρηση των πιστωτικών κανόνων, ιδιαίτερα προς μεγάλες επιχειρήσεις, καθώς και για τις «επισφάλειες» (ειδικό κονδύλι για πιθανά «κόκκινα δάνεια») των οποίων οι τράπεζες αποφεύγουν επιμελώς να δώσουν αναλυτικά στοιχεία. Σε πολλές περιπτώσεις οι διοικήσεις έχουν προβεί σε σκανδαλώδεις ρυθμίσεις (ολική ή μερική διαγραφή ληξιπρόθεσμων δανείων), εξαντλώντας τα όρια των «προβλέψεων» (επισφαλών απαιτήσεων) και μείωσης κερδών, ακόμα και των ιδίων κεφαλαίων σε βάρος των μικρομετόχων. Έτσι ενώ οι μεγαλύτερες ληξιπρόθεσμες οφειλές προέρχονται από επιχειρηματικά δάνεια, ο θόρυβος για τα «αδιέξοδα» των τραπεζών γίνεται κυρίως για τα «κόκκινα στεγαστικά».

Όσον αφορά το κρίσιμο θέμα της κάλυψης των ζημιών των τραπεζών, υπάρχουν δύο πηγές. Πρώτον, το «μαξιλαράκι» από την ανακεφαλαιοποίηση (υπόλοιπο ύψους 11 δις €), που βρίσκεται στο Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ), καθώς και τα καθαρά κέρδη των τραπεζών. Όλα αυτά

μπορούν άμεσα να καλύψουν το κόστος, ολικής ή μερικής διαγραφής των «κόκκινων στεγαστικών» για τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες και νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος.

5.3 Δανεισμός Νοικοκυριών στην Ε.Ε και Ρυθμίσεις Δανείων σε Ιρλανδία και Ισπανία.

Σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας ¹⁰³, την περίοδο 1999-2009 ο δανεισμός του μη-χρηματοοικονομικού ιδιωτικού τομέα στην ευρωζώνη (νοικοκυριά και μη- χρηματοοικονομικές επιχειρήσεις) αυξήθηκε με υψηλούς ρυθμούς καθιστώντας το μη-χρηματοοικονομικό τομέα της οικονομίας ευάλωτο στις μεταβολές των επιτοκίων. Η χρηματοοικονομική κρίση που ξεκίνησε στα μέσα του 2007 και εντάθηκε το Σεπτέμβριο του 2008 οδήγησε σε μια επανεκτίμηση του επιπέδου του ιδιωτικού χρέους που μπορεί να θεωρηθεί διατηρήσιμο, καθώς και σε μια εκ νέου ανακάλυψη των πιστωτικών κινδύνων. Αυτό οδήγησε σε μια προσπάθεια των χρεωστών να περιορίσουν το λόγο του χρέους προς το ΑΕΠ. Έτσι το χρέος των μη-χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων στην ευρωζώνη μειώθηκε από 81% του ΑΕΠ το τελευταίο τρίμηνο του 2009 σε 79% το δεύτερο τρίμηνο του 2011. Το χρέος των νοικοκυριών ως ποσοστό του ΑΕΠ συνέχισε να αυξάνει το 2010 μειώθηκε όμως ελαφρά το δεύτερο τρίμηνο του 2011.

Στον Πίνακα 5.3 (α) βλέπουμε την εξέλιξη του ιδιωτικού χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2010-2016 σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες. Το ιδιωτικό χρέος περιλαμβάνει το χρέος των μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων και των νοικοκυριών. Σε όλες τις χώρες του Πίνακα (α) ο λόγος του ιδιωτικού χρέους προς το ΑΕΠ αυξήθηκε την εξεταζόμενη περίοδο με το μεγαλύτερο μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής να σημειώνεται στην Ελλάδα (8,5%), στην Ιρλανδία (7,5%) την Ισπανία (7,3%) και την Κύπρο (5,1%).

Πίνακας 5.3(α) : Ιδιωτικό Χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2010-2016 (σε %).¹⁰⁴

Έτη	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής
Βέλγιο	142	179,5	185	217,3	228,6	232,3	235,7	4
Γερμανία	124,2	133	128,2	123,6	130,5	127,2	127,8	0,2
Ιρλανδία	μ. δ.	150	192,8	279	311,3	315,3	308,5	7,5
Ελλάδα	43,2	65	90,2	119,3	122,7	125,2	125	8,5
Ισπανία	87,6	132,5	176,6	220,5	226,8	227,2	217,9	7,3
Γαλλία	103,9	123,7	131,6	149,9	156,8	158,6	160,4	3,4
Ιταλία	70,8	86,5	103,5	122,1	128,2	129,1	128,6	4,7

Κύπρος	150,9	164,2	203,9	241,9	261,7	278,1	287,5	5,1
Κάτω Χώρες	165	191	210,5	211	225,5	225,3	224,6	2,4
Αυστρία	111,6	127,2	132,3	156,5	158,4	164,4	160,7	2,8
Πορτογαλία	148,7	184	200,2	240,3	252,3	250	249,4	4,1
Φινλανδία	99,9	124,6	141,6	168,9	179,3	182,8	178,8	4,6
Ην. Βασίλειο	132,1	157,3	194,4	221,2	219,7	209,2	204,6	3,4
Σουηδία	171,2	202,9	192,4	236,7	248,9	232,8	232,2	2,4

Πίνακας 5.3 α

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εξέλιξη του χρέους των νοικοκυριών προς το διαθέσιμο εισόδημά τους (Πίνακα (β)). Μόνο στην Γερμανία μειώθηκε κατά την εξεταζόμενη περίοδο η δανειακή επιβάρυνση των νοικοκυριών. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις ο λόγος του χρέους των νοικοκυριών προς το διαθέσιμο εισόδημα αυξήθηκε σημαντικά. Ο υψηλότερος μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης σημειώθηκε στην Ιρλανδία (7,1%), στην Ιταλία (6,2%), στην Ισπανία (5,6%) στην Φινλανδία (5%) και στις Κάτω Χώρες (4,7%). Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης στο σύνολο της Ευρωζώνης ήταν 2,4%. Το 2016 ο λόγος του χρέους των νοικοκυριών προς το διαθέσιμο εισόδημα ξεπερνούσε το 200% στη Δανία (267%), τις Κάτω Χώρες (250%) και την Ιρλανδία (206%) και το 100% στην Ισπανία, την Πορτογαλία, το Ην. Βασίλειο και τη Σουηδία.

Πίνακας 5.3 (β) : Το χρέος των νοικοκυριών ως ποσοστό του διαθέσιμου εισοδήματος 2008-2016.

Έτη	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής
Βέλγιο	62	60	71	74	77	79	80	84	88	3,3
Γερμανία	107	105	100	97	94	90	91	88	86	-1,9
Ιρλανδία	μ. δ.	111	170	190	204	201	212	208	206	7,1
Ισπανία	69	79	111	124	130	127	126	129	125	5,6
Γαλλία	54	55	65	69	72	75	78	81	83	3,9
Ιταλία	34	38	48	53	57	58	63	65	65	6,2
Κάτω Χώρες										
	152	164	205	219	222	230	244	253	250	4,7
Αυστρία	73	77	84	85	85	87	86	89	89	1,7
Πορτογαλία	84	96	114	122	126	128	131	128	126	3,7
Φινλανδία	61	65	85	92	97	98	100	102	104	5
Σύνολο Ευρωζώνης										
	76	77	88	92	94	95	97	99	99	2,4

Ηνωμένο Βασίλειο										
	101	115	139	147	153	155	150	144	139	3
Δανία	184	188	232	238	255	262	273	267	267	3,5
Σουηδία	96	101	124	131	133	137	142	149	149	4

Πίνακας 5.3 b

Σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, μια παρατεταμένη οικονομική κρίση, όπως αυτή που βιώνουν σήμερα οι χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας, μπορεί να έχει πολύ αρνητικές συνέπειες όσον αφορά το πρόβλημα του χρέους των νοικοκυριών. Πρώτα, μετά την εξάντληση των αποταμιεύσεων και των περιουσιακών στοιχείων των νοικοκυριών και καθώς η ανεργία χτυπά τα περισσότερα εκτεθειμένα σε στεγαστικά ή καταναλωτικά δάνεια τμήματα του πληθυσμού. Δεύτερο, η προσπάθεια των νοικοκυριών να μειώσουν τα χρέη τους επηρεάζει αρνητικά τη συνολική ζήτηση και προκαλεί ένα φαύλο κύκλο υπερχρέωσης – αποπληθωρισμού, μεγεθύνοντας παραπέρα την ύφεση και εμποδίζοντας τα νοικοκυριά να μειώσουν τα επίπεδα του χρέους τους σε επίπεδα που να είναι εφικτή η ομαλή εξυπηρέτησή του.

5.3.4 Η περίπτωση της Ιρλανδίας.

Το 2008 η Ιρλανδία αντιμετώπισε την χειρότερη ίσως από άποψη κόστους σε όρους απώλειας προϊόντος, δημοσιονομικών επιπτώσεων και δημοσίου χρέους, τραπεζική κρίση σε αναπτυσσόμενη οικονομία από την εποχή της Μεγάλης Ύφεσης. Κατά την περίοδο 1994-2007 η ιρλανδική οικονομία αναπτυσσόταν ταχύτατα χάρη στους χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές για τις επιχειρήσεις, τα χαμηλά επιτόκια της ΕΚΤ και την ανάπτυξη του κλάδου των κατασκευών. Αυτό οδήγησε σε σημαντική αύξηση του τραπεζικού δανεισμού των νοικοκυριών και σε μια κερδοσκοπική φούσκα στην αγορά ακινήτων η οποία έσκασε το 2007. Οι ιρλανδικές τράπεζες, οι οποίες είχαν υπερβολική έκθεση στην αγορά ακινήτων, αντιμετώπισαν σοβαρά προβλήματα το Σεπτέμβριο του 2008 λόγω της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης. Το Νοέμβριο του 2010 η Ιρλανδία ζήτησε στήριξη από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας και το Δ.Ν.Τ. Το πρόγραμμα λιτότητας που ακολουθήθηκε επιδείνωσε παραπέρα τη δυσχερή οικονομική θέση των ιρλανδικών νοικοκυριών.¹⁰⁵

Σύμφωνα με μελέτη που έγινε το 2011 στην Ιρλανδία και βασίστηκε στα στοιχεία SILC, το 2008 το ήμισυ των ιρλανδικών νοικοκυριών δεν είχε τη δυνατότητα να αποταμιεύει, το ένα δέκατο δεν είχε πρόσβαση σε τραπεζικό δανεισμό, το 5% ήταν υπερχρεωμένο, ενώ το 8% καθυστέρουσε να εξοφλήσει τους λογαριασμούς κοινής ωφέλειας και τα καταναλωτικά και στεγαστικά του δάνεια. Το

Σεπτέμβριο του 2012 οι τιμές των ακινήτων στην Ιρλανδία είχαν πέσει στο μισό του ιστορικού τους μέγιστου σημείου στο οποίο είχαν ανέλθει το 2007 και βρίσκονταν

στα επίπεδα τιμών του 2001.^{106 107}

Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε η Κεντρική Τράπεζα της Ιρλανδίας¹⁰⁸, τα στεγαστικά δάνεια που βρίσκονται σε καθυστέρηση αποπληρωμής συνεχίζουν να αυξάνονται. Στα τέλη Σεπτεμβρίου 2012 περίπου 86 χιλιάδες δανειολήπτες (που αντιστοιχούν στο 11,3% του συνόλου) απέτυχαν να καλύψουν τις υποχρεώσεις τους για εξυπηρέτηση των στεγαστικών τους δανείων σημειώνοντας πάνω από 90 ημέρες καθυστέρηση. Ανησυχητική είναι η αύξηση κατά 8,2% σε τριμηνιαία βάση των στεγαστικών δανείων που βρίσκονται σε καθυστέρηση μεγαλύτερη των 180 ημερών, γεγονός που δείχνει τη μακροπρόθεσμη και μη συγκυριακή φύση της υπερχρέωσης των ιρλανδικών νοικοκυριών. Το ΔΝΤ στην έκθεση για την Ιρλανδία αναγνωρίζει πως το χρέος των νοικοκυριών που ανέρχεται στο 209% του διαθέσιμου εισοδήματος και η σημαντική δανειακή επιβάρυνση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων περιορίζουν την ανάπτυξη της χώρας καθώς συνεπάγονται περιορισμένη πρόσβαση σε τραπεζικό δανεισμό με μεγαλύτερο κόστος. Ας σημειωθεί ότι πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις είχαν δραστηριοποιηθεί σε τομείς που σχετίζονται με την αγορά ακινήτων και μετά την κατάρρευση της βρέθηκαν αντιμέτωπες με σοβαρά προβλήματα ρευστότητας, λόγω των μειωμένων εξασφαλίσεων που παρέχουν στις τράπεζες περιουσιακά στοιχεία που αφορούν ακίνητα. Για το λόγο αυτό το ΔΝΤ αναγνωρίζει πως είναι αναγκαίο μα επιταχυνθούν οι διαδικασίες ρύθμισης των «προβληματικών» δανείων τόσο των νοικοκυριών όσο και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.¹⁰⁹

Για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα των καθυστερούμενων δανείων οι ιρλανδικές τράπεζες άρχισαν να εφαρμόζουν νέες τεχνικές ρύθμισης του προβλήματος. Στο πλαίσιο των μέτρων που έχει συμφωνήσει η ιρλανδική κυβέρνηση με το ΔΝΤ, το ιρλανδικό κοινοβούλιο υιοθέτησε νέα νομοθεσία που αφορά την πτώχευση των φυσικών προσώπων, η οποία μειώνει το διάστημα που απαιτείται για την απαλλαγή από το χρέος από 12 σε 3 χρόνια, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Παράλληλα η Κεντρική Τράπεζα της Ιρλανδίας αναθεωρεί τον υπάρχοντα Κώδικα Δεοντολογίας για τα Στεγαστικά Δάνεια σε Καθυστέρηση επανεξετάζοντας, μεταξύ άλλων, ορισμένες ρυθμίσεις οι οποίες απαγορεύουν την αλλαγή του επιτοκίου στα πλαίσια μιας μακροπρόθεσμης μεταβολής των όρων των δανείων.

Επιπρόσθετα, στην Ιρλανδία, όπου οι τιμές των ακινήτων έπεσαν σε πολλές περιπτώσεις από τις 150.000 ευρώ στις 25.000 ευρώ, οι τράπεζες της χώρας σε συνεννόηση με την κυβέρνηση προχώρησαν σε διαγραφή του τμήματος του δανείου που υπερέβαινε το 110% της πραγματικής αξίας του ακινήτου.

5.3.5 Η περίπτωση της Ισλανδίας.

Λίγο μετά την χρεοκοπία της Lehman Brothers, τον Οκτώβριο του 2008 το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Ισλανδίας κατέρρευσε. Η απορρύθμιση του

τραπεζικού τομέα μετά το 2001 οδήγησε σε υπερβολική μόχλευση κεφαλαίων, με αποτέλεσμα το παθητικό των ισλανδικών τραπεζών να είναι δεκαπλάσιο του ΑΕΠ της χώρας, ενώ τα υψηλά επιτόκια προσέλκυαν κερδοσκοπικά κεφάλαια από το εξωτερικό και περίπου 400.000 καταθέτες από το Ην. Βασίλειο και την Ολλανδία.

Ωστόσο σε αντίθεση με την Ιρλανδία όπου η κυβέρνηση επέλεξε τη διάσωση των χρεοκοπημένων τραπεζών με τα χρήματα των φορολογουμένων, οι Ισλανδοί αποφάσισαν να αφήσουν τις τρεις μεγάλες τράπεζες τους να χρεοκοπήσουν. Οι συνέπειες της χρεοκοπίας των τραπεζών ήταν δραματικές. Οι δείκτες του χρηματιστηρίου κατέρρευσαν, η ιδιωτική ζήτηση μειώθηκε κατά 25% μεταξύ 2007 και 2010, η ισλανδική κορόνα υποτιμήθηκε κατά 50% σε σχέση με το ευρώ αυξάνοντας τρομακτικά τις τιμές σε είδη πρώτης ανάγκης, η ανεργία και το έλλειμμα του προϋπολογισμού διευρύνθηκαν, ενώ το συνολικό δημόσιο χρέος της χώρας ανήλθε στο 93% του ΑΕΠ.

Στην Ισλανδία, όπως και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, κατά τη δεκαετία του 2000 η δανειακή επιβάρυνση των νοικοκυριών αυξήθηκε σημαντικά, με αποτέλεσμα πριν την κρίση τα ισλανδικά νοικοκυριά να είναι από τα πιο χρεωμένα στον κόσμο¹¹⁰ το χρέος των νοικοκυριών ανέρχονταν το 2007 περίπου στο 216% του διαθέσιμου εισοδήματος. Η χρεοκοπία των τραπεζών και η οικονομική καταστροφή που ακολούθησε έφερε σε δραματική θέση χιλιάδες ισλανδικά νοικοκυριά. Χιλιάδες άνθρωποι που είχαν πάρει στεγαστικά δάνεια σε ξένο νόμισμα βρέθηκαν να χρωστούν πολύ περισσότερα χρήματα όταν το εγχώριο νόμισμα κατάρρευσε, και οι κατοικίες τους να αξίζουν πολύ λιγότερο. Περίπου το ένα πέμπτο του συνολικού χρέους των νοικοκυριών και το 15% των στεγαστικών δανείων ήταν σε συνάλλαγμα, την εποχή που κατέρρευσε το τραπεζικό σύστημα.¹¹¹

Προκειμένου να αποφύγει την ολική κατάρρευση της οικονομίας η Ισλανδική κυβέρνηση μετά την εθνικοποίηση των τραπεζών έπρεπε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του ιδιωτικού χρέους. Οι ατομικές διαπραγματεύσεις των δανειοληπτών με τις τράπεζες για τα στεγαστικά δάνεια οδήγησαν σε μείωση του χρέους των νοικοκυριών και των δαπανών εξυπηρέτησης του. Έτσι, προκειμένου να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά την κρίση, οι ισλανδικές αρχές πήραν μια σειρά μέτρων τα οποία οδήγησαν σε μια μεγάλη διαγραφή του ιδιωτικού χρέους. Τα μέτρα αυτά χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: μέτρα για την αναβολή και αναδιάρθρωση της εξυπηρέτησης του χρέους και μέτρα για τη μείωση του συνολικού ιδιωτικού χρέους. Όσον αφορά την πρώτη κατηγορία μέτρων, ο άμεσος στόχος ήταν να προστατευτούν τα νοικοκυριά από την διόγκωση των δαπανών εξυπηρέτησης του χρέους, καθώς τα επιτόκια της συντριπτικής πλειοψηφίας των δανείων ήταν συνδεδεμένα είτε με τον δείκτη τιμών καταναλωτή, είτε με τη συναλλαγματική ισοτιμία. Ένα πρώτο βήμα ήταν η προσωρινή αναβολή της εξυπηρέτησης των δανείων που συνδέονταν με τη συναλλαγματική ισοτιμία, καθώς και ορισμένων στεγαστικών δανείων που είχαν συναφθεί σε εγχώριο νόμισμα. Τα επιτόκια συνδέθηκαν με ένα δείκτη που είχε αυξηθεί λιγότερο από ότι ο Δ.Τ.Κ. ή η συναλλαγματική ισοτιμία. Ωστόσο η επιμήκυνση της διάρκειας αποπληρωμής του

χρέους δεν επιτρέπονταν να ξεπεράσει τα τρία χρόνια, ενώ το υπόλοιπο χρέος διαγράφονταν. Περίπου το 50% των δανειοληπτών στεγαστικών δανείων επωφελήθηκε από αυτές τις ρυθμίσεις.

Αρχικά τα μέτρα για τη μείωση του συνολικού χρέους αφορούσαν την κατά περίπτωση (case-by-case) διαγραφή του χρέους. Οι αρχές άλλαξαν τη νομοθεσία ώστε να κάνουν ευκολότερο και φθηνότερο το διακανονισμό του χρέους μέσω της δικαστικής οδού. Ακόμα υπογράφηκε κλαδική συμφωνία με τις τράπεζες για την εξωδικαστική μείωση του χρέους. Σύμφωνα με την συμφωνία αυτή, τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά καταρχήν εκποιούν τα μη σημαντικά περιουσιακά στοιχεία και χρησιμοποιούν την ρευστότητα για να μειώσουν το χρέος τους. Ο γενικός κανόνας είναι ότι το νοικοκυριό εξυπηρετεί πλήρως το ενυπόθηκο δάνειο και χρησιμοποιεί την «ικανότητα αποπληρωμής» που απομένει για να πραγματοποιεί μερικές αναλογικές πληρωμές στα υπόλοιπα δάνεια.

Το Δεκέμβριο του 2010 δόθηκε η δυνατότητα στους δανειολήπτες να διαγράφουν το μέρος των στεγαστικών δανείων το οποίο υπερέβαινε το 110% της αξίας του ακινήτου όπως αυτή είχε διαμορφωθεί σε συγκεκριμένη ημερομηνία. Τον Ιανουάριο του 2012 περίπου το 15% των νοικοκυριών με στεγαστικά δάνεια είχαν επωφεληθεί από τη ρύθμιση αυτή, ενώ το 6% είχαν χρησιμοποιήσει τις κατά περίπτωση δυνατότητες μείωσης του χρέους.

Ευεργετική ήταν και η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου τον Ιούνιο του 2012 σύμφωνα με την οποία τα δάνεια που είχαν συναφθεί σε ξένο νόμισμα ήταν παράνομα και θα μπορούσαν πλέον να εξοφλούνται σαν να είχαν συναφθεί σε ισλανδικές κορόνες. Η απόφαση αυτή οδήγησε σε μείωση του χρέους ίση με 10% του ΑΕΠ. Συνολικά στην Ισλανδία διαγράφηκε ιδιωτικό χρέος που αντιστοιχούσε στο 13% του ισλανδικού ΑΕΠ.

5.4 Η περίπτωση της Ισπανίας.

Στην Ισπανία από το 2008 έχουν κατασχεθεί πάνω από 400.000 κατοικίες και ο ρυθμός των κατασχέσεων μπορεί να φτάσει και τις 500 σε μια ημέρα. Το πρόβλημα της στέγης είναι τεράστιο καθώς πλήθος άστεγοι καταφεύγουν σε άδειες οικοδομές, στο δρόμο, αλλά ακόμα και στις εισόδους των πολυκατοικιών που ζούσαν πριν την εκδίωξή τους από τις κατοικίες τους.

5.5 Η περίπτωση της Ιταλίας.

Στην Ιταλία παρόλα αυτά, η κυβέρνηση Λέττα συζητούσε αλλαγή της νομοθεσίας ώστε να επιτρέπονται μεν οι κατασχέσεις αλλά όχι οι πλειστηριασμοί και να παραμένουν οι οφειλέτες στα σπίτια τους με μια ευνοϊκή ρύθμιση για την αποπληρωμή.

5.6 Η περίπτωση της Πορτογαλίας.

Στην Πορτογαλία, που βρίσκεται αντιμέτωπη με παρόμοια φούσκα ακινήτων (πάνω από 750.000 κλειστά ακίνητα), το 13% των νοικοκυριών έχει δανειακή δόση που ξεπερνά το 40% του εισοδήματός του. Σε συνδυασμό με το μαζικό γκρέμισμα από το κράτος αυτογενών οικισμών των φτωχότερων στρωμάτων αναδύεται ένα αυξανόμενο πρόβλημα στέγης.

Σήμερα αναπτύσσονται νέες κινηματικές δυναμικές που θέτουν τα ζητήματα της χρήσης των κλειστών σπιτιών, της αναθεώρησης του σχεδιασμού της αστικής ανάπτυξης, του ελέγχου της κερδοσκοπίας στη γη και τα ακίνητα και μιας νέας θεσμικής - συνταγματικής κατοχύρωσης του δικαιώματος στην κατοικία.

5.7 Η εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Η Ελληνική οικονομία για 6^ο συνεχή χρόνο (2013) βυθίστηκε ακολουθώντας το σπιράλ της ύφεσης. Τα μηνύματα και για τον 7 χρόνο (2014) μέχρι στιγμής δεν είναι θετικά. Στο πρώτο εξάμηνο 2014 συνέχισε να μειώνεται καταγράφοντας πτώση 0,7% σε μέσα επίπεδα. Το ιδιαίτερο στην περίπτωση είναι ότι η ΕΛΣΤΑΤ σημειώνει στη σχετική ανακοίνωση ότι η υποχώρηση του ΑΕΠ στα δύο πρώτα τρίμηνα του έτους ήταν μεγαλύτερη από την αρχικά εκτιμώμενη. Άρα η πολυπόθητη ανάκαμψη που πολλοί αναζητούν και ορισμένοι «πανηγυρίζουν» συχνά για την εμφάνισή της, μέχρι σήμερα δεν έχει καταγραφεί. Τα εισοδήματα των νοικοκυριών έχουν μειωθεί δραματικά. Για τους εργαζόμενους οι ονομαστικοί μισθοί στην περίοδο 2009-2013 έχουν μειωθεί κατά 34% και σε πραγματικούς όρους, λαμβάνοντας υπόψη το κόστος ζωής, κατά 44%. Η ανεργία έχει φτάσει στο 30%, οι συντάξεις έχουν μειωθεί κατά μέσο όρο στο μισό.¹¹²

Σε αυτές τις συνθήκες τα νοικοκυριά καλούνται να εξυπηρετήσουν τα δάνεια που έλαβαν κατά την περίοδο που οι τράπεζες μοίραζαν τις πιστωτικές κάρτες στο δρόμο και χρηματοδοτούσαν το 120% και πλέον της αξίας των ακινήτων προς αγορά. Φυσικό είναι όταν η κρίση βαθαίνει τα νοικοκυριά σταδιακά να αδυνατούν να ανταποκριθούν στις δανειακές τους υποχρεώσεις και οι τράπεζες να μειώνουν τη χρηματοδότηση.

Τα παρακάτω στοιχεία του αντίστοιχου πίνακα είναι ξεκάθαρα.

Πίνακας 5.7.1 : Χρηματοδότηση και Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια (ποσά σε εκ. €).¹¹³

Έτη	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Σύνολο Δανείων Ιδιωτικού	249324,0	249321,0	257474,0	248146,0	227263,0	217518,0	213133,0
Τομέα							
% Μεταβολή	0,00%		3,30%	-3,60%	-8,40%	-4,30%	-2,00%

Χρηματοδότησης Ιδ. Τομέα							
Δάνεια Νοικοκυριών	116866,0	119280,0	117747,0	112662,0	106138,0	100426,0	98785,0
% Μεταβολή Χρηματοδότησης							
Νοικοκυριών	2,10%		-1,30%	-4,30%	-5,80%	-5,40%	-1,60%
Δανείων Ιδιωτικού Τομέα	5,00%	7,70%	10,50%	16,00%	24,50%	31,90%	33,50%
Σύνολο μη εξυπηρετούμενων δανείων	12466,0	19198,0	27035,0	39703,0	55679,0	69388,0	71400,0
Ανεργία	7,70%	9,50%	12,50%	17,70%	23,60%	27,50%	26,60%

Πίνακας 5.7 1

- ❖ Η τραπεζική χρηματοδότηση μειώνεται συνεχώς σε όλη την περίοδο της μνημονιακής πολιτικής. Η μείωση της χρηματοδότησης προς τα νοικοκυριά είναι μεγαλύτερη.
- ❖ Η ραγδαία επιδείνωση της οικονομίας οδηγεί σε αδυναμία αποπληρωμής των δανείων. Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια έχουν ξεπεράσει τα 70 δις € και αντιπροσωπεύουν το 33,5% της συνολικής τραπεζικής χρηματοδότησης. Δηλαδή 1 στα τρία δάνεια δεν εξυπηρετείται πλέον. Από αυτά πάνω από τα μισά αφορούν τα νοικοκυριά (καταναλωτικά και στεγαστικά).
- ❖ Η συσχέτιση της επιδεινούμενης συνολικά οικονομικής θέσης των νοικοκυριών λόγω της πολιτικής της μνημονίων με την αλματώδη αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι προφανής και φαίνεται ενδεικτικά στον παραπάνω πίνακα, με την αυξητική πορεία των κόκκινων δανείων και της ανεργίας.

5.8 Χρέη στο Δημόσιο, Ασφαλιστικά Ταμεία, ΔΕΚΟ.

5.8.4 Εισαγωγή.

Η κρίση «υπερχρέωσης» και οι πολιτικές Μνημονίου που βιώνει τα τελευταία χρόνια η ελληνική κοινωνία, δεν αφορά μόνο το «δημόσιο χρέος», αλλά και το «ιδιωτικό», το οποίο, και αυτό πλέον, έχει πάρει χαρακτήρα «χιονοστιβάδας». Πρόκειται για τα ληξιπρόθεσμα δάνεια στις τράπεζες, τα λεγόμενα «κόκκινα δάνεια», τα οποία στο β' εξάμηνο του 2017 ανέρχονταν σε 99 δις €, καθώς επίσης χρέη προς το δημόσιο (εφορίες) ύψους 67 δις €, χρέη επιχειρήσεων προς ασφαλιστικά ταμεία ύψους 15,8 δις € (και αντίστοιχες εκκρεμότητες των τελευταίων στη καταβολή συντάξεων και εφ' άπαξ προς

δικαιούχους ύψους 3,1 δις και 0,6 δις προς ΕΟΠΥΥ), χρέη προς ΔΕΚΟ φυσικών και νομικών προσώπων (κυρίως ΔΕΗ 1,5 δις), χρέη δημοσίου σε προμηθευτές (5,5 δις), καθώς και χρέη επιχειρήσεων σε 800.000 - 1.000.000 εργαζόμενους (δεδουλευμένα). Το συνολικό ύψος του Ιδιωτικού Χρέους προσεγγίζει το ύψος ενός ετήσιου ΑΕΠ.

5.8.5 Χρέη ιδιωτών σε εφορίες, ασφαλιστικούς ταμεία και ΔΕΚΟ.

Τα «κόκκινα χρέη» στις εφορίες, παρ' ότι δεν αποτελούν καινούργιο φαινόμενο στην ελληνική κοινωνία, εμφανίζουν την τελευταία δεκαετία τάσεις αύξησης, κυρίως μετά το ξέσπασμα της κρίσης και την εφαρμογή των μέτρων του Μνημονίου. Ειδικότερα οι ληξιπρόθεσμες οφειλές στις εφορίες, σύμφωνα με στοιχεία του υπουργείου Οικονομικών, ανήλθαν το β' εξάμηνο 2017 σε 99 δις €, σε σχέση με 63 δις που ήταν τέλος 2013, τα 56,7 δις € στο τέλος 2012, τα 38,7 δις το 2010, τα 29,4 δις το 2008, τα 25,6 δις το 2006 και 11,5 δις € το 2003.

Ειδικότερα η αύξηση των οφειλών πριν από την κρίση, συνδέονται με τη χρόνια χαλάρωση των εισπρακτικών μηχανισμών, την τεράστια φοροδιαφυγή και φοροκλοπή των ευπόρων στρωμάτων, τα φορολογικά προνόμια και ασυδοσία των μεγάλων επιχειρήσεων και πολυεθνικών εταιριών, καθώς και τα αυξανόμενα ελλείμματα και ακριβό δανεισμό του δημοσίου και των υψηλών δαπανών εξυπηρέτησης του χρέους.

Σύμφωνα με στοιχεία του υπουργείου Οικονομικών, στις αρχές του 2013, από τους περίπου 2.500.000 οφειλέτες του δημοσίου, οι 2.300.000 με χρέη ως 3.000 € όφειλαν συνολικά 1,1 δις €. Άλλοι 100.000 με χρέη από 3.000 ως 300.000 € όφειλαν συνολικά 3 δις €, ενώ άλλοι 5,770 με χρέη από 300.000 ως 1.000.000 όφειλαν 17,6 δις €. Τέλος 1.500 οφειλέτες με χρέη άνω του 1 δις €, χρωστούσαν συνολικά 35 δις €. Τα στοιχεία αυτά αποκαλύπτουν ποιοι είναι οι πραγματικοί οφειλέτες του δημοσίου.¹¹⁴

Από το σύνολο των «ληξιπρόθεσμων χρεών» το 2013, τα 23 δις αφορούσαν χρέη 2.697.791 φυσικών προσώπων (36% του συνόλου των φορολογουμένων), ενώ τα 40 δις αφορούσαν χρέη 487.686 εταιριών και άλλων νομικών προσώπων (64% του συνόλου). Αυτό δείχνει το βάθος του κοινωνικού προβλήματος των χρεών στο δημόσιο. Μια από τις ειδικότερες αιτίες αύξησης των φορολογικών χρεών, ήταν το «χαράτσι» στα ακίνητα και σε συνέχεια του ΕΝΦΙΑ, το οποίο αμφισβητήθηκε έντονα από νομική, οικονομική και κοινωνική άποψη. Στο σύνολο των ληξιπρόθεσμων χρεών το 2013, τα 26,7 δις € ήταν πρόστιμα (42,5%) τα οποία δύσκολα θα εισπραχθούν, ενώ τα 13,8 δις ήταν οφειλές από ΦΠΑ (22,1%), τα 11,5 δις οφειλές φόρου εισοδήματος (18,3%), κ.ά. Κάθε οφειλέτης φυσικό πρόσωπο, χρωστούσε μέσο όρο 8.526 €, ενώ κάθε νομικό πρόσωπο, κατά μέσο όρο 81.807 €. Ωστόσο ο κύριος όγκος χρεών ήταν από εύπορα εισοδηματικά στρώματα, δεδομένου ότι οφειλέτες ως 3.000 € ανέρχονταν γύρω στο 90% του συνόλου των οφειλετών με χρέη μόλις 1,5 δις €, ενώ αντίστροφα οι μεγάλοι οφειλέτες, γύρω στα

10.000 φυσικά και νομικά πρόσωπα, είχαν 90% των χρεών. Ειδικότερα όσον αφορά το ΦΠΑ, το 2012 από τις 5.319.711 δηλώσεις που έπρεπε να είχαν υποβληθεί, καταγράφηκαν μόνο 4.140.911 (δηλαδή 1 στους 5 υπόχρεους δεν υπέβαλαν δήλωση), ενώ μετά από όχληση του Υπουργείου Οικονομικών μόνο 1 στους 10 ανταποκρίθηκε. Η Κομισιόν υπολογίζει την απώλεια εσόδων από την φοροκλοπή του ΦΠΑ γύρω στα 10 δις το χρόνο. Παράλληλα αξιοσημείωτο είναι η φοροδιαφυγή κυρίως των «εύπορων» (φυσικών προσώπων, επιχειρήσεων και off-shore εταιριών), η οποία ανέρχεται 25-30% των φορολογικών εσόδων (ή 10% του ΑΕΠ), αποτελώντας τη βασική πηγή ελλειμμάτων και δημόσιου χρέους.

Μια άλλη διάσταση των ιδιωτικών χρεών, έχουμε με τη μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών από επιχειρήσεις (οι μισθωτοί τις καταβάλλουν πριν πάρουν μισθό με παρακράτηση από τον εργοδότη), καθώς από ελεύθερους επαγγελματίες και αγρότες. Το σύνολο των οφειλών τον Ιούνιο 2014 ανέρχονταν σε 15,8 δις (ΙΚΑ 8 δις, ΟΑΕΕ 7 δις, ΟΓΑ 0,8 δις). Το ΙΚΑ είχε 260.000 οφειλότες, ο ΟΑΕΕ 370.000 ενώ στον ΟΓΑ 260.000. Πρόκειται για μεγάλο αριθμό οφειλετών που δείχνει το κοινωνικό βάθος του προβλήματος. Μεγάλο μέρος των χρεών προς το ΙΚΑ είναι από μεγάλες επιχειρήσεις, ενώ στον ΟΑΕΕ κυρίως από μικρομεσαίες. Από τις παραπάνω οφειλές, εισπράξιμες θεωρούνται μόνο το 1/4 (γύρω στα 4-4,5 δις) κυρίως προς το ΙΚΑ, το οποίο τελευταία έχει προβεί σε κατασχέσεις περιουσιακών στοιχείων ακόμα και για χρέη 10.000 €. ¹¹⁵ Λόγω των μέτρων του Μνημονίου, έχουμε επίσης και το φαινόμενο αύξησης χρεών από νοικοκυριά προς φορείς Κοινής Ωφέλειας, ιδιαίτερα προς ΔΕΗ ύψους 1,3 δις, καθώς σε ΕΥΔΑΠ, ΟΤΕ και εταιρίες κινητής τηλεφωνίας.

Τέλος, σημαντική πτυχή του ιδιωτικού χρέους, είναι οι καθυστερημένες οφειλές (δεδουλευμένα) σε 900.000-1.000.000 εργαζόμενους από πολλές επιχειρήσεις. Είναι μια νέα πρακτική που εφαρμόζουν τελευταία όλο και περισσότερες επιχειρήσεις, είτε αντιμετωπίζουν προβλήματα από την κρίση, είτε όχι, εντείνοντας την εκμετάλλευση των μισθωτών. Χαρακτηριστική περίπτωση τα Ναυπηγεία Σκαραμαγκά όπου οι εργαζόμενοι εξακολουθούν για 18 μήνες να είναι απλήρωτοι, ενώ δεν έχουν καταβληθεί ούτε οι εργοδοτικές εισφορές, με τα ανάλογα ένσημα συνταξιοδότησης.

5.8.6 Πολιτικές αντιμετώπισης των «κόκκινων οφειλών».

Οι πολιτικές αντιμετώπισης των «κόκκινων οφειλών» από την κυβέρνηση και τρόικα, συνδέονται με λήψη σειράς μέτρων (ασφαλιστικών, διοικητικών, δικαστικών) είσπραξης τους. Μεταξύ άλλων είναι η μη χορήγηση πιστοποιητικού φορολογικής ενημερότητας ή άλλου πιστοποιητικού προβλεπόμενου από το νόμο, η δέσμευση του συνόλου των τραπεζικών και επενδυτικών λογαριασμών, η κατάσχεση καταθέσεων σε τράπεζες, οι πλειστηριασμοί ακινήτων και οι ποινικές διώξεις. Σύμφωνα με στοιχεία του υπουργείου Οικονομικών, οι κατασχέσεις της Εφορίας στα χέρια τρίτων (καταθέσεις στις τράπεζες) έφτασαν τον Ιανουάριο '14 τις 17.365 περιπτώσεις (αποψίλωση 700 λογαριασμών την ημέρα), ενώ βγήκαν στο

«σφυρί», 1.392 κατοικίες και οικοπέδα.¹¹⁶

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο έλεγχος των off-shore εταιριών Κρανιδίου (γύρω στις 600) μέσα σε ένα χρόνο έχουν περάσει σε τρεις διαφορετικές υπηρεσίες ελέγχου. Επίσης σύμφωνα με ερώτηση βουλευτών του ΣΥΡΙΖΑ (11.10.2013), υπάρχει πλήρης αδράνεια στον έλεγχο 6 λιστών φοροδιαφυγής μεγάλης κλίμακας (Λαγκάρντ, Λουξεμβούργου, Λιχτενστάιν, ακίνητα Λονδίνου, 54.000 εμβάσματα εξωτερικού, κ.ά). Σύμφωνα με έγγραφο του ΣΔΟΕ ο έλεγχος μεταβιβάζεται στις κατά τόπους εφορίες διότι η κυβέρνηση δεν εξασφαλίζει το αναγκαίο προσωπικό για εκπλήρωση του έργου τους. Χαρακτηριστικό επίσης, της συνειδητής αδιαφορίας ελέγχου της φοροδιαφυγής της κυρίαρχης ελίτ είναι τα εξής στοιχεία. Σε σύνολο 6.575 υπό έλεγχο off-shore εταιριών το 2014, στο πρώτο τετράμηνο είχαν ελεγχθεί μόνο 4, από 720 υποθέσεις μεγάλου πλούτου είχαν ελεγχθεί 59, από 24.710 εμβάσματα εξωτερικού είχαν ελεγχθεί 31, ενώ από τις 2.037 υποθέσεις της λίστας Λαγκάρντ είχαν ελεγχθεί μόνο 25. Από τους ελέγχους προέκυψαν εκατομμύρια ποσά φοροδιαφυγής κατά περίπτωση.¹¹⁷ Είναι προφανές ότι αυτό οδηγεί σε μη πραγματοποίηση ελέγχων και τελικά σε παραγραφή χρεών. Δεν είναι τυχαίο ότι από τους λίγους ελέγχους που έγιναν ως σήμερα προέκυψαν μεγάλα ποσά φοροδιαφυγής.

Όσον αφορά τις οφειλές στα ασφαλιστικά ταμεία, υπάρχει ένα πλαίσιο που προβλέπει εξόφληση σε 12 δόσεις, ενώ συζητιέται νέο πλαίσιο για 48 δόσεις στο διάστημα 2013-2017, με μείωση των προσαυξήσεων και κάθε είδους επιβαρύνσεων της οφειλής κατά 25%, εφ' όσον το χρέος εξοφληθεί το 2017, 30% το 2016, κ.ο.κ., που έφθανε στο 50% εφ' όσον θα είχε εξοφληθεί το 2013.

5.9 Προϊόντα καταναλωτικής πίστης/ Πιστωτικές Κάρτες.

5.9.4 Εισαγωγή.

Ιστορικά, η σύλληψη της ιδέας για τη χρήση μιας κάρτας για την πραγματοποίηση αγορών ανήκει στον Edward Bellamy όπου στο μυθιστόρημα του Looking Backward (1887) αναφέρει τον όρο πιστωτική κάρτα 12 φορές²¹. Η πρώτη σύγχρονη πιστωτική κάρτα χρησιμοποιήθηκε την δεκαετία του 1920 στην Αμερική για τον ανεφοδιασμό βενζίνης. Μετά το 1938 πολλές επιχειρήσεις αποδέχονταν ως μέσο πληρωμής την κάρτα που εξέδιδαν μεταξύ άλλων και η Western Union, εξέδιδε κάρτες από το 1921-22. Ο πρόγονος της σημερινής πιστωτικής, η Charga – Plate, προερχόμενη από την Αμερική και πάλι, ήταν μεταλλική και χρησιμοποιήθηκε από το 1930 έως το 1950 όπου, οι ιδρυτές του Diners Club, Frank McNamara και Ralph Schneider, δημιούργησαν μια χρεωστική κάρτα γενικής χρήσεως με την υποχρέωση αποπληρωμής του συνολικού ποσού χρέωσής της. Επόμενη χρεωστική κάρτα διεθνούς κυκλοφορίας, η Carte Blanche από την American Express, κυκλοφόρησε το 1958. Η πρώτη κάρτα ανακυκλούμενης πίστωσης με τα χαρακτηριστικά των σημερινών καρτών εισήλθε στην αγορά τον Σεπτέμβρη του 1958 από την America Bank, ονομάστηκε BankAmericard, και γρήγορα εξελίχθηκε στο σύστημα Visa σε συνεργασία με τις υπεράκτιες θυγατρικές της τράπεζας. Το 1966 δρομολογήθηκε ο πρόγονος της Mastercard και ενδυναμώθηκε το 1967 με την συγχώνευση της

Everything Card από την Citibank, δημιουργώντας την Master Charge. Στην Ευρώπη, η πρώτη πιστωτική ήταν η Barclaycard (1966). Σε χώρες της Ευρώπης και την Ιαπωνία ο βαθμός διείσδυσης των πιστωτικών καρτών έφτασε τα επίπεδα της Αμερικής και του Καναδά μόλις την δεκαετία του 1990, καθώς επέμεναν στη χρήση των μετρητών, δημιουργώντας εναλλακτικούς τρόπους πληρωμής όπως την Carte Bleue και την Eurocard.¹¹⁸¹¹⁹¹²⁰

Στη ζώνη του ευρώ κυκλοφορούν σήμερα περισσότερες από 350 εκατομμύρια κάρτες οι οποίες χρησιμοποιούνται για την εκτέλεση πάνω από 12 δισεκατομμυρίων συναλλαγών πληρωμής και 6 δισεκατομμυρίων αναλήψεων μετρητών ετησίως. Σε κάθε χώρα της ζώνης του ευρώ λειτουργεί τουλάχιστον ένα εθνικό σύστημα καρτών. Οι εθνικές κάρτες συμπράττουν συχνά με τη Visa ή τη MasterCard προκειμένου να μπορούν να χρησιμοποιηθούν εκτός της χώρας έκδοσης. Όταν η κάρτα χρησιμοποιείται εντός της χώρας έκδοσης, ενεργοποιείται συνήθως η εθνική κάρτα, ενώ εκτός της χώρας έκδοσης (εντός ή εκτός της ζώνης του ευρώ), χρησιμοποιείται διεθνής επωνυμία. Στην Ευρώπη, τα εθνικά συστήματα καρτών είναι σε γενικές γραμμές πολύ αποδοτικά και σχετικά ανέξοδα τόσο για τους κατόχους καρτών όσο και για τους εμπόρους. Ο Ενιαίος Χώρος Πληρωμών σε Ευρώ (Single Euro Payments Area – SEPA²⁷), θα έχει τεράστιο αντίκτυπο στον κλάδο των πληρωμών με κάρτα, καθώς το πλαίσιο λειτουργίας των καρτών αποτελεί ένα από τα τρία πεδία εφαρμογής του, και η στάση του Ευρωσυστήματος θα έχει κρίσιμη σημασία προκειμένου η αγορά να μπορέσει να στραφεί προς την κατεύθυνση που μεγιστοποιεί τα οφέλη για τους πολίτες της Ευρώπης.¹²¹

Όσο αφορά στην Ελλάδα η αγορά πιστωτικών καρτών σημείωσε εντυπωσιακή άνοδο κατά την περίοδο 1995-2002: ο αριθμός των καρτών τριπλασιάστηκε ενώ τα υπόλοιπα οκταπλασιάστηκαν. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλαν οι μέχρι τότε ισχύοντες περιορισμοί για την καταναλωτική πίστη που οδήγησαν σημαντική μερίδα του κοινού στην αναζήτηση κάλυψης των πιστωτικών τους αναγκών με πολλαπλές πιστωτικές κάρτες ανά πιστούχο. Σύμφωνα με στελέχη του τομέα το 2006, οι πιστωτικές κάρτες σε ισχύ είναι περίπου 5,5 εκατομμύρια από τις οποίες το μεγαλύτερο μερίδιο (60%) αναλογεί στη Visa και ακολουθούν η Mastercard (31%) και οι υπόλοιπες (9%, American Express, Diners, κλπ.)²⁹. Σήμερα, τα στοιχεία για τη χρήση των πιστωτικών καρτών στη χώρα μας είναι απογοητευτικά καθώς η οικονομική κρίση αλλά και η επιφυλακτικότητα των καταναλωτών για το πλαστικό χρήμα έχει οδηγήσει σε σημαντική μείωση των συναλλαγών που πραγματοποιούνται στα σημεία πώλησης. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις από τα δύο μεγαλύτερα συστήματα πληρωμών Visa και MasterCard για το 2009, το σύνολο των πιστωτικών καρτών που κυκλοφορούν στη χώρα μας ανέρχονται σε 14,5 εκατομμύρια από τα οποία τα 8,5 εκατομμύρια είναι οι χρεωστικές κάρτες, ενώ στα 6 εκατομμύρια περίπου υπολογίζονται οι πιστωτικές κάρτες. Από την πλευρά της MasterCard, ο επικεφαλής για την περιοχή της Κεντρικής Ευρώπης κ. Αθανάσιος Γεραμάνης, υποστηρίζει ότι η διάδοση της χρήσης του πλαστικού χρήματος δεν θα πρέπει να συγχέεται απαραίτητα με την αύξηση του δανεισμού. Η σωστή χρήση της κάρτας επιτρέπει τον καλύτερο έλεγχο των οικονομικών μας και γι' αυτό θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως εργαλείο διαχείρισης και όχι ως μέσο πίστωσης³⁰. Η Ελλάδα παρουσιάζει, άλλωστε, τον χαμηλότερο βαθμό διείσδυσης του πλαστικού χρήματος, όπως προκύπτει από τον αριθμό συναλλαγών με κάρτες που περιορίζεται στις 9,8 για τις πιστωτικές κάρτες και σε μόλις 1 ανά χρεωστική κάρτα, έναντι 25,7 στην Ισπανία. Η κακή χρήση της κάρτας στη χώρα μας, σύμφωνα με τον κ. Γεραμάνη, επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η δαπάνη ανά κάρτα που πραγματοποιούν οι Έλληνες περιορίζεται

μόλις στα 107 ευρώ για τις χρεωστικές, έναντι 1.105 ευρώ σε χώρες όπως η Ισπανία ή 4.748 ευρώ σε χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία.¹²²¹²³

5.9.5 Πιστωτικές Κάρτες .

Πιστωτική κάρτα είναι μια μικρή πλαστική κάρτα που εκδίδεται για έναν χρήστη ως ένα μέσο πληρωμών και επιτρέπει στον κάτοχό της την αγορά αγαθών και υπηρεσιών στη βάση της υπόσχεσης ότι θα πληρώσει για τα αγαθά ή τις υπηρεσίες που απόκτησε¹⁹. Ο εκδότης της κάρτας δημιουργεί έναν λογαριασμό ανακυκλούμενης πίστωσης και παρέχει μια ανοικτή πίστωση στον καταναλωτή, την οποία ο χρήστης μπορεί να το χρησιμοποιήσει είτε για αγορές είτε για ανάληψη μετρητών. Το σχήμα και οι διαστάσεις των πιστωτικών καρτών είναι κοινά παγκοσμίως και ορίζονται από συγκεκριμένα πρότυπα (ISO/IEC 7810 με κωδικό ID-1) και έχουν οριστεί ως 85.60-53.98 mm²⁰.

5.9.6 Χαρακτηριστικά Πιστωτικών καρτών.

Οι πιστωτικές κάρτες θεωρούνται ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο χρηματοπιστωτικό εργαλείο καθώς η χρήση τους περιλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό διαφορετικών χαρακτηριστικών και κινήτρων (συναλλαγές, πίστωση, παροχές), ένα μεγάλο αριθμό συνδεδεμένων τιμών (επιτόκια, επιτόκια υπερημερίας, περίοδος χάριτος, ποινή υπέρβασης ορίου, ετήσια συνδρομή κα) και ποσοτικούς περιορισμούς (πιστωτικά όρια, ελάχιστες καταβολές). Επιπλέον, τα χαρακτηριστικά αυτά και οι σχετικές υπηρεσίες παρέχονται όχι μόνο από τράπεζες αλλά από πληθώρα οργανισμών και επιχειρήσεων³². Τα χαρακτηριστικά των πιστωτικών καρτών, τα κόστη που προκύπτουν καθώς και όλες οι απαραίτητες πληροφορίες για τη χρήση της κάρτας είναι απαραίτητο να περιλαμβάνονται στους όρους σύμβασης και στο παράρτημα, το οποίο υπογράφει ο πελάτης πριν παραλάβει την κάρτα ταχυδρομικά στη διεύθυνση που έχει υποδείξει.¹²⁴

5.9.7 Πιστωτικό όριο καρτών/Ελάχιστη καταβολή/ Περίοδος χάριτος/ Ημερομηνία λήξης.

Οι συναλλαγές του κατόχου με την κάρτα υπόκεινται σε ανώτατο ποσοτικό όριο, το οποίο καθορίζεται από την τράπεζα, με βάση τον αναλαμβανόμενο πιστωτικό κίνδυνο. Επιπρόσθετα η τράπεζα μπορεί να επιβάλει ορισμένο ανώτατο ποσό ως όριο ημερήσιων ή μηνιαίων συναλλαγών, τα οποία μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με το εάν αφορούν αναλήψεις μετρητών ή λοιπές συναλλαγές και γνωστοποιούνται στον κάτοχο της κάρτας κατά τη χορήγηση της με σχετικό έγγραφο, το οποίο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της σύμβασης χορήγησής της. διευκρινίζεται ότι το ημερήσιο ή μηνιαίο πιστωτικό όριο δεν αναφέρεται στη αξία κάθε μεμονωμένης αγοράς, αλλά στο σύνολο της αξίας των αγορών. Επιπλέον, το μηνιαίο πιστωτικό δεν υπολογίζεται με βάση ημερολογιακούς μήνες, αλλά με βάση την περίοδο χρέωσης ενός μήνα, όπως αυτή ορίζεται από τη σύμβαση του κατόχου

με την τράπεζα. Σε περίπτωση που η τράπεζα διαπιστώσει ασυνέπεια στην τήρηση των συμβατικών όρων της κάρτας ακόμα και άλλων προϊόντων ή επανεξέτασης της φερεγγυότητας και της πιστοληπτικής ικανότητας του πελάτη, δικαιούται να μεταβάλει το κάθε είδους όριο, χωρίς χρονικό περιορισμό εφόσον η κάρτα είναι σε ισχύ. Επιπλέον μείωση ορίου μπορεί να επέλθει και στην περίπτωση αδράνειας της πιστωτικής για μεγάλο χρονικό διάστημα, για λόγους ασφάλειας των συναλλαγών. Το εκάστοτε νέο όριο γνωστοποιείται στον κάτοχο με τους μηνιαίους λογαριασμούς πολύ λαμβάνει. Από την άλλη πλευρά, η τράπεζα μπορεί μονομερώς να χορηγήσει αύξηση του πιστωτικού ορίου ως προωθητική ενέργεια ή επιβράβευση καλής συναλλακτικής συμπεριφοράς. Εάν ο κάτοχος της κάρτας δεν το επιθυμεί δηλώνει την υπαναχώρησή του. Δυνατότητα αυξομείωσης του πιστωτικού ορίου έχει και ο πελάτης, κατόπιν συμπληρωματικής αίτησης και η διαδικασία χορήγησή του είναι αντίστοιχη με την αρχική. Τέλος, η υπέρβαση του πιστωτικού ορίου συνιστά ουσιώδη συμβατική παράβαση και για το λόγο ορίζεται και χρηματική ποινή.

Η ελάχιστη καταβολή καθορίζεται από την τράπεζα και μπορεί να είναι είτε ένα σταθερό ποσό ανεξαρτήτως του ποσού των αγορών, είτε ένα συγκεκριμένο ποσοστό επί του ποσού των χρεώσεων που πραγματοποιήθηκαν (συνήθως 1% έως 3%).

Περίοδος χάριτος είναι το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο ο κάτοχος της πιστωτικής κάρτας μπορεί να εξοφλήσει το υπόλοιπό του, χωρίς να επιβαρυνθεί με τόκους. Το χρονικό διάστημα αυτό κυμαίνεται μεταξύ 20 και 30 ημερών. Στην περίπτωση που ο κάτοχος έχει ανεξόφλητο υπόλοιπο από προηγούμενους λογαριασμούς, κάποιες τράπεζες δε δίνουν περίοδο χάριτος για τις επόμενες αγορές και ο υπολογισμός του τόκου ξεκινάει από την ημερομηνία πραγματοποίησης των αγορών, ενώ κάποιες τράπεζες δε διακόπτουν την παροχή περιόδου χάριτος για νέες αγορές. Ο κάτοχος θα πρέπει να αναφέρεται στη συμφωνία που έχει συνάψει με την τράπεζα για λεπτομέρειες σχετικά με την περίοδο χάριτος.

Η ημερομηνία λήξης μίας πιστωτικής κάρτας είναι η ημερομηνία μέχρι την οποία ο κάτοχός της μπορεί να πραγματοποιεί συναλλαγές. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η εκδίδουσα τράπεζα αποστέλλει στον κάτοχο μία νέα κάρτα η οποία αντικαθιστά την ήδη υπάρχουσα λίγο πριν την ημερομηνία λήξης της τελευταίας, εκτός εάν ο κάτοχος ειδοποιήσει την τράπεζα ότι δεν επιθυμεί την ανανέωση της κάρτας του μετά την ημερομηνία λήξης της.

5.9.8 Κόστη Πιστωτικών καρτών.

❖ **Επιτόκιο αγορών (κυμαινόμενο).** Σε περίπτωση εξόφλησης του χρεωστικού υπολοίπου που προέρχεται από τις αγορές μέχρι την ημερομηνία λήξης του εκάστοτε λογαριασμού, η λογαριασμό δεν υφίσταται χρέωση τόκου. Σε αντίθετη περίπτωση, οι τράπεζες συνήθως χρεώνουν τόκους από την ημερομηνία πραγματοποίησης της εκάστοτε αγοράς, μέχρι και την ημερομηνία εξόφλησής της. Το τελικό ποσό χρέωσης υπολογίζεται ως εξής:

Βασικό Επιτόκιο x Μέσο Ημερήσιο Υπόλοιπο/365 x Αριθμός ημερών, μέχρι την πραγματοποίηση πληρωμής.

❖ Επιτόκιο αναλήψεων (κυμαινόμενο). Στην περίπτωση ανάληψης μετρητών από την πιστωτική κάρτα ο τόκος υπολογίζεται από την ημερομηνία ανάληψης και όχι από την ημερομηνία λήξης του λογαριασμού. Επιπλέον, το επιτόκιο ανάληψης μετρητών διαμορφώνεται υψηλότερο από αυτό των αγορών 1% με 2% περίπου.

❖ Επιτόκιο υπερημερίας, το οποίο υπολογίζεται 2,5 ποσοστιαίες μονάδες επιπλέον των εκάστοτε επιτοκίων.¹²⁵

❖ Χρέωση υπέρβασης πιστωτικού ορίου. Σε περίπτωση υπέρβασης του πιστωτικού ορίου ο κάτοχος της κάρτας υποχρεούται να εξοφλήσει συμπληρωματικά με την ελάχιστη μηνιαία καταβολή το ποσό της υπέρβασης αλλά και ένα ποσοστό επί του ποσού της υπερβάσεως που ορίζεται από την τράπεζα και αναφέρεται στο παράρτημα της σύμβασης.¹²⁶

❖ Ετήσια συνδρομή, αποτελεί μια επιβάρυνση που καταβάλλεται μια φορά το χρόνο εφάπαξ, ανεξάρτητα από το εάν αυτή χρησιμοποιείται η κάρτα ή όχι. Με ετήσια συνδρομή επιβαρύνονται και οι τυχόν πρόσθετες κάρτες, τις περισσότερες φορές όμως το κόστος είναι μειωμένο σε σχέση με την κύρια κάρτα. Η εισφορά του νόμου 128/75 επιβαρύνει το ονομαστικό επιτόκιο της πιστωτικής κάρτας με ένα ποσοστό 0,6%.¹²⁷ Το επιπλέον αυτό ποσοστό παρακρατείται από την τράπεζα μέσω των μηνιαίων δόσεων αποπληρωμής της κάρτας.

❖ Έξοδα ανάληψης μετρητών. Ενδεχομένως η τράπεζα να χρεώνει με έξοδα την ανάληψη μετρητών από το πιστωτικό όριο, τα οποία διαφοροποιούνται ανάλογα με το σημείο το οποίο γίνεται η ανάληψη. Βέβαια, ο όρος αυτός κρίθηκε καταχρηστικός, ωστόσο ο κάτοχος εξακολουθεί αν υφίσταται χρέωση στην περίπτωση που πραγματοποιεί την ανάληψη από ATM άλλης τράπεζας ή από το εξωτερικό.¹²⁸

Άλλα έξοδα που προκύπτουν από την χρήση της πιστωτικής κάρτας είναι τα έξοδα έκδοσης λογαριασμού και τα έξοδα εξόφλησης λογαριασμού τα οποία οι περισσότερες τράπεζες δεν εισπράττουν.

❖ Έξοδα πραγματοποίησης συναλλαγών σε ξένο νόμισμα και έξοδα μετατροπής συναλλάγματος προκύπτουν από τη χρήση της πιστωτικής για αγορές σε ξένο νόμισμα και ορίζονται από τον τιμοκατάλογο των βασικών τραπεζικών εργασιών κάθε τράπεζας.

6.Επίλογος.

Το χρέος αντιμετωπίστηκε ιστορικά με τους εξής τρόπους :

- ❖ Εφαρμογή πολιτικών λιτότητας, δηλαδή πλεονάσματα σε μακροπρόθεσμη βάση. Το Ηνωμένο Βασίλειο για παράδειγμα κατά την περίοδο 1814-1914 κατάφερε να μηδενίσει το χρέος (200% του ΑΕΠ) με πρωτογενή πλεονάσματα 2%-3% ετησίως και μηδενικό σχεδόν πληθωρισμό. Αυτή όμως η πολιτική ευνοούσε τους ομολογιούχους (ποσοστό απόδοσης των ομολόγων 5%-6% ετησίως) και ζημίωνε τους φορολογούμενους. Έτσι με τον τρόπο αυτό οι συνολικοί φορολογικοί πόροι

που πληρώθηκαν για τόκους ήταν μεγαλύτεροι από τις συνολικές δαπάνες για την εκπαίδευση κατά την ίδια περίοδο.

- ❖ Με υψηλότερο πληθωρισμό, δηλαδή αυξάνοντας το ποσοστό σε 5% αντί για 2% ετησίως. Το αποτέλεσμα που προκύπτει είναι ότι το χρέος έχει τη δυνατότητα να μειωθεί κατά 15% του ΑΕΠ σε πέντε χρόνια.
- ❖ Κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης του ΑΕΠ.
- ❖ Με συνδυσμό υψηλού πληθωρισμού και υψηλών ρυθμών μεγέθυνσης του ΑΕΠ, όπως καθίσταται την περίοδο έπειτα από την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.
- ❖ Με το μέτρο διαγραφής χρέους (Γερμανία το 1953).

Κατά την περίοδο 2000-2001, το έλλειμμα του δημόσιου τομέα περιορίστηκε κάτω του 3% του ΑΕΠ, που αποτελούσε το δημοσιονομικό κριτήριο για την ένταξη στη ζώνη του Ευρώ, ενώ αμέσως μετά την ένταξη, η δημοσιονομική πολιτική έγινε επεκτατική, προκαλώντας αύξηση του ελλείμματος.

Το δημοσιονομικό έλλειμμα δεν ήταν το μοναδικό πρόβλημα χρηματοδότησης που αντιμετώπιζε η Ελλάδα και συνέβαλλε στην αύξηση του χρέους αλλά και το έλλειμμα του ισοζυγίου τρέχουσων συναλλαγών, το οποίο αντανάκλα την υπέρβαση κατανάλωσης σε σχέση με το εισόδημα τόσο στον ιδιωτικό, όσο και στο δημόσιο τομέα. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρέχουσων συναλλαγών οδήγησε σε αύξηση του εξωτερικού χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ από 40% το 2001, σε περίπου 85% το 2009 ενώ παράλληλα στο διάστημα αυτό, αυξάνονται οι πληρωμές τόκων επί του εξωτερικού χρέους.

Η ανεπάρκεια αποταμιευτικών πόρων στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα αναπόφευκτα απεικονίστηκε στα ελλείμματα του ισοζυγίου τρέχουσων συναλλαγών και αντιμετωπίστηκε με την εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό, συσσωρεύοντας εξωτερικό χρέος.

Η μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος με έσοδα από την αύξηση της φορολογίας απλώς μεταθέτει το πρόβλημα της αρνητικής αποταμίευσης του Δημοσίου στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Κατά μέσο όρο την περίοδο 1996-2006, εάν το μέσο ποιοτικό επίπεδο των χωρών της ΕΕ ήταν το ίδιο και στην Ελλάδα, τότε το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα στην Ελλάδα θα ήταν υψηλότερο κατά 15,3%.

Κατά την περίοδο 1995-2003, η ανάπτυξη προήλθε κυρίως από κλάδους

παραγωγής μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών αφού υπολογίζεται ότι το 42% της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας αποδίδεται στα εμπορεύματα και το 58% στα μη εμπορεύσιμα, ενώ και ο ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής ήταν υψηλότερος στα μη εμπορεύσιμα.¹²⁹

Στην έκθεση του Δ.Ν.Τ για την Ελλάδα τον Ιούνιο του 2014, αναφέρεται ότι το Ελληνικό δημόσιο χρέος θα παραμείνει ιδιαίτερα υψηλό την επόμενη δεκαετία.¹³⁰ Η στρατηγική μείωσης του δημόσιου χρέους θα πρέπει να στηριχτεί :

- ❖ Στην ανάπτυξη, η οποία θα βοηθήσει στη μείωση του χρέους προς το ΑΕΠ κατά 30 ποσοστιαίες μονάδες έως το 2020.
- ❖ Στις αποκρατικοποιήσεις που θα βοηθούν στη μείωση του χρέους προς το ΑΕΠ κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες έως το 2020.
- ❖ Στη δημοσιονομική προσαρμογή με την επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος 4,5% το 2016.
- ❖ Με την υπό προϋποθέσεις νέα μείωση «κούρεμα» του χρέους.

Σε κάθε περίπτωση απαιτείται για την Ελλάδα :

1. Δημιουργία πρωτογενούς πλεονάσματος στο κρατικό προϋπολογισμό.
2. Θετικός ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ.
3. Μείωση του επιτοκίου δανεισμού.
4. Επίτευξη πλεονάσματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.
5. Εξάλειψη λόγων και αιτιών που οδηγούν σε αύξηση του χρέους και ελλείμματος λόγω στατιστικών διαφορών και προσαρμογών.
6. Η εξέταση ελάφρυνσης ή και διαγραφής χρέους.

Συμπερασματικά, παρατηρούμε από το 2015 έως και σήμερα οι καταθέσεις στις τράπεζες μειώθηκαν, το ΑΕΠ παράλληλα με το Δημόσιο και το Ιδιωτικό χρέος σημείωσαν σε απόλυτες τιμές μείωση. Το βιοτικό επίπεδο συνεχίζει να υποχωρεί λόγω της έλλειψης οράματος για αναστροφής της συγκεκριμένης τάσης. Κρίνεται παρόλα αυτά επιτακτική ανάγκη να καταπολεμηθεί η ανεργία όχι μέσω της τόνωσης της ζήτησης αλλά με παραγωγικά και πραγματικά έργα.

Η αποτυχία της δημοσιονομικής λιτότητας ως μέσου επίτευξης δημοσιονομικής προσαρμογής είναι διττή, αφενός δεν συνέβαλε στην ανάκτηση της φερεγγυότητας και της αξιοπιστίας του ελληνικού δημόσιου τομέα και αφετέρου αποσταθεροποίησε το μακροοικονομικό και το χρηματοπιστωτικό σύστημα της

οικονομίας.

Συνεπώς, τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής απέτυχαν να δημιουργήσουν διατηρήσιμες συνθήκες δημοσιονομικής σταθερότητας, αξιοπιστίας και αυτόνομης πρόσβασης της χώρας στις αγορές κεφαλαίων. Η Ελληνική οικονομία συνεχίζει να εμφανίζει μη βιώσιμο πρωτογενές πλεόνασμα, ως αποτέλεσμα της δημοσιονομικής λιτότητας και υψηλού πιστωτικού ρίσκου και σύμφωνα με τις προβλέψεις, 3,7% του ΑΕΠ το 2017, 2,9% του ΑΕΠ το 2018 και εν συνεχεία από το 2019 έως το 2022 θα κινείται στο 3,5% του ΑΕΠ σε ετήσια βάση. Συνεπώς, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η πορεία της χώρας τα αμέσως επόμενα χρόνια είναι απολύτως εξαρτημένη από το ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης και την εξέλιξη των υποχρεώσεων της χώρας σε τόκους.

7. Βιβλιογραφία.

-
- ¹ Anglietta, Michael, (2009), *Η οικονομική κρίση, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ 112-113*
- ² Ηλιαδάκης, Τάσος Μ. *Ο εξωτερικός δανεισμός στη γένεση και εξέλιξη του νέου ελληνικού κράτους, 1824-2009, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2011, σελ 71-*
- ³ Eurogroup Statement on Greece, 25.5.2016.
- ⁴ Janssen, Ronald *Greece and the IMF: who exactly is being saved? CEPR, July 2010.*
- ⁵ *Der Spiegel* 19.4.2010.
- ⁶ *Τα Νέα* 24.03.2010.
- ⁷ Γεωργακόπουλος, Θ.Λιανός, Μπένος, (1989), *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία, Εκδόσεις Α.Σταμούλης, Πειραιάς.*
- ⁸ Δαλαμάγκας, Βασίλειος, (2003) *Εισαγωγή στη Δημοσιονομική Πολιτική, Εκδόσεις Κριτική ΑΕ, Αθήνα*
- ⁹ Δαλαμάγκας Βασίλειος, (2003) *Εισαγωγή στη Δημοσιονομική Πολιτική, Εκδόσεις Κριτική ΑΕ, Αθήνα.*
- ¹⁰ Δαλαμάγκας Βασίλειος, (2003) *Εισαγωγή στη Δημοσιονομική Πολιτική, Εκδόσεις Κριτική ΑΕ, Αθήνα.*
- ¹¹ Παντελάκης Νίκος, (1995) *Δημόσια Δάνεια, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.*
- ¹² Burda, Michael, Wyplosz Charles, (2007) *Ευρωπαϊκή Μακροοικονομική, τόμος Α' Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.*
- ¹³ Ανδρεάδης Ανδρέας, *Ιστορία των Εθνικών Δανείων, Μέρος Α', Τα Δάνεια της Ανεξαρτησίας (1824-1825)-Το Δημόσιο Χρέος επί της Βαυαρικής Δυναστείας, Τυπογραφείο «Εστία», Αθήνα.*
- ¹⁴ Λαζαρέτου Σοφία (1999), *Η δραχμή στα μεταλλικά νομισματικά καθεστώτα, Οικονομικό Δελτίο Τράπεζας της Ελλάδας.*
- ¹⁵ Ανδρεάδης Ανδρέας (1925), *Εθνικά Δάνεια και Ελληνική Δημόσια Οικονομία, Εκδοτικός Οίκος Δ.Ν Τζάκα, Ανατύπωση με ευρητήριο (2010) Αθήνα.*
- ¹⁶ Κλαύδιος Μπανταλούκας, (1961), *Ιστορική Επισκόπηση του Προπολεμικού Εξωτερικού Δημόσιου Χρέους της Ελλάδας, έκδοση γραφείου Οικονομικών Ερευνών Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής, Πειραιάς.*

- ¹⁷ Παντελάκης Νικόλαος (1995), *Δημόσια Δάνεια, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.*
- ¹⁸ Πάκος, Θεοφάνης, Πρόντζας, (2011), *Η Δημοσιονομική Πολιτική, Οικονομική Ιστορία του Ελληνικού Κράτους, τόμος Β', πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα.*
- ¹⁹ Σκληράκη Εύη (2015), *Τα δάνεια της εξάρτησης και της χρεοκοπίας 1824-1940, Εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα.*
- ²⁰ Πάκος Θ, Πρόντζας Ε, (2011) *Η Δημοσιονομική Πολιτική στο Συλλογικό Έργο, Οικονομική Ιστορία του Ελληνικού Κράτους, Τόμος Β', Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.*
- ²¹ Γ.Δ. Αντζουλάτος (1967) , *Το μεταπολεμικό κυρίως εσωτερικών δημόσιο χρέος, Αθήνα*
- ²² Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 1964, Αθήνα, 1965.
- ²³ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 1964, Αθήνα, 1966.
- ²⁴ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 1964, Αθήνα, 1967.
- ²⁵ Εξαιρέσεις Πεσμαζόγλου Ι, «Η Ελληνική Οικονομία μετά το 1967», στο Γιαννόπουλος Γ.Ν και Clogg R., *Η Ελλάδα κάτω από τον στρατιωτικό ζυγό, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1976, Καραγιώργας Σάκης «Οι Οικονομικές Συνέπειες της Δικτατορίας», Μελετόπουλος Μ. , Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1996, Καζάκος Π. , Ανάμεσα σε κράτος και αγορά.*
- ²⁶ Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας *Η Ελληνική Οικονομία 1960-1997, Αθήνα 1998.*
- ²⁷ Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας *Η ελληνική οικονομία 1960-1997, Αθήνα 1998 (2). Κατά την Eurostat (3) Από το 1970 Eurostat.*
- ²⁸ Meynaud J. *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα 1946-1965, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2002.*
- ²⁹ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1976.
- ³⁰ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1977.
- ³¹ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1977.
- ³² Πηγή: Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1981.
- ³³ Πηγή: Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1981.
- ³⁴ Ψαλιδόπουλος Μιχάλης (2014), *Η Ιστορία της Τράπεζας της Ελλάδος 1928-2008: Από τράπεζα του κράτους εγγυήτρια της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας., Τράπεζα της Ελλάδος.*
- ³⁵ Ψαλιδόπουλος Μιχάλης (2014), *Η Ιστορία της Τράπεζας της Ελλάδος 1928-2008: Από τράπεζα του κράτους εγγυήτρια της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας., Τράπεζα της Ελλάδος.*
- ³⁶ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1983.
- ³⁷ Πηγή: Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1983.
- ³⁸ Πηγή: Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1984.
- ³⁹ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1985.
- ⁴⁰ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1986.
- ⁴¹ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1987.
- ⁴² Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1988.
- ⁴³ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1989.
- ⁴⁴ Βάμβουκας Γ. (1991), *Κρατικά Ελλείμματα: αίτια, παρενέργειες, προτάσεις οικονομικής πολιτικής, στο Συλλογικό έργο Τα δημόσια Οικονομικά στην Ελλάδα, εκδοτικός οίκος Κ. & Π Σμπίλιας ΑΕΒΕ, Αθήνα.*
- ⁴⁵ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1990.
- ⁴⁶ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1991.
- ⁴⁷ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1992.
- ⁴⁸ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1994.
- ⁴⁹ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1997.
- ⁵⁰ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1998.
- ⁵¹ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 1999.
- ⁵² Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 2000.
- ⁵³ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 2001.
- ⁵⁴ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 2003.
- ⁵⁵ Gibson H, Hall S. and Tavlás G (2012), *the Greek financial crisis: glowing imbalances and sovereign spreads, Journal of International Money and Finance, Vol 31, Issue 3.*
- ⁵⁶ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας για το έτος 2005.
- ⁵⁷ Νόμος 3845/2010 «Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη μέλη της Ζώνης του Ευρώ και το ΔΝΤ. ΦΕΚ Α 65/6.5.2010.
- ⁵⁸ Περιλαμβάνεται στο νόμο 4046/2012 ΦΕΚ Α'28,14 ΦΕΚ/Φεβρουαρίου 2012.
- ⁵⁹ European Commission *The second economic adjustment program for Greece, First review, December 2012, European Economy, paper 123.*
- ⁶⁰ Mudde, Cas *ΣΥΡΙΖΑ : Η διάφευση της λαϊκιστικής υπόσχεσης, εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015.*

⁶¹ Περικοπές στο εφάπαξ, στις επικουρικές συντάξεις, τα μερίσματα των δημόσιων υπαλλήλων, ενώ επίσης υπεγράφη ένα νέο «μνημόνιο κατανόησης» με την Ελληνικό Α.Ε και τη συμφωνία ΕΛΣΤΑΤ και ΓΤΔΕ για την πρόσβαση της τελευταίας στα στοιχεία της πρώτης «στο διηνεκές», και άνοιξε ο δρόμος για πώληση μονάδων της ΔΕΗ.

⁶² Καλύβας Στάθης, Καταστροφές και θρίαμβοι, οι 7 κύκλοι της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2015, Καζάκος Πάνος, Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2010, Featherstone, Kevin, Πολιτική στην Ελλάδα.

⁶³ *Silent Revolution: The IMF 1979-1989*, 1st October 2001.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ James M. Boughton (2000) "From Suez to Tequila": The IMF as Crisis Manager, *Economic Journal* (January 2000).

⁶⁶ James M. Boughton (2000).

⁶⁷ Press Release No 95/10 February 1, 1995 "IMF Approves US 17,8 Billion Stand By Credit For Mexico.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Π. Κρούγκμαν. *Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης*, Εκδόσεις Καστανιώτη Αθήνα 2009.

⁷⁰ Π. Κρούγκμαν. *Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης*, Εκδόσεις Καστανιώτη Αθήνα 2009, σελ 117.

⁷¹ Robert Chote, *Thai crisis highlights lessons of Mexico*, *Survey*, *Financial Times*, 19 September 1997, σελ.16.

⁷² Nicola Bullard, Walden Bello, Kamal Mallhorta (1998).

⁷³ Ibid.

⁷⁴ *Financial Institutions Development Fund* .

⁷⁵ IMF, *IMF approves stand-by credit for Thailand*, Press Release No 97/37, 20 August 1997.

⁷⁶ Nicola Bullard, Walden Bello, Kamal Mallhorta (1998).

⁷⁷ Nicola Bullard, Walden Bello, Kamal Mallhorta (1998).

⁷⁸ World Bank, *World Bank Country Brief*, September 1997.

⁷⁹ Nicola Bullard, Walden Bello, Kamal Mallhorta (1998).

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ IMF, *IMF approves stand-by credit for Indonesia*, Press release No 97/50, 5 November 1997.

⁸² Nicola Bullard, Walden Bello, Kamal Mallhorta (1998).

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Nigel Gould-Davies & Ngaire Woods Source (1999), *Russia and the IMF*, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944), Vol 75, No 1, page 1-21.

⁸⁵ Abbigail J, Chiodo and Michael T, Owyang "A Case Study of a Currency Crisis :The Russian Default of 1998.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ IMF Press Release 99/35 28 July "IMF approves Stand-by Credits for Russia.

⁹⁰ Peter Flynn (1999), 'Brazil : The Politics of Crisis, in *Third World Quarterly*, Vol 20, No 2, pages 287-317.

⁹¹ Mike Evangelist Valerie Sathe 4/11/06 "Brazil's 1998-1999 Currency Crisis.

⁹² Ibid.

⁹³ Peter Flynn (1999).

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ www.sofokleous10.gr/portal2/toprotothema/toprotothema/2010-03-21-23-17-36-2010032121296/

⁹⁶ Ευάγγελος Καραφωτάκης (2002) «Η Σύγχρονη Τουρκική Οικονομία, Προβλήματα και Προοπτικές» στο Θ. Βερέμης & Θ. Ντόκος *Η σύγχρονη Τουρκία Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική*, Εκδ. Παπαζήση, σελ. 45-79.

⁹⁷ <http://newpost.gr/oikonomia/624082/pnigei-thn-oikonomia-to-idiwtiko-xreos-sta-230-dis-eyrw-oi-ofeiles-se-eforia-trapezes-kai-tameia>

⁹⁸ «Ναυτεμπορική», 30.6.14

⁹⁹ «Ναυτεμπορική», 18.6.14

¹⁰⁰ Στη διάρκεια 2007-2010 ελληνικές τράπεζες προσέφεραν δυνατότητα στεγαστικού δανείου σε ελβετικό φράγκο. Πρόκειται για 6.500 δανειολήπτες με δάνεια συνολικού ύψους 7 δις €, οι οποίοι σήμερα καλούνται να πληρώσουν πολύ μεγαλύτερα ποσά, λόγω ανατίμησης ελβετικού φράγκου έναντι ευρώ. Σύμφωνα με καταγγελία του «Συλλόγου Δανειοληπτών σε Ελβετικό Φράγκο» (ΣΥΔΑΝΕΦ), ένα στεγαστικό 200.000 € (ή 330.000 ελβετικά φράγκα) που συνήφθη το 2007 με αποπληρωμή σε είκοσι χρόνια, επιτόκιο 2,57% και ισοτιμία εκταμίευσης 1,65 φράγκα ανά €, λόγω ανατίμησης φράγκου (1,2 €), ανέρχεται σήμερα σε 191.621 €, παρ' ότι έχουν καταβληθεί 102.273 €, με αποτέλεσμα ο δανειολήπτης να χάνει 42.000 € σε όφελος της τράπεζας.! Σε προσφυγή δανειολήπτη στο Πρωτοδικείο Ξάνθης, αποφάσισε ότι η αποπληρωμή δανείου θα πρέπει να γίνεται στην ισοτιμία της σύναψης του δανείου και όχι στην τρέχουσα ισοτιμία, χαρακτηρίζοντας την πρακτική των τραπεζών «καταχρηστική και άκυρη». (Real News 22.6.14).

¹⁰¹ «Εφημερίδα Συντακτών», 8.5.14.

¹⁰² «Εφημερίδα Συντακτών», 16.4.14

¹⁰³ ECB Monthly bulletin "Corporate indebtedness in the Euro area", February 2012.

¹⁰⁴ Πηγή: Eurostat

¹⁰⁵ L. Laeven and F. Valencia (2012) "Systemic Banking Crises Database: An Update" IMF Working Paper 12/163.

¹⁰⁶ H. Russell, B. Maitre and N. Donnelly "Financial Exclusion and Over-Indebtedness in Irish Households" ESRI, 2011.

¹⁰⁷ Survey of Income and Living Conditions, Eurostat.

¹⁰⁸ Central Bank of Ireland Information Release "Residential Mortgage Arrears and Repossessions Statistics: Q3 2012" (13/12/2012).

¹⁰⁹ IMF Country Report No. 12/336, December 2012. Επίσης IMF Country Report No. 12/265 "Ireland: Selected Issues", September 2012.

¹¹⁰ Thorvardur Tjorvi Olafson and Karen Aslaug Vignisdottir "Households' position in the financial crisis in Iceland", working paper no. 59, Central Bank of Iceland, June 2012.

¹¹¹ Thorvardur Tjorvi Olafson and Karen Aslaug Vignisdottir (2012)

¹¹² Ανακοίνωση ΕΛΣΤΑΤ 1^η Σεπτεμβρίου 2014 για τη μεταβολή του ΑΕΠ.

¹¹³ Πηγές: Επεξεργασία στοιχείων Τραπεζής Ελλάδος για Χρηματοδότηση της Ελληνικής Οικονομίας, και ΕΛΣΤΑΤ για ανεργία.

¹¹⁴ «Ναυτεμπορική», 27.2.13.

¹¹⁵ Real News/Money, 22.6.14.

¹¹⁶ Εφημερίδα των Συντακτών, 15-16.3.14.

¹¹⁷ Εφημερίδα των Συντακτών», 8.5.14.

¹¹⁸ <http://www.dinersclub.co.nz/about/>.

¹¹⁹ https://www.bankofamerica.com/credit-cards/marketinglist.action?context_id=marketing_list&category_id=3111

¹²⁰ <http://www.barclaycard.co.uk/personal-home/about-barclaycard/barclaycard-history/>

¹²¹ www.ecb.int/pub/pdf/other/eurosystemsviewsepacards200611el.pdf.

¹²² http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_economy_2_12/12/2009_38315

¹²³ The Economics of Credit Cards, Debit Cards and ATMs: A Survey and Some New Evidence, April 2006, B. Scholnick, N. Massoud, A. Saunders, S. Carbo-Valverde, F. Rodríguez-Fernández Invited Paper Submitted to the 30th Annual Journal of Banking and Finance Conference, Beijing, China, June 6-8 2006.

¹²⁴ http://www.hba.gr/5Ekdosis/kodikes/kodikas_gr.pdf.

¹²⁵ Το ανώτατο επιτρεπτό όπως καθορίστηκε από την Τράπεζα της Ελλάδος και ισχύει από 1/8/2006.

¹²⁶ <http://www.citibank.com/greece/consumer/helpfull/voc.htm>.

¹²⁷ http://www.dsnet.gr/Epikairothta/Nomologia/ap430_05.htm

¹²⁸ <http://www.enet.gr/?i=news.el.oikonomia&id=247807>.

¹²⁹ Τράπεζα της Ελλάδος, 2010.

¹³⁰ IMF Country Report No. 13/154, June 2013, σελ. 23.

8. Τυπολόγιο.

- ❖ Coefficient: Παραθέτει τα αποτελέσματα της OLS.
- ❖ Std. Error : Παραθέτει τα τυπικά σφάλματα των εκτιμητών.
- ❖ t-Statistic: Εμφανίζει την στατιστική t.
- ❖ Prob. : Δίνει την πιθανότητα ή τιμή p της στατιστικής t.
- ❖ Adjusted R-squared: Ο διορθωμένος συντελεστής προσδιορισμού r^2 .
- ❖ R-squared: Ο συντελεστής προσδιορισμού r^2 .
- ❖ S.E. of regression: Τυπικό σφάλμα της παλινδρόμησης.
- ❖ Sum squared resid: Άθροισμα τετραγώνων καταλοίπων.
- ❖ F-statistic: F στατιστική για τον έλεγχο $H_0: \beta_1 = \dots = \beta_k = 0$.
- ❖ Prob (F-statistic) : Πιθανότητα του ελέγχου F.
- ❖ OLS: Μέθοδος Ελαχίστων Τετραγώνων.

Παράρτημα Β: Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΣΤΕΛΕΧΗ

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(περιλαμβάνεται ως ξεχωριστή (δεύτερη) σελίδα στο σώμα της διπλωματικής εργασίας)

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, στη Διοίκηση Επιχειρήσεων για Στελέχη : Ε-MBA» με τίτλο
ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΚΑΖ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΖ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Υπογραφή Μεταπτυχιακού Φοιτητή/ τριάς.....

Όνοματεπώνυμο ΣΑΪΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Ημερομηνία 28/05/2018